

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

**VEKTÖR OTOREGRESİF MODEL YARDIMIYLA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ**

Mustafa GERÇEKER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ahmet AY

Konya - 2010

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Adı Soyadı	MUSTAFA GERÇEKER
Numarası	084226001014
Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tezin Adı	VEKTÖR OTOREGRESİF MODEL YARDIMIYLA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Mustafa Gerçekler		
	Numarası	084226001014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat / İktisat		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Doc. Dr. Ahmet AY		
	Tezin Adı	Vektör Otoregresif Model Yardımıyla Türkiye Ekonomisinde Öğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan başlıklı bu çalışma .05../07../2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Yrd. Doç. Dr.
Haldun SOYDAL

Yrd. Doç. Dr.
Savaş ERDOĞAN

Doc. Dr. Ahmet AY

(Handwritten signatures of Haldun Soydal and Savaş Erdoğan)

(Handwritten signature of Ahmet Ay)

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Adı Soyadı	MUSTAFA GERÇEKER
Numarası	084226001014
Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	DOÇ. DR. AHMET AY

Öğrencinin

Tezin Adı	VEKTÖR OTOREGRESİF MODEL YARDIMIYLA TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN İNCELENMESİ
-----------	---

ÖZET

Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye girişlerinde özelleştirme hareketlerinin hız kazanmaya başladığı 1990’lı yılların ortalarından itibaren gözle görülür artışlar yaşanmaya başlamıştır. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren bu artışlar rekor seviyelerde gerçekleşmeye başlamıştır.

Çalışmamızda ülkemize gelen bu yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerine bıraktığı etkiler incelenmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişki Türkiye açısından 1995: 1 ile 2007: 9 arası aylık verileri kullanılarak ilk olarak değişkenler birim kök analizine tabi tutulmuş ve birinci dereceden farkları alınarak seriler birim kökten arındırılmıştır. Daha sonra sekiz gecikmeli VAR modeli tahmin edilerek, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımların birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri sonuncuna ulaşılmıştır. Bir sonraki adımda eşbütünleşme analizi gerçekleştirilerek söz konusu iki değişkenin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri saptanmıştır.

Granger nedensellik testi sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ekonomik büyümeye doğru olmak üzere tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. Etki – tepki analiziyle de söz konusu iki değişkende meydana gelebilecek artışların birbirlerini pozitif yönde etkileyecekleri ortaya konulmuş ve son olarak varyans ayrıştırması metoduyla büyüme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında meydana gelen artışların birbirlerini açıklama gücü ortaya konulmuştur. Buna göre her iki değişken de birbirini açıklama gücüne sahip olmakla birlikte ekonomik büyümede meydana gelen artış durumunda doğrudan yabancı sermaye faktörünün payı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yaşanan artışlar içerisindeki ekonomik büyüme faktörünün payından daha belirgin nitelikte ortaya çıkmıştır.

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	MUSTAFA GERÇEKER		
	Numarası	084226001014		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İKTİSAT / İKTİSAT		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	DOÇ. DR. AHMET AY		
	Tezin İngilizce Adı	INVESTIGATING THE EFFECTS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENTS ON ECONOMIC GROWTH IN THE ECONOMY OF TURKEY USING VECTOR AUTOREGRESSIVE MODEL		

SUMMARY

Visible increases in foreign direct capital inflows started to be observed beginning from the middle of the 1990s, when privatization activities gathered speed in Turkey. These increases have been reported at record levels, particularly starting from the 2000s.

In the present study, the effects of foreign direct investments coming to our country on economic growth were investigated. The relationship between the variables of foreign direct capital investment and economic growth in Turkey was studied by using the monthly data between 1995: 1 and 2007: 9. Firstly, the variables were subjected to unit root analysis, their first degree differences were taken and the unit root was eliminated from the series. Afterwards, the eight legged VAR model was estimated and it was found out that economic growth and foreign direct investment positively affected each other. As the next step, a co-integration analysis was performed and it was determined that the two variables acted together in the long term.

According to the findings obtained as the result of the Granger causality test, it was observed that there was a unidirectional causality relationship from foreign direct investment to economic growth. The impulse-response analysis also showed that the increases that might take place in the two aforementioned variables would positively affect each other, and finally, it was presented through variance analysis that the increases which occurred in economic growth and foreign direct investment had power to explain each other. Accordingly, it was found out that although both variables had the power to explain each other, the share of the foreign direct investment factor in case of an increase in economic growth was more evident compared to the share of the economic growth factor in the increases experienced in foreign direct investments.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Bilimsel Etik Sayfası.....	ii
Tez Kabul Formu	iii
Özet	iv
Summary	v
İçindekiler.....	vi
Kısaltmalar	x
Tablolar Listesi.....	xi
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM KAVRAMI, TÜRLERİ, ETKİLERİ VE OLUMLU – OLUMSUZ ETKİLERİ

1.1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM (DYSY) KAVRAMI.....	3
1.2. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TÜRLERİ	4
1.2.1. Kaynak Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	4
1.2.1.1. Yatay Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	4
1.2.1.2. Dikey Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	5
1.2.1.3. Kümelenmiş Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	5
1.2.2. Yatırım Yapılan Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ...	5
1.2.2.1. İthal İkameci Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları.....	5
1.2.2.2. İhracat Artırıcı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	5
1.2.2.3. Hükümetçe Başlatılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	6

1.3. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ GİRİŞ YAPTIĞI ÜLKELERDEKİ ETKİLERİ	6
1.3.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Olumlu Etkileri	6
1.3.1.1. Üretim Kapasitesi ve Milli Gelire Etkisi.....	7
1.3.1.2. Ödemeler Dengesi ve Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri.....	7
1.3.1.3. İstihdam, Ücretler Ve Verimlilik Üzerindeki Etkileri.....	8
1.3.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Olumsuz Etkileri.....	10
1.4. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM TEORİLERİ.....	11
1.4.1. Endüstriyel Organizasyon Teorisi	11
1.4.2. Ürünün Hayat Devreleri Teorisi	12
1.4.3. Oligopolistik Tepki Teorisi	14
1.4.4. İçselleştirme Teorisi	14
1.4.5. Eklektik Paradigma.....	15
1.4.6. Lokasyon (Yer Seçimi) Hipotezi	17
1.5. DÜNYA'DA YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ GELİŞİM SERÜVENİ	18
1.6. TÜRKİYE'DE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ GELİŞİM SERÜVENİ.....	25
1.6.1. 1923 - 1954 Dönemi	25
1.6.2. 1954 – 1980 Dönemi.....	28
1.6.3. 1980 – 2003 Dönemi.....	32
1.6.4. 2003'den Sonraki Dönem	40

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜME KAVRAMI, TEORİLERİ VE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK BÜYÜME PERFORMANSI

2.1. BÜYÜME KAVRAMI	46
---------------------------	----

	viii
2.2. BÜYÜME TEORİLERİ.....	48
2.2.1. Klasik Büyüme Modeli.....	48
2.2.2. Marksist Büyüme Modeli.....	52
2.2.3. Harrod - Domar Büyüme Modeli.....	53
2.2.4. Neo-Klasik Büyüme Modeli.....	57
2.2.5. İçsel Büyüme Modeli.....	62
2.3. TÜRKİYE’NİN EKONOMİK BÜYÜME PERFORMANSI.....	68
2.3.1. Birinci Dönem (1923 – 1946.....	70
2.3.2. İkinci Dönem (1947 – 1960.....	71
2.3.3. Üçüncü Dönem (1961 – 1980.....	73
2.3.4. Dördüncü Dönem (1981 – 2000.....	75
2.3.5. Beşinci Dönem (2000 yılından günümüze).....	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VEKTÖR OTOREGRESSİF MODEL YARDIMIYLA EKONOMETRİK ANALİZ YÖNTEMİ VE SONUÇLARI

3.1. DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİ ARAŞTIRAN ÇALIŞMALAR.....	81
3.2. VERİ VE METODOLOJİ.....	86
3.2.1. Durağanlık Testi (Birim Kök Analizi.....	86
3.2.2. VAR Modeli.....	87
3.2.3. Koentegrasyon (Eşbütünleşme) Testi.....	88
3.2.4. Hata Düzeltme Modeli.....	88
3.2.5. Etki Tepki Fonksiyonları.....	89
3.2.6. Varyans Ayrıştırması.....	90
3.3. ANALİZ SONUÇLARI.....	91

	ix
3.3.1. Durağanlık Testi (Birim Kök Analizi) Sonuçları	91
3.3.2. VAR Modeli Sonuçları	92
3.3.3. Koentegrasyon (Eşbütünleşme) Testi Sonuçları	95
3.3.4. Granger Nedensellik Testi Sonuçları	96
3.3.5. Etki - Tepki Fonksiyon Grafik Sonuçları	97
3.3.6. Varyans Ayrıştırması Grafik Sonuçları	98
SONUÇ	100
KAYNAKÇA	103
EKLER	117

KISALTMALAR**AB** : Avrupa Birliği**ABD** : Amerika Birleşik Devletleri**ADF** : Augmented Dickey Fuller**AET** : Avrupa Ekonomik Topluluğu**AR – GE** : Araştırma – Geliştirme**ÇUŞ** : Çok Uluslu Şirket**DPT** : Devlet Planlama Teşkilatı**DYSY** : Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları**DYY**: Doğrudan Yabancı Yatırımlar**GEGP** : Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı**GSMH** : Gayri Safi Milli Hasıla**GSYİH** : Gayri Safi Yurt İçi Hasıla**IBRD** : International Bank for Reconstruction and Development**IMF** : International Monetary Fund**İMKB** : İstanbul Menkul Kıymetler Borsası**MBA** : Merkezi Batı Asya**MDA** : Merkezi Doğu Avrupa**OECD** : Organisation for Economic Co-operation and Development**PP** : Phillips – Peron**TEK** : Türkiye Ekonomi Kurumu**TL** : Türk Lirası**TÜİK** : Türkiye İstatistik Kurumu**UNCTAD** : United Nations Conference on Trade and Development**VAR** : Vector Autoregression**YASED** : Uluslararası Yatırımcılar Derneği

TABLolar LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Tablo 1: Seçilmiş Yıllar İçin DYSY Giriş ve Çıkış Miktarları	24
Tablo 2: Seçilmiş Yıllara Göre Büyüme Hızları.....	24
Tablo 3: Seçilmiş Yıllar İçin DYSY İç Stoku ve Sınır Ötesi Birleşme – Satın Alma... 25	25
Tablo 4: Yeni Yabancı Özel Sermaye Yatırımları (1926 – 1933	27
Tablo 5: Türkiye’de DYSY yatırımlarının yıllara göre gelişimi (1954 - 1979) (milyon \$)	30
Tablo 6: Türkiye’de 1980 – 1990 yılları arasında Yabancı Sermaye Yatırımları	35
Tablo 7: Türkiye’de 1990 – 2002 yılları arasında Yabancı Sermaye Yatırımları	37
Tablo 8: 2003 – 2009 Yılları Arasında Türkiye’de DYSY (milyon dolar)	42
Tablo 9: Seçilmiş Yılların Özellikleri ve Gerçekleşen Büyüme Hızları (%).....	69
Tablo 10 : Türkiye’de Büyüme Hızları (1924 - 1934) (%).....	70
Tablo 11: Türkiye’de Büyüme Hızları (1935 – 1946) (%)	71
Tablo 12: Türkiye’de Büyüme Hızları (1947 – 1954) (%)	72
Tablo 13: Türkiye’de Büyüme Hızları (1955-1960) (%).....	72
Tablo 14: I., II. ve III. Planlı Kalkınma Dönemlerinde GSMH Büyüme Hızı Hedefleri ve Gerçekleşen Değerler (%).....	74
Tablo 15: Türkiye’de Büyüme Hızları (1981 – 1989) (%)	75
Tablo 16: Türkiye’de Büyüme Hızları (1990 – 2000) (%)	76
Tablo 17: Türkiye’de Büyüme Hızları (2001-2009) (%).....	79
Tablo 18: Büyüme Serisi İçin ADF Test Sonuçları	91
Tablo 19: Büyüme Serisi İçin Birinci Farkı Alınmış ADF Test Sonuçları.....	91
Tablo 20: DYY Serisi İçin ADF Test Sonuçları	92
Tablo 21: DYY Serisi İçin Birinci Farkı Alınmış ADF Test Sonuçları	92
Tablo 22: Büyüme ve DYY Serileri İçin Beş Gecikmeli VAR Modeli Sonuçları	93
Tablo 23: İz İstatistik Değeri Sonuçları	95

Tablo 24: Maksimum Özdeğer Sonuçları	xii
Tablo 25: Nedensellik Testi Sonuçları.....	95
	96

GİRİŞ

Yıllardır tartışılmalı gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ülkeler üzerinde bıraktığı etkilerin olumlu mu olumsuz mu olduğu tartışmaları, özellikle küreselleşme hareketlerinin hız kazanmaya başladığı II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerde önemini yitirmeye başlasa da Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ve az gelişmiş ülkelerde gündemdeki yerini korumaktadır.

Türkiye'nin liberalleşme eğiliminin artmaya başladığı 1980'li yıllarda ve teknolojinin son hızla ilerlemesini sürdürdüğü 1990'lı yıllarda özelleştirme hareketlerine de hız verilmesi yabancı sermaye yatırımları üzerindeki tartışmaları kat be kat artırmıştır. Bir yandan yabancı sermaye yatırımlarının ülkelerin kalkınmasında en önemli lokomotif görevi üstlendiğini savunan iyimser kesim, diğer yandan yabancı yatırımların sağladığı olumlu etkiden ziyade daha fazla dış bağımlılığı artırdığını ve milli kaynaklar üzerinde yabancı tekelleşmesine neden olduğunu iddia eden yabancı yatırıma karşı mesafeli duran kesim arasındaki fikir ayrılıkları izlenen veya izlenecek yabancı yatırım politikalarının milli ekonomi üzerindeki net etkisi için ciddi anlamda araştırmalar yapılması ihtiyacına neden olmuştur.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ortaya çıkardığı etkiler her ne kadar tartışma konusu olsa da 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'ye gelen yabancı sermaye yatırımlarının boyutlarında önemli artışlar yaşanmıştır. Meydana gelen yabancı yatırım girişlerindeki bu ciddi artışların ekonomi üzerine bıraktığı etkilerin ne olduğu sorusuna yanıt bulma çabaları, içinde bulunduğumuz süreçte popülerliğini daha da artırmıştır. Aranılan yanıtlar doğrudan yabancı yatırımların direkt veya dolaylı olarak etkileyebileceği istihdam, ücretler, verimlilik, ödemeler bilançosu v.b. gibi göstergeler üzerinde de çalışmalar yapılmasına neden olmuştur. Ülkelerin makro ekonomik göstergeleri içerisinde yer alan en önemli kalemlerden (hatta en önemlisi de denilebilir) birisi de hiç kuşkusuz ekonomik büyüme olgusudur. Ülkelerin üretim kapasitelerinde meydana gelen artış veya azalışların söz konusu ülkelerdeki insanların refah seviyelerini doğru orantılı olarak etkileyeceği gerçeğinden hareketle bu çalışmada Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin sonuçları ampirik metodlarla incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde doğrudan yabancı yatırım kavramının; tanımı, türleri, teorileri ve teorik anlamda olumlu – olumsuz etkileri ile birlikte dünyada ve Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişim serüveni incelenmiş ikinci bölümde ekonomik büyüme teorileriyle birlikte Türkiye’nin ekonomik büyüme performansı incelenmiş, üçüncü ve son bölümde ise Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme performansı ampirik olarak test edilerek çalışmamız tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIM KAVRAMI, TÜRLERİ, ETKİLERİ VE OLUMLU – OLUMSUZ ETKİLERİ

1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım (DYSY) Kavramı

Doğrudan yabancı sermaye yatırımının tanımlanması literatürde özünde benzer açıklamaları içerse de bir çok farklı tanımlamaya söz konusu olmuş bir kavramdır.

Bir şirketin üretimini kurulu bulunduğu ülkenin sınırlarının ötesine yaymak üzere ana merkezinin dışındaki ülkelerde üretim tesisi kurması veya mevcut üretim tesislerini satın almasına doğrudan yabancı sermaye yatırımı denilmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Çok uluslu şirketler ise bir ana merkezin yönetim ve denetimi altında farklı ülkelerde faaliyet gösteren şirketler şeklinde tanımlanabilmektedir (Seyidoğlu, 2003: 718).

Daha geniş bir tanımlama olarak; “ bir ülkede bir firmayı satın almak, yeni kurulan bir firma için kuruluş sermayesi sağlamak veya mevcut bir firmanın sermayesini arttırmak yoluyla o ülkede bulunan firmalar tarafından, diğer bir ülkede bulunan firmalara yapılan ve kendisiyle birlikte teknoloji, yönetim organizasyon bilgisi ve yatırımcının kontrol yetkisini de beraberinde getiren yatırımlara doğrudan yabancı sermaye yatırımları denilmektedir” (Şener, 2008: 11; Karluk, 1996: 534).

4875 sayılı doğrudan yabancı yatırımlar kanununda belirtilen tanımlamaya göre de yabancı yatırımcı tarafından getirilen; “Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasınca alım satımı yapılan konvertibl para şeklinde nakit sermaye, şirket menkul kıymetleri (devlet tahvilleri hariç), makine ve teçhizat, sınai ve fikri mülkiyet hakları, yurt içinde sağlanan, yeniden yatırımda kullanılan kar, hasılat, para alacağı veya mali değeri olan yatırımla ilgili olan diğer haklar, doğal kaynakların aranması ve çıkarılmasına ilişkin haklar, gibi iktisadi kıymetler aracılığıyla yeni şirket kurmak ve şube açmak, menkul kıymet borsaları dışında hisse edinimi, menkul kıymet borsalarından en az yüzde on hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmak” şeklinde ifade edilmektedir (Hazine Müsteşarlığı, 2005: 1).

IMF ve OECD gibi uluslararası kuruluşlar tarafından kabul gören tanıma göre ise doğrudan yabancı yatırımlar bir ülkede yerleşik bir kuruluşun, farklı ülkelerdeki uzun vadeli kalıcı ekonomik çıkar elde etme amaçlarını yansıtmaktadır. Kalıcı çıkar elde etmekteki anlam ise yatırımcı ile yatırımın kontrolü konularındaki uzun dönem bağımlılık olmaktadır (OECD, 1996: 7-8).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genel olarak sanayi sektörüne yönelik yapılmaktadır ve daha çok bir ülkeden diğerine sermaye aktarımı şeklinde değil, bir ülkenin sanayi dalından diğer ülkenin o sanayi dalına akış şeklinde gerçekleşmektedir. Buna göre doğrudan yabancı sermaye yatırımları, iki sanayi kesimi arasında bir sermaye akışı özelliği taşımaktadır (Soydal, 2007: 10).

Yukarıda tanımlaması yapılan “Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY)” ifadesi bazı kaynaklarda; “Doğrudan Yatırımlar, Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları, Doğrudan Yabancı Yatırımlar” olarak da adlandırılmaktadır.

1.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türleri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları yatırımı gerçekleştiren ülke (kaynak ülke) açısından ve yatırım yapılan ülke açısından iki farklı şekilde sınıflandırılabilir (Moosa, 2002: 4).

1.2.1. Kaynak Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Kaynak ülke açısından Caves; yatay, dikey ve kümelenmiş yatırımlar şeklinde ayırt etmiştir (Caves, 1971: 3).

1.2.1.1. Yatay Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Bu tür yatırımlarda yatırımcı kendi ülkesindeki ürettiği malların aynısını veya benzerlerini diğer ülkelerde de üretme yoluna giderek yatırım yapma olanağı elde eder. Böylece ürün farklılaştırması yatay yatırımlar için piyasa yapısının kritik bir ögesi konumuna gelmektedir. Genel olarak yatay yatırımlar, özellikle ev sahibi ülkede tröst karşıtı kanunların ihlal edildiği genişlemelerde, tekelci veya oligopolistik piyasa avantajlarından yararlanmak için gerçekleştirilmektedir (Tortian, 2007: 26; Moosa, 2002: 4). Bu tip yatırım genellikle uluslararası ticaretin önünde engellerin olduğu ve taşıma ücretlerinin pahalı olduğu durumlarda söz konusu olur (Demirel, 2006: 18).

1.2.1.2. Dikey Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Dikey yatırımlar, yatırım yapılan ülkede ana ülkede üretilen ürünlerin işlenilmesi ve ortaya çıkan bu ürünlerin satışının yapılması ile ilgili olarak ileriye ve geriye dönük olarak yapılmasıyla gerçekleşir (Karluk, 2001: 101).

Dikey yatırımlar, üretilecek nihai malın üretim sürecinin aşamalara bölünmesi yöntemiyle bir malın üretilmesi için birkaç ülkede gerçekleştirilen yatırımlardır. Doğal kaynak zenginlikleri, hammadde bolluğu, ucuz emek faktörü gibi faktör fiyatlarının farklı olmasından kaynaklanan avantajlar dikey yatırım biçiminin gerçekleşmesi için önemli unsurlardır (Braconier vd., 2002: 8). Ayrıca ev sahibi ve yatırımcı ülke arasındaki taşıma maliyetlerinin düşüklüğü ve dış ticaret serbestliği konusu da dikey yatırım yapılabilmesinde önemli rol oynamaktadır. Dikey yatırımlar, ticaret yaratıcı etkiye sahip doğrudan yabancı sermaye yatırımı olma özelliğine de sahiptir (Göver, 2005: 9-10).

1.2.1.3. Kümelenmiş Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Doğrudan yabancı yatırımların üçüncü çeşidi olan kümelenmiş yatırımlarda yatay ve dikey yatırımların ikisini birden içerir (Moosa, 2002: 5).

1.2.2. Yatırım Yapılan Ülke Açısından Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Yatırımı çeken ev sahibi ülke açısından yatırım türlerine bakıldığında ithal ikameci, ihracat artırıcı ve hükümetçe başlatılan yatırımlar olarak üç tipe sınıflandırılabilir (Moosa, 2002: 5):

1.2.2.1. İthal İkameci Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

İthal ikameci doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ev sahibi ülkenin daha önceden ithal ettiği malların üretiminin yurt içinde yapılmasına olanak tanıyan yatırım türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yatırımın yapılması yatırımı çeken ev sahibi ülkenin piyasa büyüklüğü, ulaşım maliyetleri ve uygulanan ticari engellerin boyutu tarafından belirlenebilmektedir.

1.2.2.2. İhracat Artırıcı Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Bu tip yatırımlarda ara malları ve hammadde gibi yeni kaynak girdilerini elde etme arzusuyla harekete geçilir. Ev sahibi ülkenin, yatırımcı ülkeye ve diğer ülkelere

ara malları ve hammadde ihracatını artıracak olması bakımından bu türdeki doğrudan yabancı sermaye yatırımları ihracat artırıcı özelliindedir.

1.2.2.3. Hükümetçe Başlatılan Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları

Bu tipteki bir yatırım çeşidinde de hükümetler, ödemeler bilançosu açıklarını kapatmak amacıyla yabancı yatırımcılara bir takım teşvikler sunmaktadır.

Sağlanan teşvikler neticesinde ülkeye çekilecek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasına katkı oluşturması amaçlanmaktadır.

1.3. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Giriş Yaptığı Ülkelerdeki Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırımın yapıldığı ülkelere bıraktığı ekonomik etkileri bakımından da geçmişten günümüze bir çok çalışmada yer almıştır. Giriş yaptığı ülkenin mevcut ekonomik durumuna bir yandan katkı sağlanması, diğer yandan da uzun dönem içerisinde bir takım sorunlar meydana getirmesi bakımından bu çalışmada da olumlu etkiler ve olumsuz etkiler olarak iki açıdan ele alınmıştır.

1.3.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Olumlu Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, giriş yaptıkları ülkede bir çok makroekonomik gösterge üzerinde olumlu etki bırakmaktadır. Bu olumlu etkiler; döviz girişine bağlı olarak ödemeler bilançosu açıklarının kapatılması, üretim artışı, teknolojik ilerleme, yönetim bilgisinin artması, ekonomik büyüme sağlanması, tüketicilere yönelik fiyat avantajı sağlanması, ülke içerisinde yeterli sermaye oluşturulması, toplumsal refah artışı ve gelir dağılımının iyileştirilmesi, elde edilen sermayenin tekrar reel ekonomiye kazandırılmasına bağlı olarak istihdam artışı, finansal piyasaların gelişmesi, ihracat artışı ve dış ekonomik ilişkilerin güçlenmesi olarak sıralanabilir (Şener, 2008: 21).

Bu olumlu etkiler; üretim kapasitesi ve milli gelire olan etkisi, ödemeler bilançosu üzerine olan etkisi ve istihdam, ücretler ve verimlilik üzerine olan etkileri şeklinde alt başlıklar altında ele alınarak incelenmiştir. Ekonomik büyümeye olan etkisi ise ekonometrik model vasıtasıyla ampirik olarak incelenecektir.

1.3.1.1. Üretim Kapasitesi ve Milli Gelire Etkisi

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin en önemli özelliklerinden birisi de sermaye birikimlerinin yetersiz olmasıdır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, aktarıldıkları ülkelerde sermaye birikimlerine ve buna bağlı olarak üretim kapasitelerine doğrudan katkı sağlarlar. Bu katkı, söz konusu sermayenin hem ülkeye ilk girdiği anda, hem de bu sermayeden sağlanan karların yeniden yatırıma dönüşmesiyle sağlanabilmektedir (Seyidoğlu, 2003: 729).

Yapılan yatırımın üretim kapasitesinde meydana getirdiği artışa karşın milli gelirden meydana getireceği değişiklik katma değer net olarak hesaplanmasıyla belirlenebilmektedir.

Üretimi gerçekleştiren çok uluslu şirketin bulunduğu ülkedeki net milli gelire etkisi o ülkede yaptığı üretimdir. Ancak burada önemli olan mevcut üretim içerisinde kullanılan girdilerin nereden sağlandığıdır. Üretimde kullanılan girdiler yerel piyasadan temin edildiyse bunların toplam üretim değerinden düşülmesi gerekmektedir. Buna göre çok uluslu şirketin ülkede yarattığı katma değer:

Katma Değer = Üretim(Ü) – Girdiler (G) olarak yazılabilir (Arıkan, 2006: 40).

1.3.1.2. Ödemeler Dengesi ve Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Doğrudan yabancı yatırımın ödemeler dengesi üzerinde ilk ve bir kez görülen olumlu etkisi yabancı sermayeli şirketin kuruluş için gerekli olan yatırım sermayesini ülkeye getirmesi ile gerçekleşir (Güven, 2007: 67). Örnek olarak sabit yatırım şeklinde ülkeye giriş yapan sermaye ödemeler dengesine artı olarak işlenmektedir. Yabancı şirket üretim faaliyetine geçtiği vakit mevcut üretiminin bir kısmını ihraç ederek, bir kısmını ithal ikamesi olarak gerçekleştirdiğinde ödemeler dengesini iyileştirici etki yapmaya devam edebilmektedir (Arıkan, 2006: 42).

Ayrıca yabancı yatırımcıların ülkeye getirdiği dövizler, uzun dönemde ithalatı ikame edici ve ihracatı artırıcı etkiler yaratarak ödemeler bilançosunun düzelmesine katkı sağlamaktadırlar (Uluslararası nitelikte olan yabancı şirketler dış piyasalar konusunda geniş deneyimlere ve güçlü pazarlama örgütlerine sahip olduklarından ev sahibi ülkeler yabancı şirketlerin bu imkanlarından faydalanmak suretiyle ihracatını

artırmayı amaçlar, buna bağılı olarak da dış ticaret dengesini sağlayabilirler (Seyidoğlu, 2003: 729 - 730).

Yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının bir ülkenin ödemeler dengesi üzerindeki net etkisini hesaplayabilmek için yatırımların ülkenin ithalat ve ihracatına olan doğrudan ve dolaylı (gelir düzeyini etkileyerek marjinal ithalat eğilimini etkilemesi gibi) etkilerini ve sebep oldukları/olacakları doğrudan ve dolaylı sermaye giriş (doğrudan yatırım veya dış borçlanma gibi) ve çıkışlarını (kar transferi, lisans ücreti ve borç-faiz ödemeleri gibi) tamamıyla bilmek gerekir (Güven, 2007: 67). Bunun yanı sıra, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ödemeler bilançosuna uzun dönemde bıraktığı etkinin gelir etkisiyle birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Yapılan yatırımın olumlu etkisinin ortaya çıkabilmesi için gelir etkisine bağılı olarak tüketim genişlemesinin yaşanmaması gerekir. Çünkü tüketimde meydana gelebilecek genişleme ödemeler bilançosu dengesindeki olumlu etkiyi bertaraf edebilir (Aktaran: Eroğlu, 2008: 46).

1.3.1.3. İstihdam, Ücretler Ve Verimlilik Üzerindeki Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını gerçekleştiren “Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)”, yatırımları için gerekli işgücünü ve bir takım girdileri yatırım yaptıkları ülkenin kaynaklarından temin ederler. Buna bağılı olarak da atıl durumda olan üretim faktörlerine istihdam olanağı sağlanmaktadır. Mevcut küresel rekabet ortamında çok uluslu şirketler, tek bir merkezden üretimi gerçekleştirip, uluslararası pazarlara ihracat yoluyla nüfuz etmektense, potansiyel müşterinin bulunabileceğı yerlerde de üretim gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Bunun sonucunda özellikle az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler için büyük sorun teşkil eden istihdam problemine çözüm üretilebilmektedir (Güven, 2007: 68).

Gerçekleştirilen yatırımlar sonucunda, yeni çalışma sahaları oluşturulduğu zaman istihdam artışından söz edilebilir. Baldwin (1995), yapılan yatırım sonrasında istihdam artışı gerçekleşip gerçekleşmediğı sonucunun üç etkiye bağılı olacağını belirtmiştir; “1) yabancı yatırımın, yerli yatırımın yerini aldığı ölçüde, 2) yabancı yatırımın ara malları ve sermaye malları ihracat artışını teşvik ettiği ölçüde, 3) yapılan yatırımın yeni tesis kurma şeklinde mi yoksa mevcut bir tesisi satın alma

şeklinde” olup olmadığı durumuna bakılarak istihdam üzerindeki etkinin ölçülebileceğini savunmuştur. (Moosa, 2002: 77).

Yabancı yatırımcılar, bir yandan mal ve girdilere yönelik talepleri ve böylece hem faktör sahiplerinin hem de yerli firmaların gelirlerini artırırken diğer taraftan da ücretleri ve yurt içindeki girdilerin fiyatlarını da artırabilmektedir (Bilgili v.d., 2007: 5). Yatırımın yapıldığı ülkedeki ücretler ve doğrudan yabancı yatırım ilişkilerini dikkate alan bir çok çalışmada, yabancı sahipli firmaların özel mülkiyetli yerli firmalara oranla daha yüksek ücret ödemelerinde bulunduğu saptanmıştır (Değer ve Emsen, 2006: 2).

Genellikle gelişmiş ülkelerden gelen doğrudan yabancı yatırımlar, ücretler, sosyal güvenceler ve çalışma koşulları bakımından daha fazla tercih edilmektedirler. Gelişmiş ülkelerden çok uluslu şirketler nitelikli ve üst düzey çalışanlara daha fazla ücret verirken, niteliksiz ve alt düzey çalışanlara da ücret farklılaştırması yapılmaktadır. Bazı ülkelerde yabancı sahipli firmaların ücret kararları çeşitli kısıtlamalarla etki altına alınmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre yabancı mülkiyetli firmaların % 42’si faaliyet gösterdikleri ülkelerde hükümetlerin sık sık istihdam ve ücret kararlarına müdahale ettiklerini ve işgücü düzenlemelerinin başlıca sorunlarından birisi olduğunu rapor etmişlerdir (Karagöz, 2007: 2 - 5).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, verimlilik üzerine de olumlu etkiler bırakmaktadır. Verimlilik üzerindeki en olumlu etki teknolojik gelişme yoluyla elde edilmektedir. Çünkü gelişmekte olan ülkeler yabancı yatırımlar aracılığıyla kendi üretemediği teknolojiye erişme şansına sahip olabilmektedir. Yatırımı alan ülke açısından yeni teknolojik dışsallıklar aracılığıyla ikincil verimlilik artışını da sağlayabilmektedir. Yeni teknolojiyi getiren şirketler aracılığıyla ülke içerisindeki diğer şirketlerin de bu teknolojilerden faydalanması mümkün olmaktadır. Meydana gelen bu etkiler taşma etkisi olarak adlandırılmaktadır. Taşma etkilerinin farklı gerçekleşme şekilleri olabilmektedir (Güven, 2007: 62).

Yerli ve yabancı şirketler arasında artan rekabet sebebiyle yerel şirketler verimli çalışma koşullarını aramaya yönelmektedir. Yerli firmaların beşeri ve fiziksel sermayeye yönelik yaptıkları yatırımlar, taşma etkilerinin rekabetle bağlantılı olarak ortaya koyduğu ilk etki denilebilir. Bir diğeri ise çok uluslu şirkette deneyim kazanan vasıflı ve bilgili çalışanların ileride yerli firmalarda çalışmaya başlamalarıyla ortaya

çıkacak olumlu etkidir. Bu olumlu etki daha önce elde ettiği deneyimleri yerel firmalarda harekete geçirmesiyle birlikte ortaya çıkacak muhtemel verimlilik artışıdır. Taşma etkilerine örnek verilecek bir diğer faktör ise yüksek kalite standartlarına ihtiyaç duyan ÇUŞ'ların ara mallarını temin ettikleri yerli şirketlerden kalite standartlarını artırması yolunda uyguladıkları baskı neticesinde gerçekleşebilir. Bu sayede ara malı üreten şirketlerin kaliteli üretim faaliyetlerini gerçekleştirme yolunda sarf ettikleri çabalardan ve elde ettikleri bilgilerden ülkedeki tüm üreticiler ve yerel şirketler faydalanabilecektir (Blomström, 1991: 1 – 2; Güven, 2007: 62).

Literatürde pek çok çalışma, yabancı firmalarda çalışan işçilerin yerel firmalardaki işçilere göre daha verimli olduklarını ortaya koymuştur. Örneğin Harrison (1996) Fas üzerine yaptığı çalışmada, on iki endüstriden sekizinde yabancı firmalarda çalışanların daha verimli olduklarını öne sürmüştür. Çalışmada Fas için verimlilik farklılığının elektronik sektörü için % 50, metal olmayan mineral endüstrisinde % 130'lara kadar ulaştığı gözlemlenmiştir (Aktaran: Talaşlı, 2007: 27).

1.3.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Olumsuz Etkileri

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, yatırımın yapıldığı ülkelere sağladığı katkıların yanı sıra bir takım olumsuz etkilerde bırakabilmektedir. Olumlu etkilerin görüldüğü ekonomik kalemler içerisinde aynı zamanda olumsuz etkiler de görülmektedir.

Mesela, doğrudan yabancı yatırımların ödemeler bilançosu üzerindeki olumlu etkilerinden yukarıda bahsedilmişti, yabancı yatırımlar diğer taraftan ödemeler bilançosu üzerinde olumsuz etkilerde bırakabilmektedir. Örnek olarak; Çok uluslu şirketin yurt dışından ara malı veya hammadde ithal etmesi durumu ödemeler bilançosuna eksi olarak kaydedileceğinden bu durum olumsuz bir etki olarak görülebilir. Bunların yanı sıra yapılan yatırımlardan elde edilen karların döviz şeklinde yurt dışına çıkarılması, ödemeler bilançosunu bozucu etki ortaya çıkarmaktadır (Arıkan, 2006: 42).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına yönelik eleştirilere genel olarak bakıldığı zaman; ekonomi üzerindeki yabancı denetiminin artması, yatırımı alan ülkelerin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını tehlikeye sokabilmektedir. Buna bağlı

olarak hükümetlerin para ve maliye politikaları uygulama serbestileri sıkıntıya girebilir ve ülkenin bağımsız olarak sanayileşme politikası uygulaması zorlaşabilir.

Ülke ekonomisini koruma amaçlı alınan bir takım tedbirler (gümrük tarifeleri, kotalar v.b.) geçerliliğini yitirebilmektedir. Tüketime kısılanması, yerli üretimin artırılması gibi amaçlarla ortaya çıkan kısıtlamalar, yabancı şirketlerin ürünlerini yurt içinde üreteceğinden tüketime kısıtlanması zorlaşabilir. Ayrıca yapılan üretim tamamen ulusal bir nitelik taşımadığından yerli üretimin teşviki gibi amaçlara da ulaşamamaktadır. Yatırımı çeken ülkelere bıraktığı diğer olumsuz etkiler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Seyidoğlu, 2003: 730 – 731);

- Yerli şirketler karşısında haksız rekabet üstünlükleri
- İhracatı kısıtlama
- Teknolojik açıdan dışa bağımlılık

1.4. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırım Teorileri

Doğrudan yabancı yatırım teorileri çalışmamızda; “Endüstriyel Organizasyon Teorisi, Ürün Hayat Devreleri Teorisi, Oligopolistik Tepki Teorisi, İçselleştirme Teorisi, Eklektik Paradigma ve Lokasyon Hipotezi” olmak üzere altı ayrı alt başlıkta incelenecektir.

1.4.1. Endüstriyel Organizasyon Teorisi

Hymer, hem dış ticaret teorisinin hem de portfolyo teorisinin doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını açıklayamadığını belirttiği sonradan şirket ve endüstriyel organizasyon yaklaşımı bağlamında firmaların niçin DYSY veya ulus aşırı üretim faaliyeti ile uğraştıklarını iki nedene bağlı olarak açıklamıştır. İlk olarak firmalar, yatırımlardan doğabilecek risk ve belirsizlikler, işlem maliyetleri, döviz kuru istikrarsızlıkları ve yabancı yatırımcılara karşı gösterilen güvensiz tutumlar karşısında portföy yatırımlarına karşılık olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını tercih etmektedirler. İkincisi ise firmalar rakipleri üzerinde sahip oldukları monopol gücünden yararlanmak amacıyla yabancı ülkedeki firmaları kontrol etmektedirler. Yabancı ülkelerde faaliyet gösteren firmalarla olan rekabeti ortadan kaldırma isteği, yatırımcı şirketin kendine has yetenekleri (ölçek ekonomileri, pazarlama yeteneği, mal ve fiyat farklılaştırması, teknolojik

üstünlükler...v.b) yatırımı gerçekleştireceği ülkede kullanmak istemesi ve şirket faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi gibi nedenlerle yatırım yapmak istemektedirler (Yavan, 2006: 70-71).

Endüstriyel Organizasyon Teorisi biraz daha genişletilerek Kindleberger (1969) ve Caves tarafından DYSY faaliyetlerini açıklamakta kullanılmıştır. Kindleberger (1969), yerel şirketlerin, yabancı şirketlere oranla kendi piyasalarında daha avantajlı olduklarını, yabancı şirketlerin yatırımı gerçekleştirdikleri ülkelerde yerli şirketlerle rekabet edebilmeleri için kendine özgü monopol avantajlarına sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Caves (1971) ise yabancı şirketlerin yerli şirketlerle rekabet edebilmesi için yatay yatırım metodunu benimsemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu şekilde sahip olduğu tekeli avantajı ürün farklılaştırması yoluyla kullanan yabancı şirket yatay bütünleşme yoluyla dışarıya yatırım yapmaktadır.

Özellikle Hymer ve onun açtığı yolda yürüyen Kindleberger ve kısmen Caves tarafından ortaya konulan endüstriyel organizasyon teorisi, firmaların niçin dışarıya yatırım yaptıklarını açıklaması bakımından DYSY teorisine çok büyük bir katkı sağlamakla birlikte teori, firmaların neden A ülkesi yerine B ülkesine yatırım yapmayı tercih ettiklerini açıklayamamaktadır (Moosa, 2002:32). Yine teori, firmaya özgü üstünlükleri belirtmekle birlikte, bunlardan hangisinin daha önemli ya da öncelikli olduğunu vermemekte üstelik bu avantajların firma tarafından nasıl kazanıldığı da belirtilmemektedir (Aktaran: Yavan, 2006: 70-72).

1.4.2. Ürünün Hayat Devreleri Teorisi

Ürünün hayat devreleri teorisi 1966 yılında yayımlandığı “Üretim Döngüsünde Uluslararası Yatırım ve Uluslararası Ticaret (International Investment and International Trade In The Product Cycle” makalesiyle Reymond Vernon tarafından ortaya atılmıştır. Teori ortaya atılırken, bir takım varsayımlar kabul edilmiştir; gelişmiş bir ülkedeki şirket gerekli bilgi ve prensiplere ulaşmada diğer gelişmiş ülkelerdeki şirketlerden farklı değildir. Bilimsel prensip ile prensibin yeni bir ürün oluşturacak şekilde kullanımı arasında doğal bir zaman farkı vardır ve aradaki bu riski alacak girişimcilere ihtiyaç vardır. Bilgi evrensel olarak yayılabilen ücretsiz bir

mal konumundadır, dolayısıyla bilgi, ticaret ve yatırım kararlarında bağımsız bir değişkendir (Vernon, 1966: 191-192).

Ürünün Hayat Devreleri Teorisi, “yeni ürün dönemi”, “olgunlaşmış ürün dönemi” ve “standartlaşmış ürün dönemi” olmak üzere üç farklı dönemden oluşmaktadır. Bu üç temel dönemin belirleyici özelliklerinden en önemlisi, dönemler boyunca üretime katkıda bulunan sermaye, nitelikli ve niteliksiz işgücü gibi çeşitli üretim faktörlerinin paylarında meydana gelen değişikliklerdir. Yeni ürün safhasındaki üretim süreci nitelikli işgücü ağırlıklı ve üretim teknolojisinde meydana gelen değişiklikler de kısa dönemli olmaktadır (Kula, 2005: 5). Bu safhada üretim maliyeti yüksek olan ürünü imal eden şirket ürün üzerinde monopolcü güce sahiptir (Yavan, 2006: 72). Ayrıca bu safhada gerçekleştirilen üretim daha çok iç piyasaya yönelik olmaktadır. Olgunlaşmış ürün dönemi aşamasında ise üretilen ürüne ait teknolojiye diğer şirketler de ulaşmıştır ve buna bağlı olarak piyasadaki mevcut üretici sayısı artmıştır. Üretim miktarındaki meydana gelen artışla ihracata başlanmış ve ürünün ilk üreticisi olan şirketin monopol karında azalma meydana gelmiştir (Adanur Aklan, 1997: 22).

Üretim teknolojisinin standartlaştığı son aşamada ise yeni teknoloji içeren ürünün sahibi olan şirket yurt içinde ve yurt dışında lisans vermeye başlar. Bununla birlikte üretim miktarının artması ve ar - ge faaliyetlerine ve yüksek maliyetli iş gücüne ihtiyaç kalmamasından dolayı üretici firma, üretiminin büyük bir bölümünü düşük ücret seviyesine sahip az gelişmiş ülkelere doğru kaydırmaya başlar. Ürünün ilk üreticisi olan şirketin merkezinin bulunduğu ülke, aynı ürünü ucuz maliyetle üreten az gelişmiş ülkelere ithal ederek ithalatçı konumuna geçmektedir. Sonuç itibarıyla piyasaya sürülen yeni bir ürün önce dış ticarete daha sonra da doğrudan yabancı yatırıma neden olmaktadır (Göver, 2005: 4).

Vernon tarafından geliştirilen bu teori doğrudan yabancı yatırım akımlarını açıklamada önemli katkılarda bulunmakla birlikte hammadde arayan yatırımları açıklamakta kullanılamamaktadır. Ayrıca teori ürün devrelerinin kısa süreli olduğu durumlarda güçsüzleşmesi ve yeni buluşların genelde çok uluslu şirketler tarafından yapıldığı günümüz ekonomik yapısında anlamının azalması, belirsizliğe ve sınır ötesi üretimde maliyetlere gereğinden fazla önem vermesi bakımından eleştirilmektedir (Aktaran: Demirel, 2006: 25).

1.4.3. Oligopolistik Tepki Teorisi

Oligopolistik piyasa yapısının temel özelliğini, firmalar arası karşılıklı bağımlılık oluşturmaktadır. Oligopolde birbirine etki edebilecek kadar az sayıda firma yer aldığından, piyasadaki herhangi bir firmanın üretim, fiyat ve satış konularındaki kararı diğer firmaları yakından ilgilendirmektedir (Adanur Aklan, 1997: 24). Knickerbocker (1973), oligopolistik piyasa düzeninde yer alan bir şirketin doğrudan yabancı yatırım yapması durumunda aynı endüstride faaliyet gösteren diğer şirketlerin de benzer şekilde yatırım yapma girişimlerini oligopolistik tepki teorisi olarak açıklamaktadır (Moosa, 2002: 41).

Rakip şirketler dış ülkelere gerçekleştirilen yatırımları kendilerine yönelik bir tehdit olarak algıladıklarından dolayı buna tepki olarak kendileri de doğrudan yabancı yatırım yapmayı tercih etmektedirler. Knickerbocker (1973), yatırımı ilk gerçekleştiren lider konumundaki firmaların yaptıkları yatırımları saldırgan, bu şirketi takip eden diğer firmaların gerçekleştirdikleri yatırımları da savunmacı yatırımlar olarak adlandırmaktadır. Bu teoriye göre savunmacı yatırımları gerçekleştiren şirketler iki nedene bağlı olarak bu stratejiyi izlemektedirler. Birincisi; eğer diğer şirketler lider şirketin gittiği yolu izlemezlerse ihracat piyasalarını kaybedebilirler, ikincisi; doğrudan yabancı yatırımı gerçekleştiren lider şirket, yatırım yaptığı ülkede bir takım deneyimler ve üstünlükler elde ederek hem iç hem de dış piyasalardaki mevcut rekabeti tamamıyla lehine çevirebilir, buna bağlı olarak da dış yatırım yapmayan şirketler zor durumda kalabilir. Bu tür riskleri üstlenmek istemeyen oligopolistik endüstrilerdeki diğer şirketler de lider firmaları takip etmektedirler. Bu strateji yukarıdaki nedenlere bağlı olarak “lideri izle” stratejisi olarak da adlandırılmaktadır (Yavan, 2006: 74-75).

1.4.4. İçselleştirme Teorisi

Teoriye göre firmalar doğrudan yabancı yatırım faaliyeti, firmanın içsel işlemleri ile piyasa işlemlerinin yer değiştirmesi sonucu ortaya çıkar (Moosa, 2002: 32). İçselleştirme teorisi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ortaya çıkmasını, piyasalarda mevcut olan alışverişlerin içselleştirilmesiyle açıklamaktadır. Böylelikle firmalar ara malı piyasalarında mevcut olan eksik rekabeti de ortadan kaldırmaktadır (Aktaran: Kızılkaya, 2007: 17). Bir malın üretimindeki çeşitli süreçlerin tek bir

organizasyon altında toplanması, koordinasyon ve ortak denetime olanak vererek, maliyetleri düşürücü etkide bulunabilecektir. Bu maliyetleri düşürücü etki firmaların yatay ve dikey bütünleşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Dönmez, 2009: 19).

Ulaştırma maliyetlerinin yüksek olması, ticaret engellerinin fazla olması, alıcı ve satıcı arasında bilgi asimetrisinin mevcut olması ve piyasa işlemlerinin maliyetini artırıcı durumlar ara malı piyasalarının uluslararası düzeyde içselleştirilmesi hususunda önemli rol oynamaktadır (Demirel, 2006: 26).

Buna göre, şirketler faaliyet alanları içerisinde kendi kendilerine yeterli olma ve diğer firmalara bağımlılıktan kurtulma çabası içinde olmaktadır. Şirketler bu şekilde bir yapıya sahip olabilmek için faaliyette buldukları sektörlerin tüm piyasalarını firma sistemleri içerisinde içselleştirmek zorunda kalmaktadırlar. Şirketin kendi içerisinde meydana gelen bu durum ülke sınırlarından taşıdığı vakit şirket, bir yandan çok uluslu şirket haline gelirken diğer yandan doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirmiş bulunmaktadır. Yani piyasaların içselleştirilmesi yoluyla şirketler hem çok uluslu şirket konumuna yükselirlerken, hem de doğrudan yabancı yatırım yapabilmektedirler (Aktaran: Yavan, 2006: 77).

Şirketler içselleştirme faaliyeti sonunda gecikme, pazarlık ve müşteri belirsizliklerinden kaçınabilme, hükümetlerin yaptığı düzenlemelerin etkisini transfer fiyatlandırması aracılığıyla en aza indirgeyebilme ve piyasalar arasında fiyat farklılaştırması uygulayabilme gibi faydalar elde etmektedirler. Uluslararası firmaların yaptıkları içselleştirmeler; yatay olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların patent gibi firmaya özgü üstünlüklerini korumak için yaptıkları yatırımlar, dikey olarak bütünleşmiş çok fabrikalı firmaların bir malın (ör; petrol) bütün üretim aşamalarını içermek için yaptıkları yatırımlar ve riskin uluslararası alanda çeşitlendirilmesine ve dağıtımına dayanan yatırımlar şeklinde genellikle üç grupta toplanmaktadır (Öztürk, 2004: 118).

1.4.5. Eklektik Paradigma

“OLI Paradigması” olarak da bilinen eklektik paradigma teorisi, 1977 yılında Dunning tarafından dış üretimde büyümeyi etkileyen faktörleri belirlemek ve değerlendirmek amacıyla ortaya atılmıştır. Paradigma, yabancı sermaye yatırımlarını,

buna bağılı olarak da uluslararası üretimin belirleyicilerini analiz etmek için ortaya atılan bir teoridir (Şener, 2008: 36). Eklektik paradigma genel olarak üç temel sorunun cevabını aramaktadır. Bu sorularda, firmaların neden uluslararası işlemlere girdiği, uluslararası işlemler arasından (doğrudan yatırım yada ihracat) hangisinin tercih edileceği ve eğer firma doğrudan yatırımı tercih ederse bu yatırımın nerede yapılacağı ile ilgilidir (Tunca, 2005: 45).

Dunning'in eklektik paradigmasına göre yabancı sermaye yatırımları yapılarak uluslararası üretimin gerçekleştirilebilmesi için firmalar üç önemli avantaja sahip olmalıdırlar. Sahip olunması gerek bu avantajlar: "Mülkiyet avantajı (Ownership), Yer seçimi avantajı (Location), İçselleştirme avantajı (Internalization)" şeklindedir. Bu teoride mülkiyet ve yer seçimi avantajları, yatırım yapacak olan firmalar için bölge seçimini, içselleştirme ise şekil seçimini ifade etmektedir (Şener, 2008: 37).

Çok uluslu şirketlerin sahip olduğu firmaya özgü fikri sınai mülkiyet hakları, teknolojik üstünlükler, organizasyon ve yönetim modelleri, ticari markalar, dağıtım kanalları, bilgi ve finans kaynaklarına erişimdeki üstünlükler, firmanın ölçek büyüklüğünden dolayı elde ettiği ucuz girdi temin edebilme ve ölçek ekonomilerinden yararlanabilme imkanı yatırımı gerçekleştiren şirketlere ev sahibi ülke firmaları karşısında mülkiyet avantajı sağlamaktadır.

Çok uluslu şirketlerin bu türdeki mülkiyet avantajlarını elde etmesinde yatırımcı ülkenin ekonomik koşulları ve hükümet politikaları da etkili olmaktadır. Yer seçimi avantajı ise doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hangi ülkede yapılacağını belirleyen avantajlardır. Çok uluslu şirketler, yatırım projesinin hangi ülkede veya bölgede hayata geçirileceğine, yatırımın özelliklerini ve yatırım yapılacak yerin sağladığı avantajları göz önünde bulundurarak karar vermektedirler. Faktör maliyetleri ve verimliliği, yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasındaki uzaklık, pazar büyüklüğü, tabi kaynakların bolluğu, gümrük tarifeleri, alt yapı yeterlilikleri, yatırım teşvikleri ve sosyo-kültürel benzerlikler gibi unsurlar yatırım yerinin sağlayacağı avantajlar arasında sıralanmaktadır. Bu avantajların mevcut olmaları durumu, şirketleri doğrudan yabancı sermaye yatırımı yapmaya yönlendirmektedir. İçselleştirme avantajı da çok uluslu şirketlerin mülkiyet avantajı nedeniyle elinde bulundurduğu varlıkları lisans verme, kiralama gibi yöntemlerle ev sahibi ülke

şirketlerine kullandırmak yerine kendi kuracağı yavru şirket ile yerel piyasada faaliyet göstermeyi tercih etmeleri durumudur.

Yukarıda tanımlanan avantajlardan mülkiyet avantajı veri olarak kabul edildiğinde, yer seçimi avantajı ve içselleştirme avantajı bulunup bulunmamasına göre şirketler, yabancı sermaye yatırım stratejilerine karar vermektedirler. Bu avantajların varlığına göre firmalar ihracat yapmayı, ev sahibi ülkeden bir firma ile lisans anlaşması yapmayı, ev sahibi ülkede bir dağıtım şirketi kurmayı veya doğrudan bir üretim tesisi kurmayı tercih etmektedirler (Göver, 2005: 5-6).

Eklektik Paradigma modeli, sadece bir şirket için değil tüm firmalar ve ülke grupları için geçerli olduğundan içselleştirme teorisinden ayrılmaktadır. Belirli bir süreç içerisindeki değişimleri incelediğinden dolayı dinamik bir modeldir. Bu model genel bir teori olması özelliğinden dolayı da uluslar arasında gerçekleşen tüm faaliyetleri açıklaması beklenmemelidir. Sonuç olarak, Dunning'in Eklektik Paradigmasına göre adı geçen üç avantaj yabancı sermaye yatırımları ve buna bağlı olarak da uluslararası üretim hacminin belirleyicileri olmaktadır. Bu üç avantaja sahip olan şirketlerin yabancı piyasalara girişleri kolaylaşmakta ve yabancı sermaye yatırım miktarları artış göstermektedir (Şener, 2008: 38).

1.4.6. Lokasyon (Yer Seçimi) Hipotezi

Bu teoriye göre, işgücü ve doğal kaynaklar gibi bazı üretim faktörlerinin uluslararası hareketsizliğinden dolayı doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapılmaktadır. Bu hareketsizlik, üretim faktörleri maliyetleri içerisinde lokasyon seçimi ile ilgili farklılıklara yol açmaktadır. Üretim faktörü ile ilgili lokasyon seçimi farklılıklarından birisi düşük ücretlerin yer avantajı olmaktadır. Böylece ev sahibi ülkedeki ücret ilişkileri doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının önemli bir belirleyicisi olmaktadır. Lokasyon avantajları yalnızca düşük ücretli iş gücünün bulunmasından ibaret olmayıp, üretimin diğer faktörlerindeki maliyet düşüklüğünü de içerisinde barındırmaktadır.

Örnek olarak ülke dışına yeni fabrika kurmayı planlayan çok uluslu şirket, yatırımın yapılacağı aday ülkeler arasından fabrikanın ihtiyacı olacak hidro elektrik gücü en ucuz tedarik eden ülkeye yatırım yapmayı tercih edecektir. Benzer şekilde, bakır madeni üretim sürecinde önemli bir hammadde ise yatırımcı firma, bakır

maden ocağının yanında yer alabilecek bir bölgeye yatırım yapmayı tercih ederek ulaşım, lojistik gibi maliyetleri asgari seviyeye indirmeyi isteyecektir (Moosa, 2002: 33-36).

1.7. Dünya’da Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişim Serüveni

Yabancı sermaye yatırımlarının tarihi 16. yüzyılda İngiltere’nin Macaristan’daki madenleri işletmesine kadar uzanmaktadır. Ülkeler arasındaki geliştirilen ekonomik ilişkilerin temeli İngiltere’de başlayıp Batı Avrupa ülkelerinde gelişimini sürdüren sanayi devrimi süresinde ortaya çıkmıştır (Aktaran: Avşaroğlu, 2006: 11). Bu yüzden İngiltere’nin gelişmekte olan sanayisine gerekli olan hammadde ve madenlerle beraber, enerji ihtiyacını karşılamak üzere petrolün çıkarılması için Büyük Britanya Adalarında ve sömürgelerinde (kolonilerde) giriştiği yatırımlar dünyada yabancı sermaye yatırımlarının başlangıcı olarak kabul görmektedir (Aktaran: Çetinkaya, 2007: 524).

İngiliz sermayesi, kolonilerden sonra Güney Amerika ülkelerine yönelmiştir. Mevcut bilgilere göre Güney Amerika ülkelerinde ilk yabancı sermaye yatırımları 1820 yılında İngiltere’nin Buenos Aires’de maden ve tarım alanlarında yaptığı yatırımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. İngiliz sermayedarları daha sonra Şili, Kolombiya, Peru ve diğer Amerika ülkeleriyle ilgilenirken Fransız sermayesi de 1827 yılında Haiti’ye sığınmış, Ekvator ve Venezuela gibi Orta Amerika ülkelerindeki maden ve tarım ürünleri ile ilgili yatırımlar yapmışlardır (Aktaran: Avşaroğlu, 2006: 12).

Birinci Dünya Savaşı’na kadar İngiltere, Fransa, Almanya ve Hollanda yabancı sermaye yatırımları konusunda hakimiyet sürmüşlerdir. Savaş sonrası bu ülkelerde sermaye ihracı büyük oranda düşmüş ve hatta savaşın getirdiği ekonomik çöküntülere bağlı olarak yabancı sermaye ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Aktaran: Avşaroğlu, 2006: 12). 1915 yılından itibaren ABD yabancı sermaye yatırımlarında söz sahibi ülke konumuna gelmiştir. 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran’dan sonra ekonomi politikalarında meydana gelen değişmelerle birlikte yabancı sermaye yatırımlarında yeni bir dönemin başlangıcı olmuş, daha önceleri yatırımda bulunan ülkeler yatırımlarını tasfiye etmeye yönelmişlerdir (Çetinkaya, 2007: 524).

İkinci Dünya Savaşına kadar daha çok portföy yatırımları şeklinde gerçekleşen yabancı sermaye yatırımları bu tarihten sonra doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu duruma 1950'lerden itibaren uluslararası şirketlerin dünya ekonomisi üzerinde giderek daha etkili olmaya başlamalarının büyük payı bulunmaktadır (Aktaran: Kızılkaya, 2007: 59).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yabancı sermaye yatırımları konusunda yeni bir döneme girilmiştir. Bu tarihten sonra ABD, İngiltere, Hollanda ve Japonya gibi devletler, daha yüksek getiriler elde etmek amacıyla, bu getiriye elde edebilecekleri ülkelere yönelik olarak sermaye akımına girişmişlerdir. Bu tarihlerde Avrupa Ekonomik Topluluğunun kurulmasının etkisiyle de ABD şirketlerinin Avrupa ülkelerine yaptıkları yatırımlarda artışlar yaşanmıştır (Çetinkaya, 2007: 524).

İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmekte olan ülkeler de sanayileşmiş ülkelere hammadde sağlayıp çeşitli sanayi ürünleri ithal eden durumdan kurtulmanın yollarını aramaya başlamışlardır. Bu ülkeler daha çok yabancı sermayeyi ülkelerine çekmek için sadece asgari düzenlemeler değil, vergi bağışları ve sübvansiyonlar gibi özel teşviklerle dış yatırımlar için cazip bir ortam sağlamaya çalışmışlardır (Aktaran: Avşaroğlu, 2006: 13).

1950' li yıllardan sonra yabancı sermaye farklı bir alana yönelerek gelişmekte olan ülkelere iç pazara dönük üretime yönelmiştir. Bu dönemlerde az gelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğu sanayileşme hamlesi olarak ithal ikameci strateji benimsediklerinden dolayı gelişmiş ülkelerdeki sermayedarlar tecrübe ve teknolojik üstünlüklerinden kaynaklanan tekelci güçlerini kendi iç pazarlarında değerlendirerek büyük karlar elde etmişlerdir (Çetinkaya, 2007: 524 - 525).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının dünya ekonomisinin bütünleşmesine sağladığı katkılar, 1970'li yıllardan sonra belirginleşmeye başlamıştır (Kızılkaya, 2007: 59). 1970'li yıllarda yabancı sermaye az gelişmiş ülkelere doğru yönelmiştir. Bu yönelişteki en önemli neden ise ucuz emek girdisinin sağladığı avantaj olmuştur. Nüfus artış hızının oldukça yüksek olduğu ve buna paralel ucuz işgücünün sağladığı maliyet avantajına sahip olan ülkeler yatırımcıların bu yıllarda tercih ettiği ülkeler olmuştur. Bu yıllarda uluslararası para sisteminin değişmesi ve petrol krizinin patlak vermesi gibi nedenlerle uluslararası piyasalarda faiz oranların yükselmesi ülkelerin dış borçlanma maliyetlerini oldukça artırmıştır.

Bu süreçte gelişmekte olan ülkeler, yabancı sermayeyi kendi ülke ekonomilerine kazandırabilmek amacıyla yatırımcılara uygun ortam avantajını sağlayıcı bir takım teşvik tedbirlerini uygulamaya koymaktan kaçınmamışlardır (Çetinkaya, 2007: 525).

1970'li yılların ikinci yarısında çok uluslu şirketlerin dünya çapındaki yatırımlarının toplamı 300 milyon dolara yaklaşırken gelişmekte olan ülkelerdeki yatırımların toplamı da bunun yaklaşık % 25'ine ulaşmıştır. Bu demek oluyor ki, çok uluslu şirketlerin yatırımlarının yine de % 75 gibi bir bölümü gelişmiş ülkelerin kendi aralarında olmaktadır (Aktaran: Kızılkaya, 2007: 60).

1980'li yılların başına gelindiğinde ülke ekonomilerinin hızla dışa açılmaya başlamaları, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi, özelleştirme hareketlerinin yaygınlık kazanması, şirket birleşmelerine ve devirlerine yönelik teşvik edici uygulamaların düzenlenmesi gibi faaliyetler doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hız kazanmasına katkıda bulunmuştur (Kökçü, 2007: 62). Bu dönemlerde yabancı sermaye stoğunda meydana gelen artışlar, şirket birleşme ve devirlerinde meydana gelen artışlara da bağlı olarak ileri teknoloji içerikli üretimin artış göstermesi ve bilgi teknolojilerinin uluslararası organizasyonlara yansımaları yabancı sermaye yatırımlarını yönlendirici faktörler olmuşlardır (Kızılkaya, 2007: 60).

1980'li yılların sonuna kadar, zaman zaman farklı ülkeler açısından değişimler yaşanmışsa da gelişmekte olan ülkeler, yabancı yatırımcılara ve onların gerçekleştirdikleri yatırımlara karşı şüphe ile yaklaşmışlardır. Bu yıllarda gelişmiş ülkelerin neredeyse hepsinde yabancı yatırımcıları kendi ülkelerine yönlendirebilmek için çabalar sarf edilirken, doğrudan yabancı yatırımlara en fazla ihtiyaç duyan gelişmekte olan ülkeler, yabancı yatırımların ulusal egemenliklerini tehlikeye atacağını, uzun dönemde elde edilen gelirden daha fazla döviz çıkışına neden olacağını ve sömürgeciliğin bir aracı olarak zamanla yerli firmaların tümünden yerini alacağını düşünerek yabancı yatırımcılara karşı şüphe ile yaklaşmışlardır. Buna bağlı olarak gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğu bu süreçte dış finansman kaynaklarından yararlanamamışlardır (Tandırıcıoğlu ve Özen, 2003: 107).

1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Çin'in uluslararası arenada artan ölçüde dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları, yabancı sermaye

yatırımlarının hız kazanmasını sağlamıştır. 1990 yılında dünya genelinde yabancı sermaye stoku yaklaşık 1.769 milyar dolar civarına ulaşmıştır (Yükseler, 2005: 4). 1986 - 1990 yılları arasında doğrudan yabancı yatırımların büyüme oranı ise ortalama yüzde 24.3 civarında gerçekleşmiştir (DPT, 2000: 6).

1990'lı yılların ilk yarısında küreselleşme olgusunun hız kazanmasıyla birlikte gelişmekte olan ülkelere doğru yabancı sermaye akımlarında artışlar meydana gelmiştir. Bu dönemde yabancı sermaye yatırımları Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya, Mısır, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Güney Kore, Güney Afrika, Tayland ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere yönelmiştir. Önceki dönemlerde finansman ihtiyacından kaynaklanan dengesizlikleri giderme misyonunu üstlenen yabancı sermaye, bu dönemde spekülâtif amaçlı para hareketlerine dönüşmüştür (Şener, 2008: 56).

1990'lı yılların başında doğrudan yabancı yatırımların giderek artan oranda gelişmekte olan ülkelere doğru hareket etmesinin altında yatan en önemli etkenlerden birisi olarak 1980'lerin sonunda yaşanan borç krizi gösterilmektedir. Devletlerin kendi aralarında ya da finans kuruluşları ile devletler arasındaki alacak - borç ilişkisinin tıkanma noktasına gelmesiyle bu zamana kadar gelişmekte olan ülkelere doğru akmayan doğrudan yabancı yatırımlar teşvik edilmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda, 1990'lı yılların başında dünya toplam yatırım hacmi içerisinde yüzde 20'den daha az bir paya sahip olan gelişmekte olan ülkelere giden yatırım oranı, 1990'lı yılların ortasında yüzde 40'lara kadar yükselme eğilimi göstermiştir (DPT, 2000: 2).

1990 – 1998 döneminde gelişmekte olan ülkelere yabancı yatırım akımı altı kattan daha fazla artış göstermiştir. 1990 – 1997 yılları arasında gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı sermaye yatırımları içerisindeki payı, dünya ithalat ve ihracatı içindeki payını aşmıştır. Buna göre, gelişmekte olan ülkeler, dünya ticaretine katkıdan ziyade doğrudan yabancı sermaye yatırım akımları içerisinde önemli rol oynamışlardır (DPT, 2000: 15).

Gelişmekte olan ülkelere aşırı miktarda yabancı sermaye girişi, bir yandan olumlu etkiler bırakırken diğer taraftan da söz konusu ülkelerin dış ticaret rakamlarında bozulmalar meydana getirebilmektedir. Mevcut sermaye girişi ile yerli

paranın döviz karşısında değer kazanması durumu, ihracatı ithalattan daha pahalı hale getirmektedir. Buna bağlı olarak ülkelerin ödemeler bilançosunda dış ticaret açıklarının büyümesi, cari işlem açıklarının artması ve gelişmekte olan ülkelerin ithalata bağımlı hale gelmesi ortaya çıkan ekonomik büyümeyi dışa bağımlı ve yapay hale getirmektedir (Şener, 2008: 57). Bu gelişmelere bağlı olarak, finansal liberalizasyonu gerçekleştirerek yabancı sermaye üzerindeki kontrolü kaldıran ülkelerde 1990'lı yıllarda ekonomik krizler yaşanmıştır.

1994 yılında Meksika ve Türkiye'de, 1997 yılında Asya ülkelerinde, 1998 yılında Rusya ve Brezilya'da krizler yaşanmıştır. 1997'de dünyadaki toplam 478 milyar dolarlık yatırımın yaklaşık % 43 gibi yarıya yakın bir kısmı gelişmekte olan ülkelere giderken, Asya Krizi, Rusya Krizi ve diğer küresel krizlerin etkisiyle 2000 yılında bu oran son on yılın en düşük düzeyi olan % 18'e gerilemiştir (Şener, 2008:57; Çalışkan, 2002: 2).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları genel olarak incelendiğinde 2000 yılında yatırımlar genel itibariyle 1.5 trilyon dolar civarında iken 2001 yılında yaklaşık 735 milyar dolar civarına gerilemiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından 2001 yılında son 11 yılın en büyük gerilemesi yaşanmıştır. Gelişmiş ülkelerin borsa ve özellikle bilgi teknolojisi sektöründe yaşamış oldukları gerilemeler, bu ülkelerde durgunluk yaşanmasına sebep olmuş, bu gibi sebeplerden dolayı da yabancı yatırım miktarlarında düşüş eğilimleri yaşanmıştır (Çalışkan, 2002: 2 ; Şener, 2008: 61).

İngiltere, Fransa, Amerika, Belçika ve Hollanda gibi gelişmiş ülkeler 2000 yılında en çok doğrudan yabancı yatırım gerçekleştirmiş ülkeler olarak sıralanmaktadır. 2003 yılında ise ABD, Lüksemburg, Fransa, İngiltere ve Belçika şeklinde sıralama gerçekleşmiştir. Sanayi devriminden bu yana ilk kez İngiltere birinci sıradaki yerini ABD'ye bırakarak 4. sıraya gerileme göstermiştir. 2003 - 2004 yılları arasında dünya genelinde çok uluslu şirketler için yapılan bir takım hukuki düzenlemeler ve liberalizasyon değişikliklerine bağlı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında artışlar yaşanmıştır (Şener, 2008: 61 - 62).

2002 - 2004 döneminde dünya genelinde yıllık ortalama 665.6 milyar dolar yabancı sermaye girişi yaşanmıştır. Bu üç yıllık süreç içerisinde ABD, Çin, İngiltere, Fransa ve İspanya en fazla yabancı sermaye çeken ülkeler arasında yer almaktadır.

Endonezya, Yunanistan ve Türkiye ise en az yabancı sermaye çeken ülkeler olarak sıralanmıştır. Yine bu dönem içerisinde, dünya genelinde, ortalama 8252 adet yeni yatırım veya genişlemeye yönelik yabancı sermaye yatırım projesi gerçekleştirilmiştir (Yükseler, 2005: 5).

2005 yılı içerisinde gelişmiş ülkelerin toplam doğrudan yabancı sermaye yatırım girişlerinden aldığı pay 2004 yılına oranla % 37'lik bir artışla 542 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırım ise 334 milyar dolar seviyesine ulaşarak bu yıla kadar gözlenen rakamlar içerisinde en yüksek oran olarak gerçekleşmiştir. Buna rağmen gelişmekte olan ülkelerin toplam doğrudan yabancı yatırım girişi içerisindeki payı oransal olarak azalma göstermiştir. 2004 yılında % 39 olan gelişmekte olan ülkelerin toplam doğrudan yabancı yatırım girişi içerisindeki payı, 2005 yılında % 36'ya 2006 yılında ise % 30'lara gerilemiştir. Gelişmiş ülkeler içerisinde İngiltere ve ABD en fazla yatırım çeken ilk iki ülke olurken; Çin, Hong Kong, Singapur, Meksika ve Brezilya gelişmekte olan ülkeler arasında ilk sıralarda yer almaktadır (Hazine, 2007: 1).

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın (UNCTAD) verilerine göre 2006 yılında dünyada toplam doğrudan yabancı yatırımlar yaklaşık 1,41 trilyon dolar civarında gerçekleşmiştir. 2007 yılında ise bir önceki yıla oranla yaklaşık % 30' luk bir artışla 1.83 trilyon dolar seviyesinde bir doğrudan yatırım yapılmıştır. Gelişmiş ülkeler, 2007 yılında bir önceki yıla oranla yaklaşık % 33'lük bir artışla 1.3 trilyon dolarlık doğrudan yabancı yatırım çekmeyi başarmışken, gelişmekte olan ülkeler yine bir önceki yıla göre % 21'lik artış oranını yakalayarak 500 milyar dolarlık doğrudan yabancı yatırımı ülkelere aktarabilmişlerdir. Bu yıl içerisinde ABD, 232.8 milyar dolar dolaylarında bir yatırımı ülkesine çekerek yine ilk sırada yer almıştır. Ardından 224 milyar dolarla İngiltere, 158 milyar dolarla Fransa, 108.7 milyar dolarla Kanada ve 99.4 milyar dolarla Hollanda ilk beş sırayı elde etmiştir. Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise 83.5 milyar dolarlık yatırım ile Çin Halk Cumhuriyeti, 59.9 milyar dolar ile Hong Kong ve 52.5 milyar dolar ile Rusya en çok doğrudan yabancı sermaye yatırımı çeken ülkeler olarak sıralanmıştır (Hazine, 2009: 1 - 2).

Tablo 1: Seçilmiş Yıllar İçin DYSY Giriş ve Çıkış Miktarları

Cari Fiyatlarla (Milyar Dolar)				
YIL	1982	1990	2007	2008
DYSY Girişleri	58	207	1979	1697
DYSY Çıkışları	27	239	2147	1858

Kaynak: UNCTAD World Investment Report, 2009: 18

Tablo 2: Seçilmiş Yıllara Göre Büyüme Hızları

Yıllara Göre Büyüme Hızı (Yüzde Değerler)					
YIL	2004	2005	2006	2007	2008
DYSY Girişleri	30.0	32.4	50.1	35.4	-14.2
DYSY Çıkışları	65	-5.4	58.9	53.7	-13.5

Kaynak: UNCTAD World Investment Report, 2009: 18

Dünya genelinde 2008 yılı için doğrudan yabancı sermaye yatırımları bir önceki yıla oranla yaklaşık % 14'lük bir düşüşle 1.7 trilyon civarında gerçekleşmiştir.

Yatırımlarda meydana gelen bu azalmalar, 2008 yılında yaşanan küresel finansal krize bağlı olarak; finansal kaynaklara erişimdeki kısıtlar, büyümeye ilişkin olumsuz beklentiler, yatırımların geri çekilmesi veya elden çıkarılması işlemlerinde yaşanan artışlar, birleşme ve satın alma işlemlerinde yabancı bağlı ortakların diğer şirketlere satış işlemlerinin artması ve mevcut olan finansal piyasalardaki likidite sıkışıklığı sebebiyle birleşme ve satın alma işlemlerindeki düşüşler olarak sıralanmaktadır (YASED, 2009: 5).

Tablo 3: Seçilmiş Yıllar İçin DYSY İç Stoku ve Sınır Ötesi Birleşme – Satın Alma

Cari Fiyatlarla (Milyar Dolar)			
YIL	1990	2007	2008
Sınır-Ötesi Birleşme ve Satın Alma İşlemleri	112	1 031	673
DYSY İç Stoku	1 941	15 660	14 909

Kaynak: UNCTAD World Investment Report, 2009: 1

2008 yılı rakamlarına göre en fazla doğrudan yabancı yatırım çeken ilk beş ülke sıralamasında ABD, 316.1 milyar dolarlık yatırım ile 2007 yılında olduğu gibi birinci sırada yer alırken Fransa, Çin, İngiltere ve Rusya Federasyonu sırasıyla ilk beş ülke arasına girmişlerdir. En fazla doğrudan yabancı yatırım yapan ülkeler sıralamasında ise 311.8 milyar dolarlık yatırım ile ABD yine ilk sırada yer alırken, sırasıyla; 220.1 milyar dolarla Fransa, 156.5 milyar dolarla Almanya, 128 milyar dolarla Japonya ve 111.4 milyar dolarla İngiltere ilk beş sırada yer almışlardır.

1.8. Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelişim Serüveni

Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelişim serüveni Cumhuriyetin kuruluş tarihi olan 1923 yılından günümüze kadar farklı dönemlerde incelenebilir. 1923 yılından yabancı sermaye yatırımlarıyla ilgili ilk hukuki düzenlemelerin gerçekleştirildiği 1954 yılına kadar ki süreç birinci dönem, 1954 yılından Türk ekonomisindeki liberalleşme akımının hızlandırıldığı 1980 yılına kadar olan dönem ikinci dönem, 24 Ocak 1980 Kararlarından Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun son şeklini aldığı 2003 yılına kadar olan evre üçüncü dönem ve 2003 yılından günümüze dek gelinen süreç ise dördüncü dönem şeklinde ele alınarak incelenmiştir.

1.8.1. 1923 - 1954 Dönemi

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni yöneticiler yabancı sermaye konusuna ülkenin ekonomik kalkınmasında katkıda bulunmak kaydıyla hoşgörü ile yaklaşmışlardır. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresinin açılış konuşmasında

Mustafa Kemal Paşa; “ İktisat sahasında düşünürken ve konuşurken zannolunmasın ki biz yabancı sermayesine hasım bulunuyoruz. Hayır, bizim memleketimiz genişdir. Çok emek ve sermayeye ihtiyacımız vardır. Binaenaleyh kanunlarımıza uymak, saygı göstermek şartıyla yabancı sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız ve şayanı arzudur ki, yabancı sermayesi bizim emeğimize ve serveti sabitimize katılsın. Bizim için ve onlar için faydalı neticeler versin; fakat eskisi gibi değil” diyerek Osmanlı döneminde yaşanmış olan acı tecrübeleri de ima ederek yabancı sermaye hususuna önem verdiğini belirtmiştir (Karluk, 1983: 47).

Atatürk döneminde İktisat Bakanlığı görevinde bulunmuş olan Mahmut Esat Bozkurt ise iktisat kongresinde; “Biz Türkiye’yi, iktisadiyatını bir esirler ülkesi halinde ecnebi sermayesinin eline terk ve tevdi edemeyiz. Fakat memleketimizde meşru bir surette kazanmak ve yaşamak isteyen yabancı sermayesine kanun ve nizamlarımıza tabi olmak üzere Türkiyelilerden fazla bir imtiyaz, bir hile ardında koşmamak şartıyla memleketimizde her türlü teshilatı, hatta diğer milletlerin gösterdiği teshilattan fazla kolaylıkları irae etmeye her zaman hazırız. Yalnız yabancıların bizi asri ve medeni bir millet olarak tanımaları ve ona göre bize karşı vaz-ı hakikilerini almaları lazımdır...” diyerek Mustafa Kemal Atatürk’ün konuşmasına benzer düşünceler ortaya koymuştur (Aktaran: Güven, 2007: 80-81).

Cumhuriyet hükümeti, ormancılık, madencilik, ticaret, yapım ve taşımacılık alanlarında yeni yabancı sermayeli şirketlere bir takım ayrıcalıklı statüler tanımıştır (Tezel, 1994: 195).

Türkiye’nin 1923 - 1929 döneminde İzmir İktisat Kongresi kararlarının ışığında liberal yönü ağır basan bir iktisat politikası izlemesi, ülkeye bu dönemde bir takım yabancı sermaye yatırımlarının yapılmasını sağlamıştır. 1920 ile 1930 yılları arasında Türkiye’de 66 adet yabancı sermayeli anonim şirket kurulmuş ve bunlar toplam 31,4 milyon TL tutarında ödenmiş sermayeli olarak yatırıma girmişlerdir (Aktaran: Yavan, 2006: 32).

Tablo 4: Yeni Yabancı Özel Sermaye Yatırımları (1926 – 1933)

YILLAR	MİLYON TL	MİLYON STERLİN
1926	6.5	0.7
1927	5.3	0.6
1928	8.0	0.8
1929	12.0	1.2
1930	1.2	0.1
1931	0.8	0.1
1932	4.2	0.6
1933	1.1	0.2
TOPLAM	39.1	4.3

Kaynak: Tezel, 1994: 195

Cumhuriyetin ilk yıllarında yabancı sermayeli şirketlerin ülkeye çekilmeye çalışılmasına rağmen, gerçekleştirilen millileştirme hareketleri sebebiyle istenilen ölçüde yabancı sermaye girişi yaşanmamıştır. 1929 – 1939 yılları arasında da Türkiye’de yabancı sermaye yatırımları hususunda ciddi sayılabilecek ilerlemeler kaydedilememiştir. Bu duruma 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik buhranın sebep olduğu gibi özellikle 1931 yılından sonra yürürlüğe konulan devletçilik rejiminin de sebep olduğu öne sürülmektedir. Bu dönemin ekonomik konularındaki etkili kişisi Celal Bayar; “Bu memleketin çocukları memlekette sanayi vücuda gelsin diye büyük bir külfete katlanırken, bunun nimetlerini ecnebilere kaptıracak değiliz” diyerek içinde bulunulan konjonktürün yabancı yatırımlara karşı bakış açısını ortaya koymuştur (Karluk, 1983: 46-47).

1939 yılından İkinci Dünya Savaşı’nın bitişine kadar ki süreçte de yabancı sermaye açısından herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. İkinci Dünya Savaşı’nın oluşturduğu ekonomik külfet sadece Türkiye’de değil savaşa giren veya dolaylı olarak etkilenen bütün ülkelerde yatırımları durma noktasına getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra dünyada oluşan yeni ekonomik düzene yön vermesi arzusuyla kurulan Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBRD)’na Türkiye’nin katılması ve Marshall yardımından yararlanmaya

başlaması, ABD'den mali ve askeri yardım sağlaması ve en önemlisi de savaş sonrasında oluşan iki kutuplu dünyada kapitalist blok içerisinde yer alması sonucunda yabancı yatırımcıların ülke içerisinde yatırım yapabilmesini kolaylaştırıcı bir takım yasal düzenlemeler için hazırlıklara başlanılmıştır (Karluk, 2001: 104).

Bu düzenlemelerden bazıları (Kılıç Gürmezöz, 2007: 48);

- Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanununa dayanılarak çıkarılan, 22 Nisan 1947 tarihli ve “13 sayılı Karar”; yabancı sermayenin döviz olarak getirilmesi ve tarım, sanayi, ulaştırma, turizm gibi alanlara yatırılması öngörülmektedir. Hükümet, yabancı yatırımı ülkenin kalkınmasına yararlı görür ve ihracatı artırıcı nitelikte bulursa karının uygun bulacağı bir bölümünün yurtdışına aktarılmasına izin verebilecektir.

- 1950 yılında kabul edilen 5583 sayılı yasa; bu yasayla Türkiye'ye gelen yabancı sermayeye transfer garantisi verildiği gibi dışardan borç almak isteyen Türk girişimcilerine de bu borçların faizinin transfer hakkı sağlanmıştır.

- 1951 yılında kabul edilen 5821 sayılı yasa; yabancı sermayeli şirketlere, toplam kârlarının % 10'unu transfer hakkı sağlamıştır.

Ancak bu hazırlıklar içerisindeki en somut adım 1954 yılında gerçekleştirilen 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” olmuştur.

1.6.2. 1954 – 1980 Dönemi

1950 yılında çıkarılan 5583 sayılı “Hazinece Özel Teşebbüsler Kefalet Edilmesine ve Döviz Taahhüdünde Bulunulmasına Dair Kanun” ve 1951 yılında çıkarılan 5821 sayılı “Yabancı Sermaye Yatırımlarını Teşvik Kanunu”nun getirdiği yabancı sermaye kapsamına giren değerlerin oldukça genişletilmiş bir biçimi olarak 1954 yılında çıkarılan “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu” ile kar transferlerindeki kısıtlamaların kaldırılmasının yanında döviz ile makine-teçhizat şeklinde gelen yabancı sermayeye fikri haklar (lisans, patent, marka...gibi) da eklenmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 295).

Türkiye'ye gelen ve önemli miktarlara ulaşan özel yabancı sermaye, esas bağlamda 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanununa göre ülkeye gelmiştir. 6224 sayılı kanun, o tarihe kadar ki dünyanın en liberal yabancı sermaye

kanunlarından birisi sayılmaktadır. Yabancı sermayenin kar transferleri ile ana sermayenin iadesi konusunda hiçbir kısıtlama bulunmamaktadır.

Yerli ortaklık durumunda yabancı ortak için bir sermaye payı tavanı getirilmemekte, kanunda yerli şirketlere tanınan bütün haklardan yabancı şirketlerin de yararlanabileceği öngörülmektedir. Bu kanuna göre Türkiye'ye gelen yabancı sermaye, Bakanlar Kurulundan izin almak zorundadır. Yabancı sermayeye izin verilirken, yatırımın kalkınma planlarında öncelik taşıyan sanayi ve hizmet sektörlerinde faaliyet göstermesi, ülkeye ileri bir teknoloji getirmesi, ithal ikamesi sağlanması, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda (AET) rekabet imkanına sahip olması, yan sanayi geliştirmesi, büyük ölçüde ithal malı hammaddelere bağlı olmaması, ihracata yönelik bulunması, ekonomide tekeller yaratmaması, yabancı sermayeli işletmelerin hisse senetlerinin en azından yüzde 51'inin Türklere ait olması gibi şartlar da aranmıştır (Karluk, 1983: 49 – 50).

6224 sayılı kanunun genel yaklaşımı ve liberal hükümleri yabancı yatırımlara cazip bir dayanak oluşturmuştur. Ancak yasanın çok genel ve geniş sayılabilecek ifade tarzı, zamanın hükümetlerine yorum için çok fazla alan bırakmış, bu da 1980 yılındaki ekonomik politikanın değişimine kadar geçen süre içerisinde, pek çok yatırımın yönetim tarafından reddedilmesine yol açmıştır (YASED, 1983: 10).

Tablo 5: Türkiye’de DYSY yatırımlarının yıllara göre gelişimi (1954 - 1979) (milyon \$)

YILLAR	YILLIK	BİRİKİMLİ		YILLAR	YILLIK	BİRİKİMLİ
1954	2.2	5.0		1967	9.0	69.4
1955	1.2	6.2		1968	13.9	83.3
1956	3.4	9.6		1969	13.2	96.5
1957	1.3	10.9		1970	9.0	105.5
1958	1.1	12.0		1971	11.7	117.2
1959	3.4	15.4		1972	12.8	130.0
1960	1.9	17.3		1973	67.3	197.3
1961	1.2	18.5		1974	7.7	189.6
1962	4.2	22.7		1975	15.1	204.7
1963	4.5	27.2		1976	8.9	213.6
1964	11.9	39.1		1977	9.2	222.8
1965	11.6	50.7		1978	11.7	234.5
1966	9.7	60.4		1979	6.4	228.1

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

Türkiye’de gerek 1954 yılı öncesi gerekse 1954 yılı sonrası gelmesine izin verilen yabancı sermaye miktarında önemli sayılabilecek düzeye ulaşamamıştır. 1954 yılından 1980 yılına 25 yıllık süreçte toplam 228.1 milyon dolar çekilebilmiştir. Yani ortalama yıllık 8 – 10 milyon dolar civarında bir yatırım aktarılmıştır (Kılıç Gürmezöz, 2007: 52).

Tablodan anlaşılacağı üzere Türkiye’ye gelen yabancı sermaye miktarı birikimli olarak 1954 yılına gelene kadar 2.8 milyon dolar gibi oldukça düşük bir seviyede kalmıştır.

1980 yılı öncesinde yaşanan en dikkat çekici gelişme 1973 yılında yaşanan artış olmuştur. Bu gelişmenin en önemli nedenlerinden birisi, bu dönem içerisinde iç

pazarı hedef alarak üretim faaliyetinde bulunan yabancı şirketlerin, üretimi gerçekleştirmek için girdilerin önemli bir kısmını ithalat yoluyla karşılamalarına rağmen, ithalatı kolaylaştırıcı önlemler devreye konulmasıdır. Buna ilaveten 1973 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzalanan Katma Protokol gereğince yapılması gereken gümrük indirimleri yerine getirilmeye başlanmıştır (Kızılkaya, 2007: 98).

Öte yandan 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekatı sebebiyle Türkiye'ye ambargo konulması ve 1979 yılında yaşanan siyasal, ekonomik ve sosyal kargaşalar nedeniyle ülkeden sermaye çıkışları başlamıştır (Kılıç Gürmezöz, 2007: 52).

1954 – 1980 yılları arasındaki dönem içerisinde yabancı sermayeli firmaların uluslararası piyasalardan kredi alması teşvik edilmemiştir. Ülkedeki sermaye piyasasının yeterince gelişmemiş olması, yabancı sermayeli firmaları ticari banka sistemine başvurmaya zorlamış, bu da; sermaye üzerinde belirli bir baskıya sebep olmuştur. Bu dönem açısından gerek işletilmeye hazır yer altı ve yer üstü kaynakları gerekse Türkiye'nin ekonomik potansiyeli göz önüne alındığı zaman yabancı sermaye girişlerinin diğer ülkelere nispeten yetersiz düzeyde kaldığı görülmektedir. Liberal bir nitelik taşıyan 6224 sayılı kanuna rağmen yeterli miktarda yabancı sermaye çekilememiştir. Bu duruma yasanın yetersizliğinden ziyade, uygulamanın yetersiz kalması, siyasal istikrarsızlık ve ekonomi politikalarında gözlemlenen belirsizlikler sebep olmuştur (Çetinkaya, 2007: 533).

1950'lerden itibaren Türkiye'ye doğrudan doğruya veya Türk sermayesi ile ortaklık şeklinde gelen yabancı şirketlerin büyük çoğunluğu, dünyanın belli başlı sermayeli firmaları veya çok uluslu şirketleri olup, bazı sektörlerde ilk başlarda montaj şeklinde de olsa ilk defa kuruculuk görevini üstlenerek ülke sanayisinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Örnek olarak, otomotiv sektöründe; FIAT (1954), BMC (1964), MAN (1966), MERCEDES (1966), RENAULT (1969), ilaç sektöründe; SANDOZ (1956), PFİZER (1957), ROCHE (1958), BAYER (1962), beyaz eşya sektöründe AEG (1964), SIEMENS (1964), BOSCH (1970)... gibi firmalar Türk sanayisinin ilgili sektörlerinde öncülük etmişlerdir (Yavan ve Kara, 2003: 30).

1.6.3. 1980 – 2003 Dönemi

Türk ekonomisi, 1980' li yıllara kadar olan süreçte, ekonomik yapının kendiliğinden dengeye gelemeyeceği, hükümetin gelir ve harcamaları ile en uygun büyümeyi sağlayabileceğini savunan Keynesyen teori ve uygulamalarına dayalı olarak yönetilmiştir denilebilir (Buluş, 2003: 66).

1970' li yıllarda uluslararası piyasalarda yaşanan dönüşüm, yabancı sermaye yatırımlarının seyrini de değiştirmiş, özellikle 1974 yılında patlak veren petrol krizi ve teknolojik alandaki gelişmeler, ulusların ekonomik yapılarının yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu gelişmeler, uluslararası yatırımlardaki değişim sürecini başlatarak, Türkiye ekonomisinde de etkisini hissettirmiştir. 1970' li yıllardan itibaren ekonomide oluşan yapısal bozukluklar hem fiyat istikrarının bozulmasına, hem de yıllık büyüme oranının düşmesine sebep olmuş, 1979 yılındaki yıllık büyüme oranı % 1'e kadar düşmüştür (Çetinkaya, 2007: 533).

Ekonomik bunalımın yoğunlaşması ve 1977 – 1978 yıllarında alınan kararlılık önlemlerinin yetersiz seviyede kalması üzerine hükümet, yeni bir ekonomi politikası arayışına yönelmiştir (Kepenek ve Yentürk, 1997: 182). Özellikle ödemeler bilançosu açığını kapatmak ve enflasyonla mücadele etmek amacıyla, geçmişteki içe dönük sanayileşme stratejisinden farklı bir şekilde, piyasa ekonomisi modelini geliştirecek ve devlet müdahalesini minimum düzeye indirgeyecek bir liberalleşme politikasının temeli olarak 24 Ocak 1980 İstikrar Kararları uygulamaya konulmuştur (Çetinkaya, 2007: 533). Başlangıçta geçici bir kararlılık önlemleri dizisi olduğu sanılan bu politika düzenlemesi, giderek kalıcı bir nitelik kazanıp; yeni öğelerle tamamlanarak uzun dönemli bir ekonomi politikasına dönüşmüştür (Kepenek ve Yentürk, 2007: 183).

24 Ocak 1980 yılında alınan Ekonomik İstikrar Tedbirleri temel özellikleri itibariyle şu şekilde özetlenebilir (Parasız, 1998: 196 – 210; Şener, 2008: 121 – 122);

- Ekonomi yönetiminde istikrar sağlanması amacıyla mikro düzeyde müdahaleler yerine makro düzeyde tutarlı kararlar alınması
- Yüksek enflasyonun kontrol altında tutulabilmesi amacıyla para ve kredi politikaları titizlikle izlenmeli, kamu borç yükünün azaltılması için Hazine'nin Merkez Bankası'ndan borçlanmasının dikkatle takip edilmesi

- Enflasyon kontrol altına alındıktan sonra ekonomik büyümenin istikrara kavuşturulması için çaba gösterilmesi
- İmalat sanayinin ve özel sektörün dinamiklerinden ve potansiyelinden optimum şekilde yararlanılması
- Yeni yatırım faaliyetlerine girişilmeden önce ilk olarak eski atıl kapasite halinde bekleyen yatırımların faal hale geçirilmesi
- İhracatın artırılması için gerçekçi bir döviz kuru politikasının uygulanması
- Tasarrufların artırılması ve mali kurumlar aracılığıyla yönlendirilmesi için reel bir faiz politikası anlayışı izlenmeli
- İç ve dış finansman açığının kapatılması ve ayarlanan yeni faiz oranı ile yatırımların istihdam arttırıcı şekilde yeniden hızlandırılması için özel sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi

Alınan bu istikrar tedbirlerinin önemli bir bölümü yabancı sermaye yatırımlarıyla ilgili olmuştur. İstikrar tedbirleri arasında, yabancı sermaye sorunlarıyla ilgilenmek, yabancı sermaye yatırım, karar ve uygulamalarına yön vermek amacıyla 8 / 168 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi” yayınlanmıştır. Çıkarılan bu kararnamenin birinci maddesi ile, 6224 sayılı “Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu”nun birinci maddesinde belirtilen yatırımları yapacak olan şirketlerin ülkenin ekonomik kalkınmasına yararlı olması, Türk özel sektörüne açık bulunan bir faaliyet sahasında çalışması, tekel veya özel imtiyaz ifade etmemesi kaydıyla bu kararname hükümlerine göre değerlendirilmesi uygun görülmüştür (Karluk, 1983: 65).

Türkiye, mevcut tasarruf yetersizliğini ve buna bağlı olarak yatırım eksikliğini ve yabancı sermaye yatırımlarının üretime, katma değere, istihdama, ihracata katkılarını iyice hissetmiş ve ideolojik saplantılardan uzaklaşarak yabancı sermayeyi yüksek teknolojisi ve yönetim teknikleri olmayan ülkeler için en önemli enstrümanlardan birisi olarak görmeye başlamıştır. Bunun sonucunda da oldukça liberal bir rejim kabul edilmiş ve gereksiz formaliteler de önemli derecede basitleştirilmiştir. Yürütülen hizmetlerden tek sorumlu makam olarak da “Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü” kurulmuştur (Bozer, 2001: 148).

1954 yılında 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik kanunu, 1980 sonrasının ortamında yetersiz bulunduğundan yabancı sermayeyi özendirmek amacıyla bir takım kararlar da alınmıştır (Kepenek ve Yentürk, 1997: 288);

- Yabancı sermaye yatırımlarının faaliyet alanları mümkün olduğunca genişletilerek, özellikle tarım, madencilik ve bir dizi hizmet alt kesimlerine yabancı sermaye yatırımlarının girişi kolaylaştırılmıştır
- Toplamı 500 milyon doları aşan garantisiz ticari borçların yabancı sermaye yatırımına dönüştürülmesine olanak tanınmıştır
- Yabancı sermaye giriş ve çıkışlarında serbestleştirmeye gidilerek ve alınan diğer önlemlerle yabancı sermayeye güven verici bir ortam oluşturulmuştur
- Serbest bölgeler oluşturularak yabancı sermayenin yerli sınırlamaların dışında çalışmasına olanak sağlanmıştır.

Bu süreç içerisinde yabancı sermaye dairesinin yabancı sermaye yatırımına izin verme koşulları da ayrıca belirtilmiştir. Bu koşullara göre (Şahin, 2002: 191 – 203; Şener, 2008: 122);

- Yabancı sermaye iştirakinin söz konusu olduğu yatırımın toplam sabit sermaye yatırım tutarı 2 milyon dolardan daha az, 50 milyon dolardan daha fazla olmayacak
- Yabancı sermayenin ortaklık payı % 10'dan daha az % 49'dan daha fazla olmayacak
- Yabancı ortağın getireceği sermaye miktarı bir milyon dolardan daha az olmayacak
- Proje tutarı 50 milyon doları aşan yabancı sermaye yatırımları için Bakanlar Kurulu'ndan özel izin alınacaktır.

24 Ocak 1980 tarihinde alınan ekonomik istikrar kararlarıyla Türkiye'nin dışa açık bir politika izlemeye yönelmesi, ülkede ekonomik ve politik istikrarın yeniden kurulması ve yabancı sermayeye uygulanan politikaların güven vermesi neticesinde 1980'li yıllardan sonra yabancı sermaye girişlerinde artışlar yaşanmıştır. 1980 yılından itibaren yabancı sermayeli teşebbüsleri olumsuz yönde etkileyen vergi, sigorta, kambiyo ve diğer mevzuatlarda yapılan önemli değişiklikler ülkemizin

yabancı sermaye açısından daha cazip hale gelmesine yardımcı olmuştur (Aktaran: Batmaz ve Tekeli, 2009: 126).

Türkiye'ye gelen yabancı sermaye, alınan istikrar tedbirleriyle birlikte önceki dönemlere nazaran çok daha geniş ölçüde teşvik edilmesine rağmen, ülkenin içinde bulunduğu siyasi durum nedeniyle kayda değer bir artış sağlanamamıştır. 1983 yılından sonraki süreçte gerekli mevzuat ve düzenlemelerde gerçekleştirilen yeniliklerle özel yabancı sermaye akımında ivmeli artışlar kaydedilebilmiştir (Batmaz ve Tekeli, 2009: 126).

Tablo 6: Türkiye'de 1980 – 1990 yılları arasında Yabancı Sermaye Yatırımları

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE (MİLYON DOLAR)	YABANCI SERMAYELİ FİRMA SAYISI (BİRİKİMLİ)	FİİLİ DİSY GİRİŞİ (MİLYON DOLAR)
1980	97,00	78	18
1981	337,51	109	95
1982	167,00	147	55
1983	102,74	166	46
1984	271,36	235	113
1985	234,49	408	99
1986	364,00	619	125
1987	655,24	836	115
1988	820,52	1.172	354
1989	1.511,94	1.525	663
1990	1.861,16	1.856	684

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

1980 yılında izin verilen yabancı sermaye miktarı 97 milyon dolar olarak belirlenmişken aynı yıl içerisinde 18 milyon dolar gibi küçük bir oranda doğrudan yabancı yatırım gerçekleşmiştir.

1981 yılında yabancı şirketlerin Türkiye'deki bağlı şirketlerinin hemen hemen tamamı sermaye artırımı / genişleme yatırımı veya yeni yatırım projeleri için izin talebinde bulunmuştur. 1981 yılında verilen yeni yatırım izinlerin, o zamana kadar ki tüm yabancı sermaye yatırımlarından daha fazla olduğu ve bir önceki yıla oranla yaklaşık üç misli büyük olduğu görülmektedir (YASED, 1983: 5).

1982 yılında 167 milyon dolar olarak verilen yabancı yatırım izni neticesinde 55 milyon dolarlık bir doğrudan yatırım gerçekleşmişken, 1983 yılında hem izin verilen yabancı yatırım miktarında hem de fiili olarak gerçekleşen yabancı yatırım miktarında bir düşüş yaşanmıştır.

1984 ve 1985 yıllarında sırasıyla izin verilen yabancı sermaye tutarı 271,36 milyon dolar ve 234,49 milyon dolar olarak belirlenmiş fiili girişler ise sırasıyla 113 milyon dolar ve 99 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

1986 yılı 1981 yılından o zaman dek en çok yabancı yatırım izninin verildiği yıl olarak dikkat çekmektedir. 1987 yılında 1986 yılına göre izin verilen yabancı sermaye miktarında yaklaşık % 55'lik bir artış yaşanmış ve fiili giriş ise 115 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 1989 yılına gelindiğinde, yabancı sermaye izinleri 1987 yılına göre yaklaşık 2.4 kat artış göstererek izin verilen yabancı sermaye tutarı 1,511 milyon dolar ve fiili sermaye girişi de 663 milyon dolara yükselmiştir.

1990 yılında izin verilen yabancı sermaye tutarı 1,861 milyon dolar seviyesine kadar yükselmiş, fiili olarak gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye yatırımı ise 684 milyon dolara ulaşmıştır.

1990 yılında yabancı sermaye yatırımlarının diğer yıllara oranla artış göstermesinin nedenleri arasında; yabancı sermayeye karşı devletin uyguladığı politikaların yatırımcılar açısından avantajlı hale geldiğinin anlaşılması, ülkedeki siyasi ve ekonomik istikrarın gerçekleşip bu durumun yabancı yatırımlar açısından mevcut tereddütleri ortadan kaldırması ve dış mali serbestlik politikasının etkili olduğu söylenmektedir. 1990 yılında yabancı sermaye yatırımlarının yüksek seviyelere ulaşmasının nedenleri arasında Japon menşeli Toyota firmasının ve Fransız menşeli Peugeot firmasının Türkiye'de otomotiv üretimine başlaması da gösterilebilir (Çetinkaya, 2007: 537).

1980 – 1990 yıllarını kapsayan süreç içerisinde yabancı sermayeli firma sayısı açısından sürekli olarak artış yaşanmıştır. 1980 yılına kadar birikimli (kümülatif) olarak 78 olan yabancı sermayeli firma sayısı, 1990 yılına ulaşıldığında yaklaşık 24 kat artış göstererek 1.856 rakamına ulaşmıştır.

Tablo 7: Türkiye’de 1990 – 2002 yılları arasında Yabancı Sermaye Yatırımları

YILLAR	İZİN VERİLEN YABANCI SERMAYE (MİLYON DOLAR)	YABANCI SERMAYELİ FİRMA SAYISI (BİRİKİMLİ)	FİİLİ DİSY GİRİŞİ (MİLYON DOLAR)
1991	1,967.26	2.123	810
1992	1,819.96	2.330	844
1993	2,063.39	2.554	636
1994	1,477.61	2.830	608
1995	2,938.32	3.161	885
1996	3,835.97	3.582	722
1997	1,678.21	4.068	805
1998	1,646.44	4.533	940
1999	1,699.57	4.950	783
2000	3,477.42	5.328	982
2001	2,725.28	5.841	3,352
2002	2,242.92	6.280	1,082

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr/>,

<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://ece24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996>

1980 yılından sonra gerçekleştirilen dışa açık büyüme stratejisi ve 1989 yılında başlayan finansal liberalizasyon hareketleri yabancı sermaye yatırımlarının her geçen yıl daha da artış göstermesini sağlamıştır.

1991 yılında izin verilen yabancı sermaye yatırımları, 1,967 milyon dolar seviyesinde belirlenmişken fiili olarak gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye girişi 810 milyon dolar tutarında olmuştur.

1993 yılında yaklaşık 2,063 milyar dolar civarında gerçekleşen yabancı sermaye yatırım izinleri 1994 yılında yaşanan ekonomik kriz dolayısıyla 1,4 milyar dolar seviyesine gerilemiştir. Fiilen giriş rakamları da verilen izin miktarlarına paralel bir şekilde söz konusu yıllarda değişim göstermiş, 1993 yılında 636 milyon dolar seviyesinden 1994 yılında 608 milyon dolara rakamına düşüş göstermiştir.

1995 ekonomik istikrar paketi çerçevesinde getirilen politikalarla yabancı sermaye yatırımlarında küçük bir artış yaşanmış fakat 2000’li yıllara kadar çok büyük bir değişiklik yaşanmamıştır (Batmaz ve Tekeli, 2009: 130).

Türkiye’de 1980 ve 1994 yıllarından sonra gerçekleştirilen ekonomide liberalleşme hareketleri ve kurumsal yapıdaki gelişmeler yabancı sermaye yatırımları üzerinde belirleyici sonuçlar doğurmuştur. Sermaye piyasasının geliştirilmesi, kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi ve faiz haddinin yükseltilmesi gibi unsurlar yabancı sermaye hareketleri üzerinde belirleyici rol oynayarak 1994 yılından sonra yabancı sermayenin hareketini belirlemiştir (Şener, 2008: 130).

1980 yılından itibaren, çerçeve kararları 1986 ve 1992 yılında iki kez değiştirilmiş olup, takip eden dönemde de liberalleşme süreciyle devam edilmesi neticesinde önemli değişiklikler getiren son düzenleme 07. 06. 1995 tarihinde yürürlüğe konulan 95 / 6990 sayılı “Yabancı Sermaye Çerçeve Kararı” ile yapılmıştır. Bu düzenlemeler sonucunda varılan noktada, yabancı yatırımcılar tekel veya özel imtiyaz teşkil etmemek kaydıyla, Türk özel sektörüne açık her alanda her türlü mal ve hizmet üretimine yönelik faaliyetlerde bulunabilmektedirler.

Yürürlükteki mevzuat çerçevesinde (DPT, 2000: 8-9);

- Yabancı yatırımcılar, Türk yatırımcılar ile aynı hak ve sorumluluklara sahiptir.
- Yabancı ortak payına yönelik bir kısıtlama bulunmamaktadır.
- Yabancı sermaye olarak getirilen dövizler, Türk lirasına çevrilmeden döviz tevdiat hesabında tutulabilmektedir.

- Kar payı, royalti, tasfiye payı, v.b. gibi kazançlar serbestçe ülke dışına transfer edilebilmektedir.
- Yabancı yatırımcı ihtiyaç duyduğu yabancı personeli istihdam edebilmektedir.
- Lisans, know-how, teknik yardım ve yönetim anlaşmalarının onay mecburiyeti kaldırılmış olup, tescil yaptırılması yeterli görülmektedir.
- Dış kredi anlaşmalarının onay zorunluluğu bulunmamaktadır.

Türkiye bu süreç içerisinde 57 ülke ile “Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması”nı imzalamış ve bunlardan 36 tanesi yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren anlaşmaların yapıldığı ülkeler; ABD, Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Bangladeş, Beyaz Rusya, Belçika, Lüksemburg, Bulgaristan, Çin, Danimarka, Endonezya, Estonya, Güney Kore, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, Japonya, Kazakistan, Kırgızistan, Kuveyt, Macaristan, Makedonya, Moldova, Özbekistan, Pakistan, Polonya, Romanya, Tacikistan, Tunus, Türkmenistan ve Ukrayna’dır. Ayrıca 42 ülke ile de “Çifte Vergilendirmeyi Önleme Anlaşması” imzalanmıştır (DPT, 2000: 9).

2000 yılında doğrudan yabancı yatırımlarda gerçekleşen fiili giriş rakamı olan 982 milyon dolar seviyesinden 2001 yılında o zamana kadar gerçekleştirilen rekor düzey olan 3,35 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

2001 yılında yaşanan bu rekor yükselişe sebep ana etmenlerin başında, bu dönem içerisinde bankacılık sektöründe yaşanan birleşme ve satın alma faaliyetleri gösterilebilir. İş Bankası’nın Telecom Italia ile yapmış olduğu ortaklık ve Demirbank’ın İngiliz firmasına satılması yabancı yatırımlardaki artışta önemli pay sahibi olmuştur (Batmaz ve Tekeli, 2009: 130).

1995 yılından 2006 yılına kadar doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında büyük oranda artışlar yaşanmasına rağmen bazı yıllarda yabancı yatırım miktarlarında düşüşler de gözlenmiştir. Özellikle 1998 yılında yaşanan Asya ve Rusya Krizleri, 1999 yılında doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde olumsuz etkisini göstermiştir. Ayrıca Türkiye’de yaşanan 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri de doğrudan yabancı sermaye yatırımları üzerinde olumsuz etkilerini göstermiş, nitekim 2002 yılında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında düşüş eğilimi gözlenmiştir.

Yaşanan krizlerin, doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki olumsuz etkilerini bir yıl sonra ortaya çıkarması; doğrudan yabancı yatırımların uzun süreli yatırımlar olması nedeniyle, portföy hareketlerinde yaşanan anında sıcak para çıkışlarından farklı olarak, krizlere aynı yıl içerisinde tepki gösterememesinden kaynaklanmaktadır (Şener, 2008: 130 -132).

1.6.4. 2003'den Sonraki Dönem

Türkiye'de yabancı sermaye yatırımlarında 2003 yılından sonra önemli denilebilecek ölçüde artışlar yaşanmıştır. Bu artışlara sebep olarak iki önemli unsur olup, bunlardan ilki; doğrudan yabancı yatırımların hukuksal altyapısını oluşturan 6224 sayılı Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu'nun, içinde bulunulan dönemin ihtiyaçlarına cevap vermekte yetersiz kalması ve yabancı yatırımcıların haklarının uluslararası standartlarda korunamaması sonucu 05. 06. 2003 tarih ve 4875 sayılı kanunla yürürlüğe sokulan “Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”dur. 2003 yılından sonraki artışlara sebep olan ikinci etken ise Avrupa Birliği ile olan ilişkilerde ilerlemeler kaydedilmesi olmuştur. AB ile müzakerelere başlanmış olması Türkiye piyasa yapısının daha güçlü ve istikrarlı hale gelmesine neden olmuş ve bu da yabancı sermaye yatırımlarının artışındaki ikinci önemli neden olmuştur (Şener, 2008: 132 - 133).

“Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu”, yedi alt bölüm, yedi sürekli madde ve bir geçici maddeden oluşmakta olup, birinci bölümünde ülkeye girecek olan yabancı sermayenin amaç ve kapsamı, ikinci bölümde, yabancı sermayeye ilişkin tanımlar, üçüncü bölümde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına ilişkin esaslar, dördüncü bölümde yabancı sermaye politikalarının belirlenmesi ve bilgi isteme, beşinci bölümde yabancı sermayeye yönelik çeşitli hükümler, altıncı bölümde kanunun yürürlüğe giriş tarihi ve son bölümde kanunun yürütücüsünün Bakanlar Kurulu olduğu belirten açıklamalar yer almaktadır. (Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, 2003).

4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu Yürürlükten kaldırılırken, doğrudan yabancı yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesine, yabancı yatırımcıların haklarının korunması ile yatırım ve yatırımcı tanımlarında uluslararası standartlara uyulmasının doğrudan yabancı yatırımların

gerçekleştirilmesinde izin ve onay sisteminin bilgilendirme sistemine dönüştürülmesine ve tespit edilecek politikalar aracılığıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının artırılmasına ilişkin esasların düzenlenmesi öngörülerek hazırlanan yasa şu an için mevcut son yasadır. Yeni yasayla izin ve onay yükümlülüğü yerini bildirim sistemine bırakmıştır. Ayrıca “yabancılık” unsuruyla ilgili olarak yeni tanımlamalar yapılmıştır. Bu yasa ile yurt dışında yerleşik durumda olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının yatırımları da yabancı sermaye yatırımlarına tanınan ayrıcalıklardan yararlanma hakkına sahip olmuştur.

Yabancılık unsuru taşıyan uyuşmazlıkların çözümlenmesinde 4686 sayılı “Milletlerarası Tahkim Kanunu” yetkili kılınmıştır. Ayrıca yatırım serbestisi ve milli muamele, yabancı yatırımcıların, mütekabiliyet esası gözetilmeden taşınmaz mal edinme ayrıcalığı, devlet ile olan uyuşmazlıkların milli mahkemelerde değil tahkimde çözülmesi, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kamu yararı gerektirmedikçe ve karşılıkları ödenmedikçe kamulaştırılmayacağı ve devletleştirilemeyeceği, yabancı yatırımcıların, kar, temettü, dış kredi v.b. yurt dışına serbestçe transferi, sayı ve iş niteliği olmaksızın yabancı personel istihdamı ayrılacağı gibi ana başlıklarla yeni ve köklü düzenlemeler getirilmiştir (Kızılkaya, 2007: 107 – 108).

Tablo 8: 2003 – 2009 Yılları Arasında Türkiye’de DYSY (milyon dolar)

YILLAR	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Uluslararası Doğrudan Yatırımlar Toplam (Net)	1,751	2,785	10,031	20,185	22,047	18,269	7,660
Uluslararası Doğrudan Sermaye	754	1,442	8,190	17,263	19,121	15,332	5,840
Sermaye (Net)	737	1,092	8,134	16,982	18,394	14,698	5,693
Giriş	745	1,190	8,535	17,639	19,137	14,733	5,775
Çıkış	-8	-98	-401	-657	-743	-35	-82
Diğer Sermaye*	17	350	56	281	727	634	147
Gayrimenkul (Net)	997	1,343	1,841	2,922	2,926	2,937	1,820

*Uluslararası sermayeli şirketlerin yabancı ortaklarından aldıkları kredi

Kaynak: <http://evds.tcmb.gov.tr/>,

<http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://ece24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996>

2002 yılında 1082 milyon dolar seviyesinde gerçekleşen doğrudan yabancı sermaye girişi 2003 yılında 1751 milyon dolar seviyesine ulaşarak bir önceki yıla oranla yaklaşık % 70 artış göstermiştir. Gayrimenkul yatırımlarının da doğrudan yabancı sermaye kapsamına alınması dolayısıyla 2003 yılı için verilen doğrudan yabancı yatırım miktarının 997 milyon dolarlık kısmını gayrimenkul yatırımları oluşturmuştur. 2004 yılında gerçekleşen fiili doğrudan yabancı sermaye girişi 2,785 milyon dolar olarak gerçekleşmiş bu miktarın da yaklaşık % 50 gibi bir kısmını gayrimenkul yatırımları oluşturmuştur.

Doğrudan yabancı sermaye girişlerinde, bir önceki yıl baz alındığı zaman en fazla artışın yaşandığı yıl 2005 yılı olmuştur. 2005 yılında gerçekleşen 10,031

milyon dolarlık doğrudan yabancı yatırım, bir önceki yıl gerçekleşen rakamın yaklaşık 3.6 katıdır.

2005 yılında gerçekleşen yabancı yatırım miktarında görülen bu büyük artıştaki en büyük pay, söz konusu yıl içerisinde gerçekleştirilen birleşme ve satın alma faaliyetleri ve özelleştirme hareketleri olmuştur.

Büyüme, enflasyon ve faiz oranları gibi makro ekonomik göstergelerde görülen iyileşme; AB ile tam üyelik müzakerelerine ilişkin sürecin öngörülebilirlik üzerindeki etkisi ve yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik yapısal reformların hız kazanması Türkiye'nin uluslararası doğrudan yatırımlar açısından cazibesini artırmıştır. Özellikle finans sektöründe gerçekleşen satın alma işlemleri ile özelleştirme ihalelerine yabancı yatırımcıların gösterdiği ilgi, Türkiye'nin artan cazibesine somut örnek teşkil etmektedir (Hazine, 2006: 13).

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'nün verilerine göre 31.12.2004 tarihine kadar Türkiye genelinde satın alma yoluyla taşınmaz elde eden tüzel kişi sayısı (birikimli olarak) 35 iken bu rakam sadece 2005 yılı için 162 olarak gerçekleşmiştir. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı verilerine göre 2005 yılında toplam 8,2 milyar ABD Doları tutarında özelleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Söz konusu tutarın % 86'lık kısmını blok satış yöntemiyle gerçekleştirilen özelleştirme işlemleri oluşturmuştur. Blok satışlar içerisinde 6,55 milyar ABD Doları tutarındaki Türk Telekom özelleştirmesi ilk sırayı almıştır (Hazine, 2006: 15 – 16).

2006 yılının ilk aylarında yayımlanan "Ernst & Young Birleşme ve Satın Alma İşlemleri Raporu"na göre 2005 yılı gerek işlem sayısı gerekse işlem değeri olarak en yüksek seviyenin görüldüğü yıl olmuştur. Rapora göre 2005 yılında Türkiye'de 164 adet birleşme ve satın alma işlemi açıklanmıştır. Toplam işlem değerine göre 2005 yılı değeri 2004 yılına göre yaklaşık 12 kat artmıştır (Hazine, 2006: 17).

2006 yılında Türkiye'de gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım girişlerinin gösterdiği performans, söz konusu dönemde dünya ekonomisinde gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım faaliyetleri ile büyük ölçüde paralellik arz etmekte olup, geçen son iki yıllık süreç içerisinde Türkiye'de gerçekleştiren yabancı yatırım girişlerindeki artış ve gelişme durumu gelişmekte olan diğer ülkelerin sağladığı artışların üzerinde gerçekleşmiştir. 2006 yılında tüm dünya ülkelerindeki doğrudan

yatırımlar 2005 yılına oranla % 34,3 oranında artmışken Türkiye’de yaklaşık % 105 oranında artış göstermiştir (Hazine, 2007: vii).

2006 yılında 20,185 milyon dolar düzeyinde doğrudan yabancı sermaye girişi gerçekleşmiştir. Bu miktar yatırım içerisindeki 2,922 milyon dolarlık kısmı gayrimenkul yatırımları oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde gerçekleşen yabancı yatırımlar içerisindeki önemli bir payı yine özelleştirme hareketleri ve satın alma ve birleşme hareketleri oluşturmuştur denilebilir.

2006 yılında İngiliz Vodafone firması tarafından satın alınan Telsim şirketine yapılan 4,7 milyar dolarlık ödeme söz konusu yıl içerisinde gerçekleşen en büyük yabancı yatırım girişi olmuştur. Denizbank, Finansbank ve Petrol Ofisi şirketlerinin hisse devir bedelleri ve 2005 yılında özelleştirilen Türk Telekom için ödenen taksit tutarı 2006 yılının diğer büyük ölçekli yatırım girişlerini oluşturmuştur (Hazine, 2007: 7).

2007 yılında gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım girişleri 2006 yılındaki girişe oranla yaklaşık % 10 civarında bir artış göstermiştir. 2003 yılından sonra yaşanan artış oranları içerisinde düşük bir seviye gibi gözükse de 2007 yılında gerçekleşen 22,047 milyon dolarlık yatırım girişi bugüne dek Türkiye’de bir yılda gerçekleşen en yüksek miktar olmuştur.

2007 yılında gerçekleşen 22,047 milyon dolar düzeyinde doğrudan yabancı yatırım girişinin 19,121 milyon dolarlık kısmı sermaye bileşeni, yaklaşık 1,8 milyon dolarlık kısmı ise yurt dışında yerleşik gerçek ve tüzel kişilerin Türkiye’deki gayrimenkul alımlarında oluşmuştur.

Akbank’ın % 20 oranında hissesinin Citibank tarafından alınmasına istinaden ödenen 3.140 milyon dolarlık tutar 2007 yılındaki en büyük doğrudan yabancı yatırım girişi olmuştur. Oyakbank ve Finansbank için ödenen tutarlarla beraber en büyük üç yatırım girişi bankacılık sektöründe gerçekleşmiştir (Hazine, 2008: 10).

Türkiye’de 2008 ve 2009 yıllarında doğrudan yabancı sermaye yatırım girişlerine bakıldığı zaman 2002 yılından bu yana süregelen artışlar büyük ölçüde küresel mali krizin de etkisiyle yerini düşüş eğilimine bırakmıştır. 2008 yılında 18,269 milyon dolar olarak gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım girişinin 15,332 milyon dolarlık kısmı sermaye bileşeninden 2,937 milyon dolarlık kısmı da gayrimenkul yatırımlarından oluşmuştur.

İngiltere menşeli bir girişim sermayesi şirketi olan BC Partners tarafından yönetilen fonların kontrol ettiği Lüksemburg merkezli Moonlight Capital S.A.'nın Migros'un yüzde 50,8 oranında hissesini satın almasına istinaden ödenen 1.918 milyon dolarlık tutar 2008 yılındaki en büyük uluslararası doğrudan yatırım girişi olmuştur. Türkiye Finans Katılım Bankası ve Ereğli Demir Çelik hisselerinin satışları yaklaşık 1 milyar dolar büyüklüğe ulaşan diğer işlemler olmuştur (Hazine, 2009: 13).

2009 yılında ise doğrudan yabancı sermaye yatırım girişlerinde % 50' den daha fazla bir oranda azalma gerçekleşerek ancak 7,660 milyon dolar yabancı yatırım ülkeye giriş yapmıştır. Söz konusu yatırım içerisindeki sermaye bileşeni payı bir önceki yıla oranla üçte bir oranında azalma göstererek 5,840 milyon dolar düzeyinde kalmıştır.

Doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarlarında 2008 ve 2009 yıllarında görülen düşüşler 2 temel sebebe dayandırılmaktadır. Birincisi, şirketlerin karlarında oluşan azalmalar ve finansman kaynaklarına ulaşmakta çektikleri zorluklar sebebiyle şirketlerin yatırım kapasitelerinde düşüşler yaşanmıştır. Meydana gelen düşüşlerdeki diğer sebep ise küresel mali krizin ortaya çıkardığı durgunluk olmuştur. Uluslararası doğrudan yatırımlarda yaşanan düşüş, özellikle sınır ötesi birleşme ve satın alma işlemlerini olumsuz etkilemiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırım akımları açısından finansal hizmetler, otomotiv sektörü, bina malzemeleri, ara malları ve tüketim malları imalatı sektörleri küresel krizden en çok etkilenen sektörler olmuştur. Küresel krizin sonuçları hızla diğer sektörleri de etkilemiş ve etkilenen sektörler hammadde üretiminden finans dışı hizmetlere kadar genişlemiştir (Hazine, 2009: 9 – 10).

İKİNCİ BÖLÜM

BÜYÜME KAVRAMI, TEORİLERİ VE TÜRKİYE’NİN EKONOMİK BÜYÜME PERFORMANSI

2.3. Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme, en basit haliyle mal ve hizmet üretim kapasitesindeki genişleme olarak tanımlanmaktadır. Ekonomik büyüme, toplam üretimin değeri olan reel gayri safi yurt içi hasıladaki artış miktarıyla ölçülmektedir (Parasız, 1997: 4).

Ekonomik büyüme, bir ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını sürekli biçimde yükseltmenin tek yoludur. Buna bağlı olarak tüm ülkelerin temel makro ekonomik hedeflerinden bir tanesi de hızlı bir ekonomik büyüme oranı yakalayabilmektir (Ünsal, 2003: 15).

Büyümenin oluşum nedeni olarak gösterilen üretim artışları iki farklı şekilde meydana gelmektedir. Bunlardan ilki ekonomi tam istihdam koşullarındayken ekonomiye bir takım yeni üretim faktörlerinin eklenmesi veya teknolojik gelişmeler kaydedilmesiyle üretim kapasitesinin genişlemesine dayanan uzun ve orta vadeli üretim artışlarıdır. İkincisi de ekonomi eksik istihdam koşulundayken talep artışlarına bağlı olarak kapasite kullanım oranlarında artış sağlanmasına dayalı üretim artışlarıdır. Bu iki üretim artışı durumundan tercih edileni tam istihdam koşullarında meydana gelen üretim artışlarıdır (Berber, 2006: 2-3).

Ülkenin sahip olduğu üretim kaynakları işgücü, sermaye, doğal kaynaklar, teknoloji ve bilgi birikiminden oluşmaktadır. Büyüme yıldan yıla değişen bu kaynakların nicelik ve niteliğindeki artışlarla ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir ülkenin üretim kapasitesi kaynakların nicelik ve niteliğine ve ulaştığı teknolojik düzeye bağlı olup, ekonomik büyüme de bu sürecin genişletilmesi ve geliştirilmesini kapsamaktadır (Aktaran: Ay, 2007: 4).

Üretim kaynaklarından sermaye, makinelerin, araç ve gereçlerin, tesislerin, hammaddelerin ve diğer dayanıklı üretim faktörlerinin birikmiş stokunu kapsarken bu sermaye stokuna belirli bir dönem içerisinde yapılan ilaveler yatırım olarak adlandırılmaktadır. Bir ekonomideki iş gücü stoku, nüfusta meydana gelen artışlar neticesinde bu artan nüfustan bir kısmının işgücü arzına katılmasıyla birlikte

genişlemektedir. Ayrıca mevcut işgücünün verilen eğitimler sonucunda niteliğinin genişletilmesi ve vasıflı işgücünün çoğalmasıyla beşeri sermaye stoku da artış göstermektedir (Kibritçioğlu, 1998: 1).

Ekonomik büyüme, kişi başına reel gayri safi hasıladaki artışları ima eder. Bu artışlar, uzun dönemde ülkenin üretim ölçeğinde meydana gelen genişlemeler veya üretim faktörlerinin daha verimli kullanılması sonucu ortaya çıkartılabileceğinden ekonomik büyüme olgusu genellikle uzun dönemli bir olgu olarak kabul edilmektedir (Kibritçioğlu, 1998: 1).

Fiziksel sermaye ve emek faktörlerinden oluşan $Y=f(K,L)$ gibi bir üretim fonksiyonunda emek faktörü kısa dönemde değiştirilebilirken, fiziksel sermaye faktörünün değiştirilmesi uzun dönemde gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden sermaye birikimi yapılması, bu sermayenin yatırım sürecine aktarılması ve son olarak üretim kapasitesinde artışlar yaşanması uzun bir süreç gerektirmektedir. Diğer taraftan teknoloji ve beşeri sermaye faktörlerinde sağlanacak iyileştirmeler de uzun dönemli bir yapı arz ettiği için ekonomik büyüme bu açıdan da uzun dönemli bir süreci kapsamaktadır (Yardımcı, 2006: 17).

Diğer taraftan kısa dönemde, ülkedeki mal ve hizmet piyasalarındaki toplam talebi artırmak suretiyle kişi başına düşen reel geliri artırmak mümkün olabilmektedir. Bu durumun oluşmasında hükümetlerin uygulayacağı genişletici para ve maliye politikaları, döviz kuru politikası, dış ticaret politikası ve yabancı sermaye yatırımlarındaki girişler etkili olmaktadır. Ancak zaman içinde meydana gelen bu kısa vadeli dalgalanmalar büyüme kuramlarının değil konjonktür kuramlarının inceleme konusunu oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme kuramları, uzun vadede potansiyel hasıla veya ülkenin genel üretim düzeyindeki artışların hangi etmenler tarafından belirlendiği ve bunların ekonomik büyümeyi nasıl sağladıkları gibi sorunlarla ilgilenmektedir (Kibritçioğlu, 1998: 2).

Ekonomik büyüme, reel gayri safi yurt içi hasılanın zaman içerisinde sürekli artması anlamına geldiğinden ortalama büyüme hızı ile ölçülmektedir. Ortalama büyüme hızı reel gayri safi yurt içi hasılda uzun dönemde meydana gelen yıllık artışı yansıtmaktadır. Uzun dönem büyüme hızı diye de nitelendirilen ortalama büyüme hızı (g) aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır (Ünsal, 2003: 14-16) :

$$g = \left(\frac{\text{DonemSonundaki Re elGSYIH}}{\text{DonemBastodaki Re elGSYIH}} \right)^{\frac{1}{n}} - 1 \quad (1)$$

Ekonomik büyüme, bazen yıllık büyüme hızı ile de ölçülmektedir. Yıllık büyüme hızı, t ve t-1 yıllarında GSYİH’da meydana gelen değişme ile t-1 yılındaki GSYİH arasındaki oranın 100 ile çarpımına eşittir (Ünsal, 2003: 17):

$$t \text{ yılındaki büyüme hızı} = \left(\frac{GSYIH_t - GSYIH_{t-1}}{GSYIH_{t-1}} \times 100 \right) \quad (2)$$

2.4. Büyüme Teorileri

Büyüme teorileri de iktisat teorilerinin şekillenmeye başladığı günlerden bu zamana sürekli değişime uğrayarak iktisat literatüründe önemli yer edinmiştir. Klasik iktisatçıların görüşleriyle başlayan büyüme teorileri, geçmişten bugüne dek içinde bulunulan iktisadi akımın temsilcileri tarafından kimi zaman önceki teorinin eksiklerini giderme metoduyla kimi zaman da yeni kavramlar geliştirme suretiyle değişimini ve gelişimini sürdürmüştür. Buna bağlı olarak çalışmamızda büyüme modelleri; “Klasik Büyüme Modeli, Marksist Büyüme Modeli, Harrod - Domar Büyüme Modeli, Neo - Klasik Büyüme Modeli ve İçsel Büyüme Modelleri” olmak üzere beş alt başlık altında incelenecektir.

2.2.1. Klasik Büyüme Modeli

Büyüme modellerinin tarihi, iktisat okullarıyla paralellik arz etmektedir. Çünkü her okulun makro ekonomik politikalarına uygun düşen bir büyüme anlayışı ve teorisi vardır. Dolayısıyla büyüme konusundaki yaklaşımları da modern iktisadın kurucusu kabul edilen ve klasik olarak adlandırılan iktisatçılarla başlatmak gerekir. Klasik büyüme modelinin temeli A. Smith, D.Ricardo, R.Malthus, J.S.Mill, J.B.Say gibi iktisatçılar tarafından atılmıştır (Ay, 2007: 6).

Adam Smith, iş bölümü ve sermaye birikimini ekonomik büyümenin temel faktörleri olarak görmektedir. Smith’e göre, işbölümü şu üç nedenden dolayı üretim miktarını artırmaktadır (Taban, 2008: 23);

- Her işçinin tek iş üzerinde yoğunlaşması o işçinin yeteneğini artırır,

- İşçinin bir işten diğer bir işe geçmesi sırasında oluşacak zaman kaybından tasarruf edilir,
- İşçiler işgücünün verimliliğini artıran makineler ve aletleri geliştirip, bunları işe uygularlar.

Sermaye birikim konusunda ise A. Smith, işbölümünün bir sonucu olarak sermaye birikiminin ortaya çıktığını ifade etmektedir. İşgücündeki artan uzmanlaşma ile birlikte sermaye stokunda meydana gelen genişleme verimlilik artışına yol açacaktır. Buna bağlı olarak milli gelir artacak, milli gelirdeki artışla birlikte toplum eskisine oranla daha fazla tüketecek ve bütün bunların sonucu olarak ülkenin refah düzeyi yükselecektir. Ayrıca sermaye birikimi, işgücünün verimliliğini artırarak teknolojiyi satın almaya, pazarın genişliği de üretimi artırmaya imkan verecektir (Taban, 2008: 26).

A. Smith, tarım sektörüne oranla imalat sektörünün işbölümüne daha müsait olduğunu belirterek, büyümenin sadece imalat sektöründeki teknolojinin gelişmesine bağlı olmadığını belirtmiştir. Sektörler arasındaki dinamiklerin de büyümeyi sürdüren teknolojik gelişmeler meydana getireceğini savunmuştur. Smith'in savunduğu tezde; teknolojik gelişmenin kaynağını işbölümü oluşturmaktadır. Çünkü yaptıkları işte uzmanlaşan işçilerin deneyimleri arttığı takdirde, üretim süreçlerinde yenilik geliştirme kapasiteleri ortaya çıkmaktadır. Piyasalar genişledikçe işbölümü artacağı için bu süreç içerisinde verimliliğin giderek artması beklenir, böylece işbölümü üretimde artan verimlerin kaynağını oluşturur (Yardımcı, 2006: 37).

Klasik iktisadın kurucusu olan A. Smith'in ortaya koyduğu model daha sonraları diğer klasik iktisatçılar tarafından geliştirilmiştir. Klasik iktisada yapılan katkılar arasında en dikkati çekenler D. Ricardo tarafından yapılanlardır (Demirel, 2006: 35).

D. Ricardo'ya göre bir üretim için gereken işleri yapacak emek faktörü yanında önceden üretilmiş bazı araç - gereç ve bina gibi duran sermaye ile birlikte dönen sermayenin de yer alması gerekir. Buna göre klasik büyüme yaklaşımında üretim, sermaye ve emek faktörlerinin bir fonksiyonu olmakta, kullanılan bu faktörler artış gösterdikçe üretim de artış göstermektedir (Savaş, 1999: 315 - 316).

Ekonomik büyüme konusunda Ricardo'nun esas ilgi alanı bölüşüm olmuştur. Makroekonomik gelir dağılımı olan Ricardo'nun büyüme modeli, iki ilkeye dayanmaktadır. Birincisi toprak sahiplerinin toplam hasıladan edindikleri toplam payın açıklanması, ikincisi ise, diğer faktörlerin payının ne olduğu veya olacağı konusudur (Ay, 2007: 8).

Ricardo, büyümenin yatırımlardan kaynaklandığını kabul etmekle birlikte büyüme ile yeni teknolojiler arasında bir ilişki kurmamıştır. Özet olarak D. Ricardo, sanayi kesiminde artan verimler kanununun geçerli olacağı buna karşın tarım kesiminde azalan verimler kanununun işleyeceğini savunarak uzun dönem itibariyle ekonominin tümünde azalan verimler kanununun geçerli olacağını savunmuştur (Gürak, 2006: 77-78).

R. Malthus ise geliştirdiği büyüme modelinde, nüfus ve hasıla - çıktı büyüme hızları arasındaki uyumsuzluk üzerine modelini inşa etmiştir. Malthus'a göre nüfus kontrol edilmediği müddetçe, geometrik olarak hızla (1, 2, 4, 16, 32...) artar. Buna karşılık çıktı - reel hasıla aritmetik hızla doğrusal olarak (1, 2, 3, 4, 5, 6...) artış gösterir. Malthus'un nüfustaki ve çıktıdaki artışlara ilişkin olarak bu görüşleri kişi başına çıktının zaman içinde azalmasını içerir (Ünsal, 2007: 51).

Genel itibariyle klasik iktisadın varsayımları şu şekilde kabul edilmektedir (Aktaran: Demirel, 2006: 35);

- Emek tek üretim faktörü olarak kabul edilir ve homojendir. Sermaye faktörü ise biriktirilmiş ve üretim aracı biçiminde somutlaştırılmış emek olarak kabul edilir. Buna bağlı olarak bir malın fiyatı “emek - değer” teorisiyle açıklanır.
- Doğal kaynaklar tanrı vergisi olarak kabul edilir.
- Ekonomide tam istihdam ve tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Malthus'un nüfus kanunu geçerlidir.
- Emeğe ödenen ücret kısa dönemde emek arz ve talebine bağlı olarak değişken nitelikte kabul edilse bile uzun dönemde fizyolojik olarak gerekli olan asgari seviyede gerçekleşir.

- Ekonomi uzun dönemde durgunluğa girecektir.
- Tasarruf ve sermaye birikimi, karların yüksekliği sebebiyle yüksek kabul edilir.
- Sanayi kesiminde teknolojik gelişme hızı yüksektir ve buna bağlı olarak sermaye faktöründe artan verimler kanunu, emek faktöründe de işbölümü, uzmanlaşma, sermaye birikimi ve makineleşme sayesinde artan verimler kanunu hakimdir.
- Tarımda ise teknolojik gelişme hızı oldukça düşük ve üretimin artması durumunda daha az verimli topraklar üretime açılacağından dolayı hem emekte hem de sermayede azalan verimler kanunu geçerli olacaktır.

Klasik büyüme modeline göre yatırımlar hem emeğin hem toprağın verimini artırarak büyümenin itici gücünü oluşturmaktadırlar. Yatırımların kaynağı ise tasarruflardır. Tasarruflar yatırımlara öncülük ederek büyümeye dönüşmektedirler. Buradaki varsayım, yüksek tasarrufların ekonomik büyümeye öncelik tanınması ve yine yüksek tasarrufların ekonomik büyüme ile sonuçlanmasıdır (Ay, 2007: 6).

Klasik teoride; yatırım - tasarruf eşitliğinden hareketle, tasarrufların azalması yatırımları azaltmakta dolayısıyla büyüme hızı da azalmaktadır veya tasarrufların artması yatırımları arttırmakta ve büyüme hızı da artmaktadır. Bu ilişki aynı zamanda Malthus'un nüfus kuramı çerçevesinde nüfusa bağlı olup, nüfus artış hızının çok yüksek olması durumunda kişi başına düşen gelir azalacak ve tasarruf miktarı düşecek ve büyüme hızı azalacaktır. Nüfus artışı ile gelir arasında doğrusal bir ilişki bulunduğu için, kişisel gelirin azalması ile nüfus artış hızı da yavaşlayacaktır (Göktaş Yılmaz, 2005: 65).

Sonuç itibariyle, klasik yaklaşımda esas olan; fiziksel sermayeye ya da finansal sermayeye sahip olmayan - olamayan ülkelerin geri kalacakları olup buna bağlı olarak bu durumdaki ülkelerin büyüme süreçlerinin oldukça yavaş gerçekleşeceği veya hiç büyüyemeyecekleri durumudur (Keskin, 2006: 29).

2.2.2. Marksist Büyüme Modeli

Sanayi devriminin ortaya çıkmasından sonra kapitalizmin sık sık krizlerle karşı karşıya kalması ve fabrikalarda emekleri karşılığında belli ücretlerle çalışan işçi kesiminin sefaleti Marksist düşünce akımına kaynaklık etmiştir (Berber, 2006: 76). Bu dönem içerisinde üretim sistemlerinin ağırlıklı olarak fabrika sistemine doğru yönelmesi, ücretli kesimin hızla çoğalmasına ve bu kesimin şehirlerde yoğunlaşmasına sebep olmuştur. Kapitalist sistemin ekonomik getirileri bakımından oldukça başarılı olmasına karşın ortaya çıkan toplam refahın tüm topluma adil olarak dağıtılamaması sorunu liberal iktisadi sisteme yönelik tepkileri artırmıştır. Bu bağlamda kapitalist düşünce sistemine en etkili cepheyi Marksist düşünce akımı içinde yer alan sosyalist kesim oluşturmuştur (Taban, 2008: 35).

Marksist teoride, klasiklerin aksine tarım sektörüne pek fazla ağırlık verilmemiş olup kapitalizmi meydana getiren sektör olarak sanayi kesimi ele alınmış ve bu sektör üzerinden incelemeler yapılmıştır (Demirel, 2006: 39).

Marksist ekonomik teorinin savunduğu temel tez; kapitalist kesimin elde ettiği yüksek karın kaynağının ücretli kesimin sömürülmesiyle elde edildiği ve işçilerin fazla çalıştırılmaları sonucunda bu karların sağlandığı şeklinde açıklanmıştır. Yani, işçiler tarafından harcanan çalışma süresinin bir kısmı kendilerine ücret olarak geri dönerken, fazla çalışma sonucu elde edilen geriye kalan değer kapitalistlere kar olarak kalmaktadır (Berber, 2006: 82).

Marksist teoride, karın temelini oluşturan temel sermaye unsurları, değişken sermaye ve sabit sermaye olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Makine, hammadde ve bina gibi bileşenler sabit sermaye olarak ifade edilirken, üretim sürecinde işçilere yapılan ücret ödemeleri kısmı değişken sermayeyi oluşturmaktadır. Bu sistemde, sabit maliyetlerin değişken maliyetlere oranı sermayenin organik bileşeni olarak tanımlanmakta olup marksist ekonomik sistemde kar oranları, sermayenin organik bileşeniyle ters orantılı bir ilişki içerisinde. Yani sermayenin organik bileşeni arttıkça kar oranları düşmekte, tersi durumda da sermayenin organik bileşeni azaldıkça kar oranları artmaktadır (Taban, 2008: 38).

Marksist teoriye göre kapitalist sistem içerisinde artan rekabet ve sistemin yapısı, hızlı bir teknolojik gelişmeyle birlikte sermaye birikimine yol açmaktadır. Kapitalistlerin rekabetten kazançlı çıkabilmeleri için işgücü verimliliğini artırmaları

yani sermayenin organik bileşiminin yükseltilmesi gerekmektedir. Yeni teknolojilerin kullanılması ve işgücü verimliliklerinde artış sağlama durumu mevcut rekabet nedeniyle tüm firmalarda gerçekleşeceğinden genel olarak sermayenin organik bileşimi tüm firmalarda yükselecektir. Sermayenin organik bileşimi ile kar oranları ters orantılı olduğundan ortalama kar oranlarında düşüşler yaşanacaktır (Ay, 2007: 9; Taban, 2010: 21).

Kapitalistler arasındaki rekabet diğer taraftan da sermayenin temerküzünü yani belirli ellerde toplanması sürecini artıracaktır. Çünkü kar oranlarındaki azalış kapitalistler arasındaki rekabeti artıracak, buna bağlı olarak küçük müteşebbisler tasfiye olacak ve sermayesiz kalan söz konusu müteşebbisler kendi işletmelerinde yalnızca ücret karşılığında çalışan işçi durumuna gelerek işçi sefaleti baş gösterecektir (Berber, 2006: 95; Taban, 2010: 21).

Marksist büyüme teorisinde ise, kapitalist sistemin iç çelişkilerinin sürekli büyüme sağladığı belirtilmektedir. Ancak dinamik büyüme sürecinde iç çelişkilerin artmasının kapitalist sistemi yıkacağı savunulmuştur (Ay, 2007: 9).

Kapitalist sistemin çelişkisi artan rekabet nedeniyle meydana gelen üretim fazlalığı olmuştur. Artan üretimin pazar bulamaması sonucunda ekonomik krizler sıklaşmıştır. Marksist öngörüye göre bu durumda; devlet yönteminin işçi sınıfının elinde bulunması, özel mülkiyetin kaldırılması ve merkezi plan uygulanması, kapitalist sistemin karşı karşıya kaldığı tıkanıklıkları giderebilir (Aktaran: Ay, 2007: 9).

2.2.3. Harrod-Domar Büyüme Modeli

Harrod ve Domar'ın analizleri, 1929 yılında yaşanan büyük ekonomik buhrana çözüm üretebilmek amacıyla ortaya atılmış kısa dönemli Keynezyen modeli, uzun döneme taşınmayı ve genişletmeyi amaç edinmiştir. Roy Harrod, 1939 yılında yayınladığı "Dinamik Teori" (An Essay in Dynamic Theory) isimli makalesinde eksik istihdam düzeyinden tam istihdam gelir düzeyine geçişin koşullarını araştırırken, Evsey Domar ise 1947 yılında yayınladığı "Büyüme ve İstihdam (Expansion and Employment)" isimli makalesinde tam istihdam gelir seviyesine ulaşmış bir ekonomide, dengeyi bozmadan sürekli büyüebilmenin şartlarını araştırmıştır (Berber, 2006: 101-102). Bu iki iktisatçı birbirlerinden bağımsız bir

şekilde ekonomik büyümenin sermaye stoku ile ilişkisini sorgulayan çalışmalar yapmışlardır. Harrod ve Domar'ın ayrı ayrı ortaya koyduğu çalışmalar, temellerinin Keynesyen kısa dönem makroekonomi üzerine inşa edilmesi bakımından ve bu iki iktisatçı arasındaki görüş ayrılıklarının ayrıntı denilebilecek noktalarda ortaya çıkması bakımından ortaya konulan model Harrod - Domar büyüme modeli olarak adlandırılmıştır (Taban, 2010: 23).

Ortaya çıkan modelin temel amacı, dengeli büyümenin temel koşullarını ortaya çıkarmak olmuştur. Büyüme süreci ilk defa bu model yardımıyla sistematik bir biçimde incelenmiştir. Model esas olarak Keynes'in gelir oluşumu teorisinin, dinamik hale getirilmiş şeklidir. Keynes, yatırımların kapasite artırıcı etkisini dikkate almamıştır. Buna karşın Harrod - Domar büyüme modeli, yatırımların gelir ve talep etkisi ile birlikte kapasite yaratıcı etkisini de analize katarak ekonominin dengeli büyümesi için gerekli olan şartları ortaya koymuştur (Ay, 2007: 10).

Net yatırımlar bir taraftan üretime yönelik bir talep oluştururken, diğer taraftan çıktı üretmek için ekonominin kapasitesini artırmaktadır. Örnek olarak; bir fabrika yapımı demir, çimento, makine, kum vb. talebini artıracak, fabrikanın yapım aşaması sona erdiğinde de ekonominin üretken kapasitesinde bir artış meydana gelecektir. Yani, bir ekonomide herhangi bir dönemde gerçekleştirilen net yatırımın bir talep, bir de kapasite etkisi olacaktır. Eğer herhangi bir dönemde net yatırım miktarı dönemin net tasarrufuna eşitse ve eğer gelir ve çıktı düzeyinde denge olarsa planlanan tasarrufla planlanan yatırım birbirine eşit olmalıdır (Keynesgil yaklaşım). Bu noktada Keynesgil yaklaşımda olmayan husus; bu net yatırım dönemi içerisinde ayrıca kapasite etkisinin gerçekleşmesi durumudur (Parasız, 1997: 39).

Harrod - Domar modeli bir dizi basitleştirici varsayımlara dayanmaktadır (Aktaran: Kökçü, 2007: 15);

- Ekonomi tam istihdam seviyesindedir.
- Sermaye ve gelir arasında sabit bir teknolojik ilişki vardır.
- Dış ticaret yoktur ve kapalı ekonomi geçerlidir.
- Ekonomide gecikmeler yoktur yani üretimdeki artış aynı anda harcamalara yansımaktadır.

- Sermaye tek üretim faktörü olarak alınmaktadır.
- Her ekonomi milli gelirin belirli bir oranını, aşınan ve eskiyen sermaye mallarını yerine koymak için tasarruf etmek zorundadır. Ayrıca, büyümenin gerçekleşebilmesi için de yeni yatırımlar gereklidir ve yeni yatırımlar sermaye stokuna eklenen net katkıları ifade eder.

Harrod – Domar büyüme modeli, üretim fonksiyonuna, tasarruf yaklaşımına ve emek arzına ilişkin üç temel varsayım üzerine kurulmuştur. Buna göre bu modelde sırasıyla sermaye ve emek girdileri arasında ikame imkanının hiç olmadığı, dolayısıyla mevcut çıktının sermaye ve emek girdilerinin sabit bir oranda kullanılması sonucu üretildiği, planlanan tasarrufun çıktının sabit bir oranı olduğu ve dolayısıyla da marjinal ve ortalama tasarruf hadlerinin eşit olduğu ve son olarak emek arzının dışsal olarak belirlenen “n” gibi sabit bir hızla büyüdüğü varsayılmaktadır (Ünsal, 2007: 100).

Harrod – Domar büyüme modeli toplam talep, üretim ve istihdam arasındaki ilişkileri açıklayarak ekonominin büyüme hızını belirlerken marjinal tasarruf oranı ve sermaye - hasıla katsayısı gibi iki kavrama dayanmaktadır. Büyüme oranı marjinal tasarruf oranı ile pozitif ilişki içerisindeyken sermaye - hasıla katsayısı ile negatif yönlü bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Yani bir ekonomide marjinal tasarruf oranı ne derece büyük, aynı zamanda sermaye-hasıla katsayısı ne derece küçük ise o ekonominin büyüme hızı o derecede yüksek olacaktır (Göktaş Yılmaz, 2005: 66).

Harrod – Domar büyüme modelinde fiili büyüme hızı (G_A), gerekli büyüme hızı (G_W) ve doğal büyüme hızı (G_N) gibi üç farklı büyüme hızı yer almaktadır. Bunlardan fiili büyüme hızı, bir ekonomideki mevcut büyüme hızı anlamına gelmektedir. Gerekli büyüme hızı, sermayenin tam kullanımını ve mal piyasasında dengeyi birlikte sağlayan büyüme hızını ifade eder. Son olarak doğal büyüme hızı da emeğin tam kullanımını yani emek piyasasında tam istihdamı sağlayan büyüme hızına eşittir (Ünsal, 2007: 100).

Modele göre; fiili büyüme hızının, dengeli bir büyümeyi sağlayabilmesi için gerekli büyüme hızına eşit olması gerekmektedir (durağan durum büyümesi). Yani büyüme süreci boyunca her dönemde yaratılan mal ve hizmetlerin tamamının arz ve

talep fazlalığı oluşturmadan tüketilmesi gerekmektedir. Bu dengenin sağlanması için yatırım - tasarruf eşitliğini sağlamak gerekmektedir. Bu modele göre, devletin maliye politikası araçlarıyla ekonomiye müdahale ederek, hedeflenen büyüme hızını gerçekleştirmesi mümkün olabilecektir. Bu bağlamda, devlet kamu yatırım harcamaları ile bir taraftan ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesinde önemli bir rol oynarken diğer taraftan vergi politikasını ekonominin toplam tasarruf hacmini artırıcı yönde kullanabilecektir (Ay, 2007: 10). Ancak Harrod'a göre durağan durum büyümesi istikrarlı değildir, durağan durum büyümesinin olduğu bir ekonomi aslında bıçak sırtında dengededir. Çünkü fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızından farklı olduğunda, fiili büyüme hızı gerekli büyüme hızından giderek uzaklaşmaktadır (Ünsal, 2007: 100).

Eğer fiili büyüme hızı, gerekli büyüme hızından büyük olursa ekonomi beklenenin üstünde performans göstererek gelir artar. Artan gelir zincirleme etkilerle tüketim, tasarruf ve yatırımı uyarır ve sonuçta ekonomi genişleyici bir sürece girer. Diğer taraftan fiili büyüme hızı, gerekli büyüme hızından küçük olursa ekonomi beklenen performansın gerisinde yer alarak sürekli daralan bir sürece girer. Dönem içerisinde fiyatlar, faiz oranları, ekonomik faaliyetler, gelir düzeyi, beklentiler, hızlandıran ve çarpanın değeri değişeceğinden eşitliği garanti edecek kendiliğinden bir mekanizma mevcut değildir (Keskin, 2006: 30 – 31).

Harrod – Domar modeli, büyük ekonomik buhran sonrasında iktisat kuramına büyüme sorunsalını yeniden kazandırmaları bakımından çeşitli cephelerden başarılı bulunan bir çalışma olmuştur (Taban, 2010: 26). Buna karşın modelde yer alan eksikler dolayısıyla da bir çok yönden eleştirilen bir çalışma olmuştur. Modele yönelik eleştiriler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Kökçü, 2007: 18; Taban, 2010: 26);

- Model çok geneldir ve detaylı nicel inceleme için gerekli temeli sağlayamamakta, yapısal ve bölgesel sorunları ayırt edememektedir.
- Büyüme modellerinde tek üretim faktörü olarak sermaye faktörü yer almış, işgücünün verimliliği, yetenekler ve teknolojik gelişmeler gibi unsurlar hesaba katılmamıştır.
- Bir ekonomide marjinal tasarruf eğilimi kolaylıkla hesaplanabilecek bir unsur değildir. Ayrıca farklı gelişim düzeyindeki sektörlerden oluşan bir

ekonomide, ekonominin bütününe yönelik tek bir sermaye - hasıla katsayısı düşünmek gerçeğe uygun düşmemektedir. Herhangi bir ülkede özellikle de az gelişmiş ülkelerde sınırlı verilerle güvenilir bir şekilde sermaye - hasıla katsayısını hesaplamak pek mümkün değildir.

2.2.4. Neo-Klasik Büyüme Modeli

Harrod – Domar büyüme modeli ve Neo - Klasik büyüme modellerinin temel çıkış noktası Keynes'in klasik öğretiye karşı getirdiği eleştirinin dinamik analizi olmuştur. Temel soru, eksik istihdamın olmadığı durumda dengeli bir büyüme sürecinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususudur (Keskin, 2006: 31).

Neo - Klasik büyüme teorisi, nüfus artışı ve teknolojiadaki değişmelere; tasarruf, yatırım ve ekonomik büyümenin nasıl cevap verdiğini açıklamaktadır. Bu teori, 1956 yılında birbirinden bağımsız olarak ABD'li iktisatçı Robert Solow ve Avusturyalı iktisatçı Swan tarafından geliştirilmiştir. Bu yüzden neo - klasik model bazı kaynaklarda Solow - Swan modeli adıyla anılmakta olup, genelde Solow modeli olarak anılmakta ve Solow adıyla özdeşleşmiş olarak kullanılmaktadır (Taban, 2008: 67).

Robert Solow 1956 yılında yayınladığı “İktisadi Büyüme Teorisine Bir Katkı (A Contribution to the Theory of Economic Growth)” isimli makalesiyle 1987 yılında Nobel iktisat ödülünü kazanmış, iktisadi büyüme ve kalkınma konusunda neo - klasik büyüme modeli açısından en önemli katkıyı sağlamıştır (Jones, 2001: 18). Bu yüzden neo - klasik büyüme modelleri içerisinde Solow modeli irdelenecektir.

Solow modeli, neo - klasik büyüme modeli özelliklerini taşıyan şu varsayımlar üzerine kurulmuştur (Berber, 2006: 142 – 143);

- Modelde tek sektörlü bir ekonomi dikkate alınmaktadır
- Ekonominin dışa kapalı olduğu varsayılmaktadır
- Teknolojik değişimler tamamen dışsaldır. Yani teknolojik gelişmeler, firma davranışlarından etkilenmemektedir
- Ekonominin teknik olanaklarının ifade edildiği üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getiri özelliğini taşımaktadır
- Modelde emek ve sermaye faktörleri için azalan verimler yasası geçerlidir
- Piyasada tam rekabet ve tam istihdam koşulları geçerlidir

- Üretim faktörlerinin üretim sürecinde birbirinin yerine ikamesi mümkündür
- Faktör piyasaları da kusursuz bir şekilde işlemektedir. Emek ücretini, sermaye de faizini verimliliğine göre almaktadır
- Yakınlaşma hipotezinin geçerli olduğu kabul edilmektedir. Yani, aynı tasarruf oranı, nüfus artış hızı, aşınma - eskime oranı ve teknolojik gelişme hızına sahip olan az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere oranla daha hızlı büyüyeceği ve uzun dönemde gelişmiş ülkelerle aralarındaki refah farkının kapanacağı kabul edilmektedir.
- Modelde tasarruf yapanlarla yatırım yapanların aynı kişiler olduğu kabul edilmektedir.

Solow modeli biri üretim fonksiyonu, diğeri sermaye birikim eşitliği olmak üzere iki denklem çerçevesinde oluşturulmaktadır. Modeli basitleştirmek amacıyla üretim girdileri sermaye (K) ve emek (L) olmak üzere iki grupta toplanmıştır. Üretim fonksiyonu, Cobb – Douglas biçiminde varsayılırsa denklem şu şekilde gerçekleşir (Jones, 2001: 20);

$$Y = F(K, L) = K^{\alpha} L^{1-\alpha} \quad (3)$$

Burada α , 0 ile 1 arasında değer alacaktır. Bu üretim fonksiyonu, ölçeğe göre sabit getiriye sahip olduğu için tüm girdiler iki katına çıkarılırsa, çıktı da iki katına çıkacaktır.

Solow modelindeki ikinci denklem ise sermaye birikiminin nasıl olduğunu tanımlayan eşitliktir. Sermaye birikim denklemi ise (Jones, 2001: 21);

$$K' = sY - dK \quad (4)$$

Bu eşitlikte sermaye stoğundaki değişmeler (K'), brüt yatırım miktarından (sY), üretim sürecinde meydana gelen aşınma ve yıpranmaların (dK) çıkarılmasıyla elde edilir.

Harrod – Domar büyüme modelinde, dengeli büyümei sağlayacak büyüme hızının tutturulamaması durumunda ekonomilerin enflasyonist ya da deflasyonist istikrarsızlık sürecine gireceği kabul edilmekteyken, Solow modelinde piyasa ekonomilerinin istikrarlılığı benimsenerek, uzun dönemde ekonomilerin mutlak surette kararlı ya da dengeli büyüme sürecine girecekleri öngörülmektedir. Kararlı ya da dengeli büyüme süreci, sermaye birikimi, nüfus artışı ve teknolojik değişimin karşılıklı etkileşimi ortaya konularak açıklanmaktadır (Berber, 2006: 143 - 144).

Solow modeline göre durağan durum düzeyine ulaşamamış bir ekonomide tasarruf oranlarında meydana gelen artış, işçi başına sermaye stokunda artışa yol açar ve bu durum işçi başına çıktı düzeyinde artış sağlar. Ancak modelde tasarruf oranındaki artış kısa dönemde ekonomik büyümei olumlu etkilemesine karşın uzun dönemde sifıra eşit olan çıktının büyüme oranı üzerinde tasarruf oranının herhangi bir etkisi olmayacaktır (Taban, 2010: 28).

Uzun dönemde durağan durumda işçi başına çıktı ve işçi başına sermaye miktarı şu şekilde ifade edilmektedir (Jones, 2001: 29);

$$k' = sk^{\alpha} - (n+d)k \quad (5)$$

$$(\text{işçi başına sermaye}) \rightarrow k^* = \left(\frac{s}{n+d} \right)^{\frac{1}{1-\alpha}} \quad (6)$$

$$(\text{işçi başına çıktı}) \rightarrow y^* = \left(\frac{s}{n+d} \right)^{\frac{\alpha}{1-\alpha}} \quad (7)$$

Neo – klasik modelde azalan verimler yasası işlediğinden model durağan hale geldiğinde ekonomik büyümei belirleyen temel unsur teknolojik değişimler ve nüfus artış hızı olmaktadır (Kar ve Taban, 2003: 148).

Solow, işgücü ve sermaye artışı dışında ekonomik büyümenin açıklanamayan kısmının teknolojik gelişmeden kaynaklandığını vurgulamaktadır. Büyümede ortaya çıkan bu fark Solow artışı olarak tanımlanmaktadır. Solow 1909 – 1949 yılları arası dönem için ABD'yi ele alan çalışmasında toplam faktör verimliliğinin yılda ortalama

% 1.5 arttığı, çalışılan saat başına üretim artışı iki kat artarken buna teknolojik yeniliğin % 87.5, sermaye miktarının artışının katkısının ise % 12.5 olduğuna ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Modelde teknoloji, işgücü verimliliğini artıran bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle de modelde teknoloji, işgücü artışı ortaya çıkarmış gibi bir etki yapmaktadır (Taban, 2010: 29 – 31).

Neo – Klasik modellerde teknolojik ilerlemenin özellikleri şu şekilde belirlenmiştir (Kökçü, 2007: 28);

- Teknolojik gelişme sağlamak için hiçbir kaynağa ihtiyaç yoktur,
- Teknolojiden herkes eşit bir şekilde faydalanabilir
- Hiç kimse teknolojiden yararlanabilmek için bir bedel ödemez

Genel itibariyle durağan durum denge düzeyi; tasarruf oranı, nüfus artış hızı, aşınma ve yıpranma oranı gibi parametreler tarafından belirlense de büyüme oranı yalnızca dışsal faktör olarak kabul edilen teknoloji parametresi tarafından belirlenebilmektedir (Aghion ve Howitt, 1998: 16). Teknolojik ilerlemenin dışsallığı, ekonomiye otomatik olarak doğrudan doğruya katıldığı ve diğer unsurlardan bağımsız olduğunun kabul edilmesi olarak açıklanabilir. Solow modelinde üretim fonksiyonuna teknoloji değişkeni (A) eklendiğinde şu şekilde yazılır (Jones, 2001: 33 - 35);

$$Y = F(K, AL) = K^\alpha (AL)^{1-\alpha} \quad (8)$$

Teknolojik gelişme A'nın zaman içerisinde artmasıyla gerçekleşir. Teknoloji düzeyi daha fazla gelişmiş olduğu zaman, birim iş gücü de daha üretken olmaktadır. Teknolojinin yer aldığı sermaye birikim denklemi ise öncekiyle aynı durumda kalmaktadır. Denklemler çözümlendiğinde ortaya çıkan sonuca göre; Solow büyüme modelinde dengeli büyüme süreci içerisinde işçi başına çıktı ve işçi başına sermaye miktarları dışsal teknolojik değişme hızıyla aynı oranda (g) büyüme göstermektedirler.

$$g_y = g_k = g \quad (9)$$

Solow modeline göre, aynı yapısal özelliklere, aynı teknoloji düzeyine, aynı yatırım haddine, aynı nüfus artış oranına ve aynı yıpranma - aşınma haddine ve dolayısıyla da aynı durağan duruma sahip olan ülkelerden gelişmekte olanlar daha gelişmiş olan ülkeleri daha hızlı büyüyerek ortak durağan durumda yakalarlar. Bu duruma “koşulsuz yakınsama hipotezi (yakınlaşma hipotezi)” adı verilmektedir. (Ünsal, 2007: 157). Gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamalarına da “yakalama süreci” denilmektedir (Kibritçioğlu, 1998: 8).

Hipoteze göre, yakalama süreci, gelişmiş ülkelerden, sermayenin getirisinin daha yüksek olduğu (mevcut sermayesi kıt olan) gelişmekte olan ülkelere doğru bir sermaye akışı vardır. Bu durumda uluslararası sermaye hareketleri, faiz oranı farklılıklarının ortadan kalkmasına ve sonuçta ülkelerin reel büyüme oranlarının sifıra doğru gitmesine yol açar. Buna göre, sermayenin işgücünden daha hızlı arttığı bir ekonomide teknoloji dışsal ve sabitken, faiz hadlerinin düşeceği ve fakir ülkelerin zengin ülkelerden daha hızlı büyüme gerçekleştirip onları er ya da geç yakalayacağı öngörülmektedir. Çünkü eşit miktardaki yatırım, başlangıçta ülkeler arası faktör donanımları farklılığı nedeniyle, fakir ülkedeki hasılayı zengin ülkelerdekinden daha hızlı artırır ve böylece ülkeler arasında büyüme oranları farklı gerçekleşerek fakir ülkelerdeki kişi başına reel gelir zengin ülkelerdeki orana ulaşacaktır (Kibritçioğlu, 1998: 8 – 9).

Ancak neo – klasiklerin yakınsama hipotezi gerçekleşmemiş, aksine gelişmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki gelir farklılığı daha da belirgin hale gelmiştir. Teknolojinin dışsal ve sabit olduğu varsayımının da gerçekçi olmadığı ortaya çıkmıştır (Kar ve Taban, 2003: 148). Çünkü gelişmiş ülkelerden az gelişmiş ülkelere sermaye transferinin yakınlştırıcı etkisi gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmelerle bertaraf edilebilmiştir (Ay, 2007: 12).

Solow modeline genel itibariyle pek çok katkı ve geliştirme çabaları yapılmakla birlikte, modelin temelinde yer alan bazı sorunlar nedeniyle geçmişten günümüze pek çok iktisatçının eleştirisinden kurtulamamıştır. Bu eleştirilerden bazıları aşağıda sıralanabilir (Berber, 2006: 164 – 165; Taban, 2008: 90);

- Solow modelinde emek, Harrod – Domar büyüme modelinin aksine, üretim faktörü olarak dikkate alınmasına rağmen, modelin çözümleme süreci

analiz edildiğinde emeğe fazlaca olumlu bir rolün yüklenmediği görülmektedir.

- Bir diğer tartışma konusu da tasarruf artışları ile ilgilidir. Toplumlardaki tasarruf ve tüketim eğilimleri dikkate alındığında artan gelirin büyük bir kısmının modelde iddia edildiği gibi tasarruf artışına değil tüketime gittiği görülmektedir. Buna bağlı olarak tasarruf artışı kısa dönem itibariyle ekonomik büyümeyi çok fazla etkileyemeyecektir.
- Modeldeki teknolojik gelişme emek artırıcı niteliğinde olduğundan etkin emek birimi başına gerekli sermaye ihtiyacı karşılanamadığı durumlarda fiili yatırımlar ve çıktı miktarlarında azalmalar görülebilir.
- Modele göre, yoksul ülkelerin sermaye stoku küçük olduğundan dolayı sermayenin marjinal getirisi daha yüksek olacak, buna bağlı olarak da kar ve faiz oranları yüksek olacak ve zengin ülkelere doğru bir sermaye akışı olacaktır. Fakat ülke verileri, sermayenin ulusal gelirdeki payının gelişmiş ekonomilerde daha yüksek olduğunu ve bu sermaye hareketinin gerçekleşmediğini göstermiştir

2.2.5. İçsel Büyüme Modeli

Ekonomik büyüme olgusunun tarihsel gelişimi içinde son dalga teoriler, esas olarak bir ekonominin kendi dinamikleriyle etkileşen ve refah düzeyinin belirlenmesinde politikaların belirleyici olduğu bir çerçeve mekanizmayı benimsemektedirler. Neo - klasik büyüme modelinin toplumsal üretim fonksiyonu esas alınarak, standart varsayımlarında değişiklikler yapılmış ve teknolojik gelişmenin ekonomik büyüme için önemi formel modellerle kanıtlanmaya çalışılmıştır. “İçsel” terimi, ekonomik birimlerin (firmalar ya da tüketiciler) amaç fonksiyonlarını (kar ya da fayda) en yükseğe çıkarmak için gerçekleştirdikleri bilinçli faaliyetlerden ortaya çıkan yeniliklere işaret etmektedir (Yardımcı, 2006: 40 – 41).

P. Romer ve R. Lucas’ ın çalışmalarıyla başladığı kabul edilen ve 1990’lı yıllarda gelişen içsel büyüme teorisi, en basit haliyle ekonomik büyümenin unsurlarının sistemin içerisinde aranması olarak belirtilmektedir. 1980’li yıllarda eğitim, sağlık, ar-ge, teknolojik yenilikler, devletin yeni işlevleri, bilgi birikimi,

finansal yenilikler, ölçek ekonomileri, gelir dağılımı vb. gibi daha bir çok unsurun üretim üzerindeki etkilerinin fark edilmesi, ekonomik büyüme ve büyümenin belirleyicilerinin farklı bir bakış açısıyla tekrar ele alınmasını gerekli kılmıştır (Berber, 2006: 173).

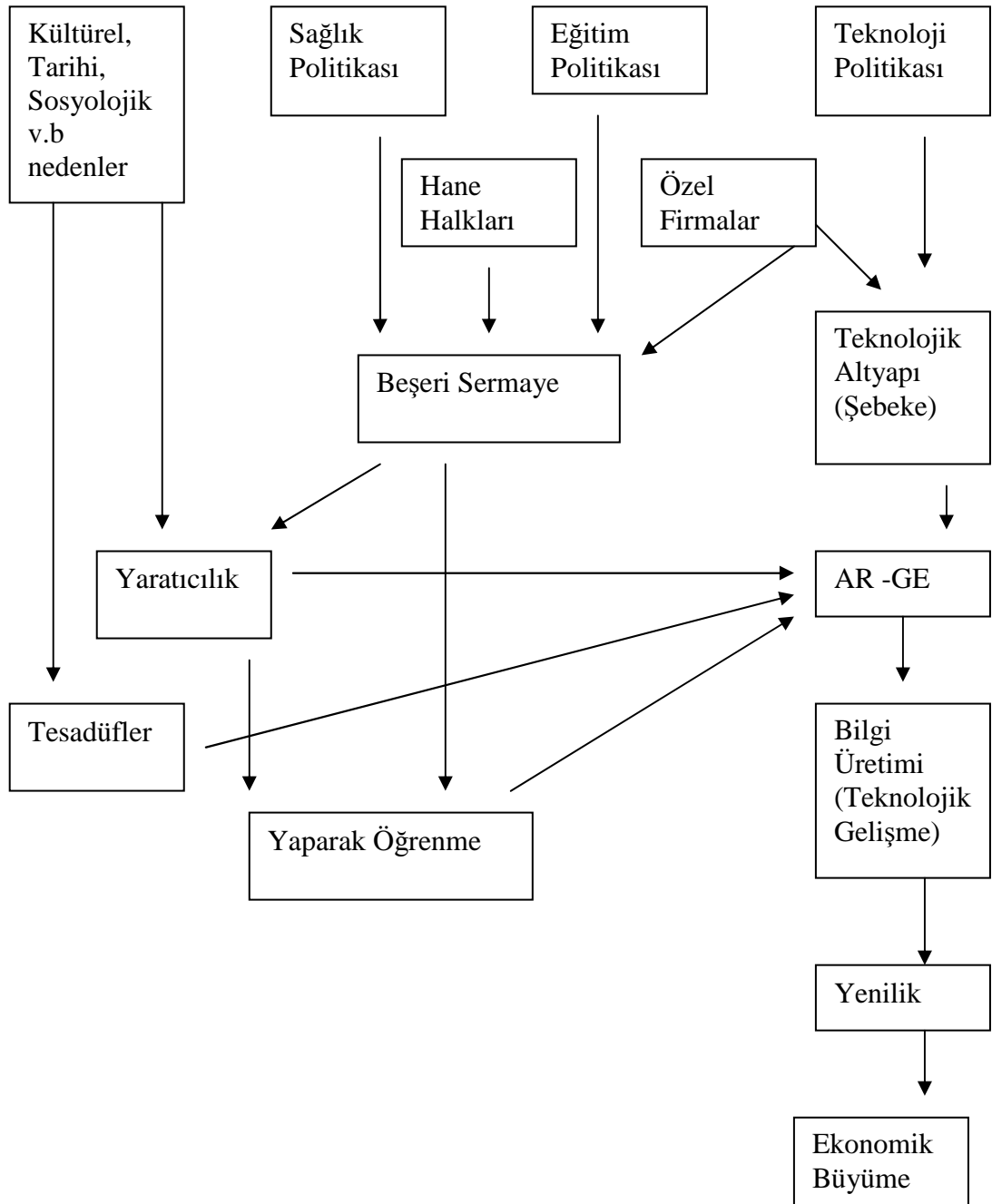
İçsel büyüme modelleri neo – klasik büyüme modellerinde görülen eksiklikler nedeniyle ortaya çıktığından içsel büyüme modelleri ile neo – klasik büyüme modellerini birbirinden ayıran bazı özellikler mevcuttur. Bu özelliklerden bazıları aşağıda sıralanmıştır (Berber, 2006: 173 – 174);

- Neo – klasiklerin aksine, ekonomik büyümenin iktisat içi unsurların ürünü olduğu, sistemi dışarıdan etkileyen güçlerin sonucu olmadığı savunulmaktadır.
- Teknolojik gelişme, ekonomik sistemin içerisinde oluşmakta ve ekonomik kararlardan etkilenmektedir.
- Azalan verimlere dayalı neo – klasik üretim fonksiyonu yerine, artan verimlere dayalı üretim fonksiyonu kullanılmaktadır.
- İçsel büyüme teorileri çerçevesinde tam yakınsama hipotezi reddedilmekte olup, gelişmekte olan ülkeler gerekli önlemleri almadığı takdirde gelişmiş ülkeler ile aralarındaki gelir farkının daha da artacağı savunulmaktadır.
- Neo – klasiklerin aksine eğitim düzeyi, kamu politikaları, dış ticaret, vergi, gelir dağılımı, bölgesel faktörler... vb. gibi faktörlerin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde etkileri söz konusudur.
- İçsel büyüme teorilerinde optimal büyüme oranına ulaşılabilmesi için devlet müdahaleleri zorunlu bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Yakınsama hipotezinin içsel büyüme modelinde ortadan kalkması, gelişmekte olan ülkeler için kritik bir öneme sahip olmuştur. Yeni teoriye göre, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerle aralarındaki farkı kapatabilmeleri için aktif politikalar üretmeleri gerektiği ortaya konulmuştur (Yülek, 1997: 2).

İçsel büyümenin temel belirleyicilerine bakıldığında bunların, eğitim politikası, sağlık politikası, teknoloji politikası olduğunu ayrıca doğrudan olmamakla birlikte ülkelerin sahip olduğu bölgesel, dinsel ve kültürel faktörlerin de içsel büyümenin temel unsurları arasında yer aldığı görülmektedir (Taban, 2008: 91).

ŞEKİL 1: İçsel Büyüme ve Belirleyicileri

Kaynak; Kibritçioğlu, 1998: 11

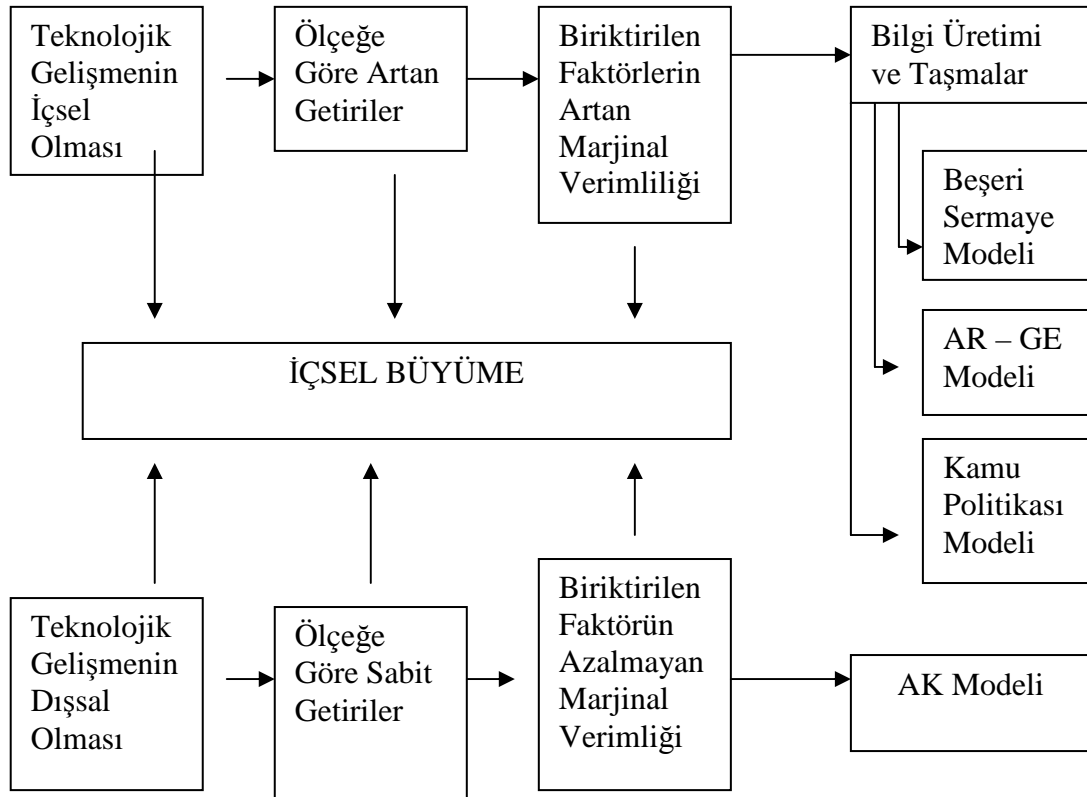
Yukarıdaki şekilde yer alan içsel büyümenin temel unsurlarının işleyişi şu şekilde gerçekleşmektedir; Eğitim, sağlık ve teknolojik alt yapı yatırımlarına yapılan harcamalar beşeri sermayeyi ortaya çıkarmakta bu da ar - ge faaliyetlerine yol

açmaktadır. Diğer taraftan, ülkelerin kendilerine has özellikleri (bulunduğu bölge, ait olduğu din, kültürel yapı) yaratıcılık ve tesadüfler aracılığı ile ar - ge faaliyetlerine yol açmaktadır. Ar - Ge faaliyetleri sonucunda da yeni mamüller bulunmakta, daha etkin üretim yöntemleri geliştirilmekte veya bir mamülün farklı dizayn ve süreçleri geliştirilmektedir. Bunun sonucunda da yenilikler ortaya çıkmakta ve ekonomik büyüme sağlanmaktadır (Berber, 2006: 174 – 175).

İçsel büyüme modelleri beş farklı yaklaşımla sınıflandırılmaktadır (Taban, 2010: 42);

- AK Modeli
- Bilgi Üretimi ve Taşmalar
- Beşeri Sermaye Modeli
- AR – GE Modeli
- Kamu Politikası Modeli

Şekil 2: İçsel Büyüme Türleri

Kaynak; Berber, 2006: 176

Ekonomik büyümenin içselliğini, yani kendi kendini besleyebilmesini sağlayan modeller, varsayımları ile birlikte yukarıdaki şekilde sunulmuştur.

İçsel büyüme modelini ilk defa ortaya atan Romer (1986), K. Arrow'un önerdiği "yaparak öğrenme" fikrinden hareketle fikir yürütmüştür. K. Arrow (1962), zaman ilerledikçe maliyetlerin düştüğü, kalitenin yükseldiği ve üretimin hızlandığını fark etmiş ve buna "yaparak öğrenme" adını vermiştir. Bir üretici, üretim yaptıkça zaman içinde işini daha iyi öğrenmekte, maliyetlerini düşürmekte, ürünlerini geliştirmekte ve yeni ürünler ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda, ekonominin geneliyle paralel olarak, Arrow'un varsaydığı gibi, bir üreticinin verimliliğinin, ülkedeki tüm üretim seviyesi ile orantılı olduğu kabul edilmektedir. Romer, buradan hareketle üretim ve yatırım süreci içerisinde bir yan ürün olarak teknik bilginin üretildiği, bu bilginin yeni üretim sürecinde bedava girdi olarak kullanıldığı ve yeni üretim faaliyetinin daha düşük maliyet ve daha yüksek kalite ile gerçekleştirdiğini savunmuştur. Buna ilaveten, üretilen yeni bilginin taşınması sonucunda diğer üreticilere de ulaşacağı fikrini benimsemiştir (Yülek, 1997: 7 – 8).

Beşeri sermaye büyüme modellerinde ele alınışı bakımından iktisatçılar arasında farklılıklar gözlemlenmektedir (Taban, 2010: 57). Beşeri sermaye, işgücü tarafından içerilen bilgi ve becerilerin toplamı olarak tanımlanmaktadır. Beşeri sermaye yatırımları genel olarak eğitim yatırımları gibi düşünülse de, yaparak öğrenme faaliyeti sonucunda kendiliğinden de ortaya çıkabilmektedir. Ancak literatürde Lucas'ın (1988) modeli ön plana çıkmıştır (Berber, 2006: 179). Lucas'ın beşeri sermaye tanımı, işgücünün tanımı ve işgücünün eğitimi ile yakından ilişkilidir. Lucas'a göre beşeri sermaye yatırımları formal eğitim ve işyerinde yetiştirme alanlarına yapılan yatırımlar olarak tanımlanmaktadır. Lucas modeline göre, uzun dönemde beşeri sermaye sınırsız bir şekilde artırılabilir müddetçe, sürdürülebilir büyüme mümkün olacaktır (Taban, 2010: 57 – 58). Ayrıca Lucas'ın modelinde ülkeler arasındaki farklılığın nedenlerine yönelik olarak da yorum yapılmıştır. Bu modelde beşeri sermayeyle bağlantılı olarak; ekonomilerin yakınlaşacağını savunan neo – klasik modelin aksine, fiziksel sermayenin büyümesinin ve birikiminin gelişmekte olan ülkelere oranla gelişmiş ülkelerde daha güçlü olacağı savunulmaktadır (Parasız, 1997: 132).

Rivera – Batiz ve Romer’in (1991) “AR – GE” modelinde bilgi ve teknolojinin içselleştirilmesi yoluyla, neo – klasik büyüme modelinin gelişmiş ülkeleri içine düşürdüğü durağan durum çıkmazından kurtarmayı ve gerçek dünya koşullarına uygun rekabetçi bir denge kurabilmelerini sağlamayı amaç edinmiştir. Kurulan modelde, giriş - çıkış serbestisi, dışsallıklar ve bilgi taşmalarının olduğu monopolcü rekabet piyasaları esas alınarak, gerçekleştirilen ekonomik faaliyetlerin imalat sektörü ve ar - ge faaliyetlerinin yapıldığı sektör olarak iki kutupta sürdürüldüğü kabul edilmiştir. Buradaki ar - ge sektöründe büyümenin devamını sağlayan yeni fikir ve tekniklerin üretildiği savunulmuştur. Bu modele göre; kar maksimizasyonunu amaçlayan girişimciler, bir yandan ar - ge sektöründe yeni dizayn ve teknoloji üretmeye çalışırken, diğer yandan bu yenilikleri üretim süreçlerinde içselleştirmektedirler. Buna ilaveten, yeni bilgi ve teknolojilerden doğan pozitif dışsallıklar eklendiğinde, gelişmiş ülkelerde azalan verimlerin ve durağan durumun ortaya çıkmayacağı ileri sürülmüştür (Demir, 2002: 4 – 6).

İçsel büyüme modelleri, kamu politikalarının ekonomik büyümeyi etkileyebileceğine ilişkin politika çıkarımlarının etkisiyle genişletilmiştir. Buna bağlı olarak ilk geliştirilen modellerde, dış ticaretin serbestleştirilmesi gerektiğini savunulmuştur. Kamu politikaları modeli bir çok iktisatçı tarafından araştırma konusu yapılmakla birlikte, Barro (1990) yaptığı çalışmasında verimli kamu harcamalarını içsel büyüme modeline dahil ederek, verimli alanlara yapılan kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi artırabileceğini ileri sürmüştür. Diğer taraftan Barro, yine aynı çalışmasında, kamu kesiminin ekonomideki ağırlığının görece olarak fazla artması durumunda ise teknik olarak etkinliğin azalması yoluyla ekonomik büyümenin olumsuz etkileneceğini ortaya koymuştur. Ayrıca Barro, kamu harcamalarının görece etkinliğinin, ülkeler arasındaki büyüme farklılıklarını oluşturduğunu da ileri sürmektedir.

AK Modeli, sermayenin azalan marjinal getirisi varsayımını ortadan kaldırarak, dışsal teknolojik gelişmenin olmadığı durumda bile uzun dönemde kişi başına büyümenin sürdürülebileceğini en basit biçimde gösteren bir model olarak Rebelo (1991) tarafından geliştirilmiştir (Yardımcı, 2006: 50).

AK Modeli, en basit anlamda $Y = AK^3$ şeklindeki üretim fonksiyonundan esinlenerek adlandırılmıştır. Bu fonksiyonda A; ekonominin teknoloji seviyesini gösteren pozitif bir sabit terimi, K ise; ekonominin sermaye stokunu göstermektedir. Burada K, fiziki ve beşeri sermayenin toplamı olarak ele alınmaktadır. AK modeli, sermaye stoku artarken, sermaye getirisinin azalmayacağı varsayımı üzerine kurulmuştur. Azalan verimlerin olmadığı bu modele göre, yüksek sermaye stokuna sahip olan ülkeler, yatırımlarını artırarak büyümelerini hızlandırabileceklerdir. Bu modele göre; büyüme sürecinin içselleştirilmesi için teknolojik gelişmenin içselleştirilmesine gerek olmadığını, neo - klasiklerin teknolojik gelişmenin sabitliği ve ölçeğe göre getirinin sabit olduğuna dair varsayımları saklı tutularak, sadece biriktirilebilen üretim faktörünün marjinal verimliliğinin azalmadığının varsayılması yoluyla bile içsel bir büyüme sürecinin ortaya çıkabileceği ifade edilmektedir (Berber, 2006: 183 – 184).

Sonuç olarak, içsel büyüme modellerinin, teknoloji gibi önemli bir faktörü içselleştirmesi ve ekonomik sistemin kendi dinamikleri içinde gerçekleştiğini ileri sürmesi bakımından büyüme literatürüne olumlu katkı yaptığı belirtilmekle birlikte; Nelson, Freeman ve Soete gibi iktisatçılar tarafından da bu modellerin aslında yeni olmadıkları ve önceden bilinen bu teorilerin neo - klasik model içerisine aktarılmamasından dolayı yeni gibi ortaya çıktığı belirtilerek eleştirilere de maruz kalmıştır (Ay, 2007: 14 -15).

2.3. Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Performansı

Cumhuriyetin erken dönemindeki büyüme eğilimleri tartışılırken hangi yılların başlangıç ve bitiş noktaları olarak kullanılacağı büyük önem taşımaktadır. Sadece Cumhuriyet dönemi milli gelir verilerini kullanan araştırmacılar, 1923 yılından itibaren hızlı büyüme sürecine geçildiğiyle karşılaşmaktadırlar. Bu sebepten dolayı, 1923 yılı başlangıç olarak kullanıldığında ortaya olumlu bir tablo çıkartılabilmektedir (Pamuk, 2007: 15).

Bilimsel yöntemlerle büyüme rakamlarının hesaplanmaya başlandığı 1938 yılından sonra ortaya çıkan büyüme hızlarının seçilmiş yıllardaki durumu ve o yılların yapısal özellikleri özet şekilde aşağıdaki Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9: Seçilmiş Yılların Özellikleri ve Gerçekleşen Büyüme Hızları (%)

YILLAR	YILIN ÖZELLİKLERİ	BÜYÜME HIZLARI (%)
1940	İkinci Dünya Savaşının Başlaması	- 4,9
1950	Demokrat Parti İktidarı	9,4
1960	Planlı Ekonomiye Geçiş	3,4
1970	Koalisyon Yılları	5,8
1980	24 Ocak Kararları ve Askeri Müdahale	- 2,8
1994	Finansal Kriz-5 Nisan Kararları	- 6,1
1995	Kriz Sonrası Toparlanma	8,0
1999	IMF ile 17. Stand-By Anlaşması	- 6,1
2000	İlk Bankacılık Krizi	6,3
2001	İkinci Bankacılık Krizi ve Ekonomik Kriz	- 9,5
2004	Ekonomik Toparlanma	9,9
2008	Küresel Mali Kriz Başlangıcı	0,7
2009	Küresel Mali Kriz Etkisi	- 4,7

Kaynak: Keskin, 2006: 67 ile DPT ve TÜİK'den alınan verilerle tarafımızdan derlenmiştir.

Türkiye'deki ekonomik büyüme performansının inceleneceği bu bölümde başlangıç yılı Cumhuriyetin kuruluş tarihi olan 1923 yılından itibaren başlatılacak olup, çok partili siyasi hayata geçiş yılı olan 1946 yılına kadar olan dönem birinci dönem, 1946 yılından planlı kalkınma dönemlerinin başladığı 1960 yılına kadar olan süreç ikinci dönem, 1960 yılından ekonomide liberalizasyon hareketlerinin hızlandığı 1980 yılına kadar olan kısım üçüncü dönem, 1980 yılından 2000 yılına kadar olan süreç dördüncü dönem ve 2000 yılından günümüze kadar olan kısım ise beşinci dönem olarak ele alınıp incelenecektir.

2.3.1. Birinci Dönem (1923 – 1946)

Türkiye’de milli gelir hesaplamaları, ilk defa 1938 yılında bilimsel yöntemlerle hesaplanmaya başlanmıştır. Bu konuda 1928 yılında öncü bir çalışma yapılmış fakat başarılı olmamıştır. Bu sebepten dolayı 1938 yılından önceki çalışmaların yeterli ölçüde güvenilir olduğu söylenememektedir (Karakayalı, 2003: 176).

1923 yılından 1930 yılına kadar geçen sürede GSMH yıllık olarak ortalama % 9.3 oranında artış gösterirken, ekonominin temel konumunda olan sektör tarımsal faaliyetler olmuştur. Cari fiyatlara göre, tarım sektörünün GSMH’deki payı 1923 ve 1930 yılları için sırasıyla % 39.8 ve % 45.8 oranında gerçekleşmiş, sanayi sektörünün payı ise % 13.3 ve % 11.4 düzeylerinde kalmıştır (Buluş, 2003: 42 – 43).

Tablo 10: Türkiye’de Büyüme Hızları (1924 - 1934)

YILLAR	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934
GSMH Büyüme Hızları	14,9	12,8	18,2	-12,8	11	21,6	2,2	8,7	-10,7	15,8	6

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

1929 yılında yaşanan büyük dünya buhranı, dünya ekonomisinin yeniden şekillenmesi bakımından önemli bir dönemeç olmuştur. 20. yüzyıl ekonomisine damgasını vuran Keynezyen kuram bu yıllarda Türkiye’yi de etkisi altına almıştır. 1930’larda özel kesimin yeterli sermaye birikimine ulaşamamış olması sonucunda devlet üretici olarak doğrudan piyasaya girmiş, ekonomi içerisinde etkin aktör kimliğine bürünmüştür (Ay, 2007: 17).

Ekonomik buhranın etkisini gösterdiği 1930 yılında büyüme hızında ani bir düşüş yaşandıktan sonra uygulanan ekonomi politikalarının değişmesiyle 1940’lı yıllara kadar sadece 1932 ve 1935 yıllarında negatif büyüme hızları görülmüştür.

Devletin tam manasıyla iktisadi hayata girişi ve devlet işletmeciliğine başlaması 1933 – 1938 yılları arasında uygulanan 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile başlamıştır. 19 Nisan 1934 tarihinde yürürlüğe giren birinci beş yıllık sanayi planıyla, toprak reformu yapılarak tarıma teşvik sağlanmış ve hammaddesi yurtiçinde bulunan malları işleyecek sanayici kuruluşları ile devletçe finanse edilmesi mümkün olan kuruluşların kurulmasına öncelik verilmiştir (Uludağ ve Arıcan, 2003: 11).

Tablo 11: Türkiye’de Büyüme Hızları (1935 – 1946)

YILLAR	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945	1946
GSMH Büyüme Hızları	- 3	23,2	1,5	9,5	6,9	- 4,9	- 10,3	5,6	-9,8	-5,1	15,3	31,9

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

1940’lı yıllar, kişi başına büyüme hızının negatif olduğu ve ekonominin dışsal faktörler tarafından belirlendiği bir dönem olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın ortaya çıkma olasılığı ile birlikte kaynakların kullanım biçiminde değişmiştir. 1946 yılından sonraki dönem ise çok partili hayata geçilmesiyle bir takım yeniliklerin yaşanacağı beklentisini oluşturmuştur (Ay, 2007: 18).

2.3.2. İkinci Dönem (1947 – 1960)

Bu dönemde büyüme hızı yeniden ivme kazanarak ortalama % 6.3 olarak gerçekleşirken, kişi başına büyüme hızı da % 3.6 olarak gerçekleşmiştir. Çok partili siyasi hayata geçildiği 1946 yılı ile kalkınma döneminin başladığı 1950’li yılların ilk yarısı arasında liberal iktisat politikaları benimsenmiş ve kamu yatırımları alt yapıya yönlendirilerek, özel sektörün gelişmesi için uygun zemin hazırlanmaya çalışılmıştır. Bu dönemdeki ekonomi politikalarının temel hedefi sanayileşme olmakla beraber, 1950’li yılların ortalarına kadar ekonomik gelişmede tarım sektörü belirleyici sektör rolünü üstlenmiştir (Ay, 2007: 18 – 19). 1954 yılından sonraki süreçte, ekonomi yüksek enflasyon, döviz darboğazı, mal darlığı ve biriken dış borçlar gibi önemli sorunlarla karşı karşıya kaldığından dolayı dönemin hükümeti tekrar devletçi ve müdahaleci politikalara dönmek zorunda kalmıştır (Buluş, 2003: 54).

Tablo 12: Türkiye’de Büyüme Hızları (1947 – 1954)

YILLAR	1947	1948	1949	1950	1951	1952	1953	1954
GSMH Büyüme Hızları	4,2	4,2	-5,0	9,4	12,8	11,9	11,2	-3

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

1947 yılından ekonomik sorunların baş gösterdiği 1954 yılına kadar olan süre zarfında yalnızca 1949 yılında negatif büyüme hızı görülmüş, bundan sonraki dört yıllık süreçte büyüme hızı pozitif olarak seyretmiştir. 1954 yılında ise % 3 oranında meydana gelen daralma, ekonomide bir takım sıkıntılar olduğunun göstergesi olmuştur.

Tablo 13: Türkiye’de Büyüme Hızları (1955-1960) (%)

YILLAR	1955	1956	1957	1958	1959	1960
GSMH Büyüme Hızları	7,9	3,2	7,8	4,5	4,1	3,4

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

Devletçi politikalara yönelişlerle başlayan 1955 yılından, planlı kalkınma dönemlerinin başlangıcı olan 1960 yılına kadar olan altı yıllık süre içerisinde ekonomide sürekli pozitif büyüme hızları yakalanmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan 1960’lı yılların başlarına kadar, İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği olumsuz koşullar ve 1929 Büyük Dünya Buhranı’nın dünyadaki birçok ülkenin ekonomisine indirdiği darbelere rağmen Türkiye ekonomisi söz konusu dönem içerisinde ortalama % 5,1 büyüme hızı elde etmeyi başarmıştır (Ay, 2007: 19).

2.3.3. Üçüncü Dönem (1961 – 1980)

“Planlı Kalkınma Dönemi” olarak adlandırılan, ilk üç kalkınma planının uygulandığı bu dönem, bünyesinde, bir çok açıdan ilginç özellikler barındırır. İçerdiği dönük planlı ekonomi döneminde (1962 – 1977) ekonomik dengenin kurulması, ekonomik ve toplumsal kalkınmanın birlikte gerçekleştirilmesi için Birinci ve İkinci Plan’larda büyüme hızı hedefi yılda ortalama % 7, Üçüncü Plan Dönemi için ise % 7,9 olarak öngörülmüştür. Sanayileşmeye önem verilmesi gibi uzun vadeli hedefler de söz konusu üç kalkınma planında yer almıştır (Karakayalı, 2003: 180).

Bu dönemi önceki dönemlerden ayıran bir takım özellikler mevcuttur. En önemlisi; iktisat politikaları planlama tabanına oturtularak beşer yıllık kalkınma planları devreye sokulmuştur. 1962’de uygulanmaya başlayan kalkınma planlarının temel amacı hızlı sermaye birikimi ve sanayileşme yolu ile milli gelirin artırılmasıdır. Bu amaç Keynesyen politikalarla desteklenen koruyucu ve ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi aracılığıyla sağlanacaktır (Ay, 2007: 20). Beş yıllık planların amaçları ve teknik çözümleri incelendiğinde görüleceği üzere büyüme hızı, planların diğer amaçlarının belirleyicisi olarak kabul edilmektedir. Bu olguya dayanılarak, planın tek amaçlı olduğu da ileri sürülmektedir (Kepenek ve Yentürk, 1997: 133).

Birinci plan, kamu kesimini emredici biçimde yönlendirmeyi, özel kesimi ise çeşitli araçlar ile özendirmeyi hedeflemiştir. Bu dönemde kalkınma için gereken fedakarlıklara, lüks malların tüketimini sınırlandırmaya ve tasarruf artırıcı tedbirlere özel bir vurgu yapılmıştır. İkinci planlı kalkınma dönemi ise sanayileşme ile özdeş sayılmış, sanayileşme ile hem milli gelir içinde sanayi kesiminin payının artırılması hem de sanayi kesiminde yapısal değişimin sağlanması amaçlanmıştır (Buluş, 2003: 58).

12 Mart 1971 askeri müdahale süreci sonrası siyasal ve toplumsal bunalım içerisinde hazırlanan üçüncü kalkınma planı, bir çok yönüyle ilk iki plandan ayrılmaktadır. Üçüncü plan döneminde niteliksel bir gelişme anlayışı egemen olmuştur. Sınai üretimde ara ve yatırım malları üretimine öncelik verilmesi, dolayısıyla üretim yapısında değişimler planlanması niteliksel amaçların temelini oluşturmuştur. Söz konusu dönemde Türkiye’nin ekonomik açıdan gelişmiş Avrupa kapitalizmi ile bütünleşmesi amaçlanırken aynı düzenin demokratik yönü geçici bir

süre için de olsa bir tarafa bırakılarak, özgürlük ortamının daha da sınırlandırılması planlanmıştır. Ayrıca yine üçüncü plan döneminde; adalet, eğitim ve kamu kesimi alanlarında bir takım reform önerilerine yer verilerek bu alanlarda ekonomik gelişmenin gereklerine uygun bir etkinliğin sağlanması amaçlanmıştır (Kepenek ve Yentürk, 1997: 138 – 139).

Tablo 14: I., II. ve III. Planlı Kalkınma Dönemlerinde GSMH Büyüme Hızı Hedefleri ve Gerçekleşen Değerler (%)

Plan Dönemleri	Hedeflenen	Gerçekleşen	Sapma
I. Plan (1963 – 1967)	7,0	6,6	- 0,4
II. Plan (1968 – 1972)	7,0	6,3	- 0,7
III. Plan (1973 – 1977)	7,9	5,2	- 2,7

Kaynak: TEK (Türkiye Ekonomi Kurumu), 2003: 26

İlk iki planlama döneminde gerçekleşen büyüme hızları, hedeflenen büyüme hızlarından düşük gerçekleşmiş olup, üçüncü planlama dönemindeki sapmayla kıyaslandığında ilk iki dönemin hedeflenen değerlere daha yakın gerçekleştiği söylenebilir.

1970’li yıllardaki düşük büyüme oranları, toplam faktör verimliliğindeki düşüşlerden kaynaklanmıştır. Toplam faktör verimliliğindeki düşüşler ise 1973 yılında petrol krizi, günden güne kutuplaşan ve istikrarsızlaşan siyasal ortam ve makroekonomi yönetimindeki yetersizliklerden kaynaklanmıştır. İthal ikamesine dayalı büyüme modeli , petrol şokundan kaynaklı petrol fiyatlarındaki aşırı artışlar sonucunda ciddi bir şekilde ödemeler dengesi sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Buna bağlı olarak, üretim faaliyetleri için gerekli ara ve yatırım malları ithalatı zorlaşınca ve yaşanan siyasi istikrarsızlıklar derinleşince 1970’li yılların sonunda Türkiye ekonomisi krize girmiştir (Ay, 2007: 21).

Türkiye’nin ekonomik krizi en ciddi anlamda yaşadığı yıllar olan 1978, 1979 ve 1980 yıllarında gerçekleşen büyüme oranları ise sırasıyla; 1.2, - 0.5, - 2.8 olarak gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak, 1970’ lerde her ne kadar ithal ikamesine dayalı sanayileşme modeli uygulanmaya çalışılsa da Türkiye ekonomisinin ilk üç plan dönemi sonunda ulaştığı ekonomik yapı, tarımsal niteliğini korumuştur. Bu dönemde tarım kesimi

üretken kesimler içerisinde yine en büyük pay sahibi olarak kalmıştır (Karakayalı, 2003: 182).

2.3.4. Dördüncü Dönem (1981 – 2000)

Dünya genelinde 1970’li yıllarda yaşanan petrol şokuyla birlikte ortaya çıkan stagflasyonist süreç Keynesyen iktisadın sonunu getirmiş, Türkiye’de ise ekonomik bunalımların yoğunlaşması ve 1977 - 1978 yıllarında alınan istikrar tedbirlerinin yetersiz kalması üzerine, mevcut hükümet 24 Ocak 1980 İstikrar kararlarıyla yeni bir ekonomi politikasını uygulamaya koymuştur (Buluş, 2003: 66 – 67).

24 Ocak kararlarıyla Türkiye’de yıllardan beri izlenmekte olan kalkınma stratejisi değiştirilerek ekonomik dengelerin oluşumunda serbest piyasa mekanizmasının rolünün artırılması hedeflenmiştir (Ay, 2000: 15).

İstikrar tedbirleriyle birlikte 1980 sonrası dönemde ithal ikameci büyüme modeli terk edilerek ihracata dayalı (dışa açık) birikim rejimine geçilmiştir. İç piyasanın daralması, ücretlerin baskı altında tutulması, % 100’e ulaşan devalüasyon ve büyük parasal destekler neticesinde 1980’lerin ilk yarısında ihracatta önemli bir artış sağlanmış, büyüme hızı tekrar yükselmiştir. 1980’li yılların sonuna doğru ücretler artmaya ve Türk Lirası reel olarak değer kazanmaya başlamış, giderek artan bütçe açıklarını nihai olarak dış borç ile finanse etme isteği sonucu, 1989 yılında sermaye hareketleri serbestleştirilmiştir. Beklenen yabancı sermaye girişlerinin yaşanmaması sonucunda 1980’li yılların sonunda büyüme hızı da yavaşlamıştır. (Taymaz ve Suiçmez, 2005: 7).

Tablo 15: Türkiye’de Büyüme Hızları (1981 – 1989) (%)

YILLAR	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
GSMH Büyüme Hızları	4,8	3,1	4,2	7,1	4,3	6,8	9,8	1,5	1,6

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

1980 – 1989 yılları arasında ortalama reel gayri safi yurt içi hasıla büyüme hızı % 4,8 olarak gerçekleşmiştir. Bu büyüme hızı, dünya ekonomisinde süreç içerisinde gözlenen ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çabalarını olumsuz yönde etkileyen; yüksek reel faiz oranı, fon yetersizliği, ticaret hadlerindeki olumsuz gelişme gibi faktörlerin egemen olduğu bir konjonktürde sağlanmıştır (Karakayalı, 2003: 190).

1980’li yıllar sonunda yaşanan büyüme hızındaki düşüşlerden sonra, 1990 yılında büyüme hızı tekrar artış göstererek % 9,4 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır. 1990 yılından 2000 yılına kadar olan süre zarfında da 1994 ve 1999 yılları hariç diğer bütün yıllarda pozitif büyüme rakamları elde edilmiştir.

Tablo 16: Türkiye’de Büyüme Hızları (1990 – 2000) (%)

YILLAR	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
GSMH Büyüme Hızları	9,4	0,3	6,4	8,1	- 6,1	8,0	7,1	8,3	3,9	- 6,1	6,3

Kaynak:

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>

Türkiye’de 1990 – 1994 yıllarını kapsayan dönem içerisinde reel yatırımlardan uzaklaşılması, dışa dönük büyüme yerine içe dönük büyümeyi ve ticarete konu olmayan sektörlere yatırımları teşvik etme politikası uygulanması sonucunda 1990’ların ilk durgunluk dönemi yaşanmış ve ekonomi 1994 krizine sürüklenmiştir (Ay ve Karaçor, 2006: 71). Aslında 1994 yılı başlarında finans sektöründe ortaya çıkan ve reel kesime yayılan ekonomik krizin temelinde, üretim - tüketim dengesinde meydana gelen bozulma yatmaktadır. Kamu açıkları hızla arttığından dolayı yüksek iç faiz oranları, bir taraftan döviz kurlarının baskıda tutulmasına yol açmış, bu durum ise ithalat oranını artırmış ve ihracat oranını düşürmüştür, diğer taraftan yüksek faizler kısa vadeli sermaye girişini doğurmuştur (Buluş, 2003: 73).

Kamu açıklarının borçlanma yoluyla kapatılmaya çalışılması, yüksek faiz – düşük kur politikasının özendirmediği kısa vadeli spekülasyon amaçlı sermaye girişleri, bir yandan ekonominin dış açıklarını finanse ederken, diğer yandan ulusal tasarruf eğilimini düşürerek tüketim ve ithalat hacmini genişletmiş, döviz kuru ve faiz

oranları arasında hassas dengelere dayalı yapay bir büyümeye yol açmıştır (Yeldan, 2001: 40).

1995 – 1999 döneminde krizin ardından yapılan devalüasyon ve 5 Nisan İstikrar Tedbirleri ekonomide kısa vadeli olumlu sonuçlar vermesine rağmen, ekonomiyi 1994 krizine sürükleyen ekonomik ve siyasi faktörlerde herhangi bir iyileşme sağlanamamıştır (Ay ve Karaçor: 2006: 71). Yine bu dönem içerisinde 1997 yılında yaşanan Güney Doğu Asya Krizi ve 1998 yılında yaşanan Rusya krizinden de Türkiye ekonomisi derinden etkilenmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 57).

1990 – 1998 yıllarını kapsayan süreç içerisinde ekonomi % 3,4 oranında büyürken, kişi başına büyüme de % 1,5 oranında gerçekleşmiştir. Bu oranlar 1939 – 1946 ve 1978 – 1980 dönemi hariç tutulduğunda gerçekleşen en düşük büyüme oranları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde gerçekleşen düşük büyüme oranında ekonomik krizlerin yanı sıra toplam faktör verimliliğindeki azalışların da payı büyük olmuştur (Ay, 2007: 24). 1994 yılında görülen negatif büyüme oranı, 1999 yılında da görülmüştür. Söz konusu yıl içinde gerçekleşen büyük Marmara depremi ve bahsi geçen Güney Doğu Asya krizi ile Rusya Krizlerinin de olumsuz yansımalarıyla – 6,1 oranında küçülme gerçekleşmiştir. 2000 yılında gerçekleşen rakamlara bakıldığında zaman 1999 yılının aksine ulaşılan % 6,3'lük büyüme rakamıyla Türkiye ekonomisinin ne derece istikrarsız bir dönemden geçtiğini görülebilmektedir.

24 Ocak İstikrar Kararlarıyla amaçlanan piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi ve ekonominin dışa açılması yönünde sağlanan gelişmelere rağmen ortaya atılan adımların bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak piyasa ekonomisinin kurumsallaşması ve ekonomide verimlilik artışının vazgeçilmez niteliklerinden olan ar – ge faaliyetleri, bilişim ve iletişim teknolojileri vb. alanlarda sağlanacak gelişmelerle yeterince desteklenmemesi, ekonomide dinamik bir büyüme ortamı oluşmasını engelleyerek 2000'li yıllara gelirken istikrarsız büyümeyi, ekonominin temel özelliklerinden birisi haline getirmiştir (Saygılı vd., 2005: 3).

2.3.5. Beşinci Dönem (2000 yılından günümüze)

Türkiye ekonomisi 1994 yılında yaşadığı bunalımdan sonra birisi 2000 yılının Kasım ayında diğeri ise 2001 yılının Şubat ayında olmak üzere iki tane daha ekonomik kriz yaşamıştır. Türkiye’de ard arda yaşanan Kasım ve Şubat krizleri finansal nitelikteki krizlerdir. Bu krizlerin para piyasasına yansması faiz ve döviz kurlarında artış şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye ekonomisinde yaşanan bu iki kriz likidite yetersizliği sonucunda oluşmuştur. Krizin etkilerini giderebilmek için ilk önce mevcut rezervler kullanılmış, fakat daha sonra bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Likidite talebi karşılanamadığından dolayı faiz oranlarındaki artışla birlikte döviz kurlarının yükselişi de hızlanmış ve finansal piyasada krizin derinleşmesine yol açmıştır. Kasım 2000 krizinde piyasanın Türk lirasına olan talebi hızla yükselmiş, artan talep iç piyasa tarafından karşılanamamıştır. Bunun sonucunda faiz ve döviz kurları artış trendine girmiş ve İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası)’de işlem hacmi daralmıştır. Piyasanın artan likidite talebini karşılayacak finansal kaynağın IMF’den sağlanmasıyla birlikte faiz ve kur artışının önüne geçilebilmiştir. Ancak kriz tam manasıyla önlenememiştir. Şubat 2001 yılında yaşanan kriz ise Kasım ayında yaşanan krizin devamı niteliğinde gerçekleşmiştir (Karluk, 2002: 472 – 473).

Türkiye, 2000 yılında uygulamaya koyduğu “kur çapasına dayalı enflasyonu düşürme” programının ard arda yaşanan iki kriz sonrası çökmesinden sonra, 14 Nisan 2001 ve 15 Mayıs 2001 tarihlerinde iki aşamada açıklanan yeni bir istikrar programı uygulamaya koymuştur. İlk başlarda “ulusal program” daha sonra da “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)” olarak adlandırılan yeni programın temel amacı, “ekonomideki istikrarsızlığı ortadan kaldırmak ve eski alışkanlıklara bir daha dönülmesine imkan vermeyen yeni ve çağdaş kurumsal yapılar oluşturmak, iktisadi etkinliği sağlayacak yapısal reformları gerçekleştirmek, makroekonomik politikaları enflasyonla mücadelede etkin bir şekilde kullanmak, sürdürülebilir büyüme ortamını temin etmek, kişiler ve bölgeler arasındaki gelir dağılımı bozukluklarını gidermek” olarak belirlenmiştir (BSB-İktisat Grubu, 2001: 13; Buluş, 2003: 86).

Sürdürülemez boyutlara ulaşmış kamu borçlarına yol açan borç dinamiğinin ortadan kaldırılarak Türkiye ekonomisinin olağanüstü boyutlarda dış yardıma muhtaç kalmayacak bir yapıya kavuşturulmasının uzun vadeli temel hedef olarak belirlendiği

GEGP’nda bu hedefe ulaşmanın ana şartı makroekonomik dengelerin kurulması olmuştur. Ancak söz konusu dengenin kurulması, ekonomide kısa vadeli de olsa bir daralmayı gerekli kılmıştır. Buna göre GEGP, 2001 yılı için milli gelirden % 3 seviyesinde bir daralma ve ardından 2002 – 2003 yılları için sırasıyla % 5 ve % 6’lık artış hızı öngörmüştür (BSB-İktisat Grubu, 2001: 14).

Tablo 17: Türkiye’de Büyüme Hızları (2001-2009) (%)

YILLAR	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
GSMH Büyüme Hızları	- 9,5	7,9	5,9	9,9	8,4	6,9	4,7	0,7	- 4,7

Kaynak: TÜİK 2010 <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/PDF/I-URETIM.pdf>

GEGP çerçevesinde hedeflenen rakamlar ile gerçekleşen büyüme oranları karşılaştırıldığında krizin ortaya çıktığı 2001 senesi için öngörülen hedefin bir hayli uzağında gerçekleşen – 9,5’luk oran mevcut durumun boyutunu gözler önüne sermiştir. 2002 ve 2003 yılları için hedeflenen değerler büyük ölçüde tutturulmuş olup 2004 yılında gerçekleşen oran, ciddi anlamda hesaplamaların yapıldığı Türkiye Cumhuriyeti tarihinde büyüme rekoru olarak karşımıza çıkmıştır.

2004 yılındaki rekor büyüme hızından sonra 2005 ve 2006 yılları için rekor sayılmasa da olumlu seviyede büyüme hızları elde edilmiştir. 2007 yılında yaşanan büyüme hızı ise 1999 yılından o zamana dek ilk defa % 5’in altında gerçekleşerek % 4,7’lik bir büyüme sağlanmıştır. GEGP’ndan 2008 yılına dek büyüme hızında görülen olumlu gelişmeler, 2008 yılı için bir anda ters yüz olarak % 1’lik seviyenin altına % 0,7 gibi çok küçük bir büyüme hızıyla sonuçlanmıştır.

2007 ve 2008 yıllarında gerçekleşen büyüme hızlarında meydana gelen düşüşler, 2007 yılı Ağustos ayında ABD’de ortaya çıkan ve 2008 yılı Eylül ayından itibaren şiddetini daha fazla artıran mali krizin, olumsuz etkilerini küreselleşme yoluyla tüm dünya ülkelerinde hissettirmesinden kaynaklanmıştır.

Küresel kriz, etkisini gelişmiş veya gelişmekte olan dünya ekonomilerinde göstermeye başladığı 2008 yılında, Türkiye ekonomisi açısından bir çok göstergeyle birlikte ekonomik büyüme performansının da olumsuz etkileneceği beklenmekteydi.

Özellikle ihracat ve dış kaynak temini üzerinden ekonomik büyümenin baskı altında kalacağı öngörülmekte olup GEGP'nin oluşturduğu olumlu performansın tamamen tersine döneceği yaygın beklentiler arasındaydı ve sonuçta beklentilerle paralel sonuçlar ortaya çıkmaya başladı (Selçuk ve Yılmaz, 2008: 348). Nitekim 2009 yılında ortaya çıkan % - 4.7' lik büyüme hızı, artık pozitif büyüme döneminin bittiğinin ve ekonominin daralmayla karşı karşıya kaldığının göstergesi olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VEKTÖR OTOREGRESSİF MODEL YARDIMIYLA EKONOMETRİK ANALİZ YÖNTEMİ VE SONUÇLARI

3.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisini Araştıran Çalışmalar

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme üzerine uygulamalı çalışmaların teorik temelleri hem içsel büyüme hem de neo - klasik büyüme modellerine dayanmaktadır. Neo-Klasik büyüme modeline göre doğrudan yabancı yatırımlar, yatırımın yapıldığı ülkelerin ekonomik büyümesinde özellikle uzun dönemde olumlu etkilere yol açmaktadır. Ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar konusunda neo – klasik bakış açısının teorik temellere dayalı bu iyimser duruşu, 1997 Asya krizi ve onu takip eden krizler sonrasında sorgulanmaya başlanmıştır. Ekonomik krizler sonrasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde yerli özel veya resmi şirketlerin koruyucu teşvik politikaları ile güvence altına alınması konusu da tartışma konusu olmuştur (Değer ve Emsen, 2006: 124).

Bu bağlamda doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi belirlemek ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında oluşan iyimser veya kötümser görüşleri test etmek amacıyla ekonometrik modeller vasıtasıyla bir çok araştırma yapılmıştır.

Ekonomik büyüme üzerine doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının etkilerini inceleyen çalışmalar arasında tam manasıyla bir görüş birliği bulunmamaktadır. Ortaya çıkan hakim görüş, iki olgu arasında yakın ve paralel bir ilişkinin olduğu yönündedir. Teorik ve ampirik çalışmalardan bazıları doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkileri olduğunu destekler sonucu ortaya koyarken, bazıları da, bu pozitif etkinin mutlak olmayacağı, ana ülkeye yönelik teknoloji yayılmasından yoksun olacağı ve ekonomik gelişmenin bölgesel olacağını savunmaktadır (Alagöz vd., 2008: 80). Diğer taraftan literatürde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme performansına yönelik herhangi bir katkı sağlamadığı sonucunu ortaya koyan çalışmalarda mevcuttur.

Açıkalin, Gül ve Yaşar (2006), yaptıkları çalışmada 1980 – 2002 yılları için verileri kullanarak Türkiye’deki reel ücretler, gayri safi milli hasıla ve Türkiye’ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki ilişkiyi eşbütünleşme analiziyle test etmişlerdir. Analiz sonucunda söz konusu üç olgu arasında uzun dönemli bir eşbütünleşik ilişki tespit etmişlerdir.

Afşar (2008), Türkiye’de ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişkinin yönünü 1992:1 – 2006:3 dönemini kapsayan üçer aylık verilerle Granger nedensellik testiyle incelemiştir. Çalışma sonucunda doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru olmak üzere tek yönlü bir ilişki tespit etmiştir.

Alagöz, Erdoğan ve Topallı (2008), Türkiye’de doğrudan yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1992 – 2007 yıllarını kapsayan süreç için analiz etmişlerdir. Nedensellik testi sonucunda nedensel bir bağlantı olmadığı sonucunu elde etmişlerdir. Ayrıca 2002 – 2007 dönemi için yapılan regresyon analiziyle; modelin esneklik katsayılarına göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin orta şiddette olduğu sonucuna varılmıştır.

Altıntaş, Güvercin ve Uğurlu (2006), SSCB’nin yıkılmasından sonra dağılan ve liberal ekonomik düzene geçen beş geçiş ekonomisi (Tacikistan, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan ve Azerbaycan) için 1995 – 2004 dönemini kapsayan yıllık verileri kullanarak nedensellik testi yardımıyla söz konusu ekonomilerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemişlerdir. Analiz sonucunda bu beş ekonomide yapılan serbestleştirme düzenlemelerinin ve bu anlamda ülkeye giren yabancı sermayenin ülkenin büyümesi üzerindeki etkisi ancak ülkenin kendine özgü üretim ve sanayi yapısını kurması ile pozitif olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Bilgili, Düzgün ve Uğurlu (2007), Türkiye bağlamında büyüme, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve yurt içi yatırımlar arasındaki etkileşimi test etmek amacıyla 1992:1 – 2004:4 üçer aylık verileri kullanarak VAR analizi, etki – tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması uygulamışlardır. Analiz sonucunda söz konusu değişkenler arasında karşılıklı bir etkileşim olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak büyüme değişkeninin hem doğrudan yabancı yatırımlar hem de yurt içi yatırımlar üzerindeki etkisinin daha belirgin olduğunu tespit etmişlerdir.

Değer ve Emsen (2006), SSCB'nin dağılmasından sonra piyasa ekonomisini benimseyen 27 geçiş ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisini 1990 – 2002 yıllarını kapsayan verilerle panel veri analizleri kullanarak araştırmışlardır. Ayrıca 27 geçiş ekonomisinin tamamını kapsayan analizlerinin yanı sıra Merkezi Doğu Avrupa (MDA) ve Merkezi Batı Asya (MBA) ülke ayrımını da dikkate almışlardır. Elde ettikleri bulgulara göre, doğrudan yabancı yatırımların geçiş ekonomilerinin ekonomik büyümesinde önemli bir faktör olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak MBA ülkeleri için yabancı yatırım ve ekonomik büyüme arasında anlamlı ilişkiler tespit edememişlerdir.

Karaçor, Yılmaz ve Topallı (2009), Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini 1980 – 2006 yıllarını kapsayan verileri kullanarak Granger Nedensellik testi yardımıyla analiz etmişlerdir. Çalışma kapsamında, Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının büyüme yönlü bir etki yaratmadığı sonucuna ulaşmışlardır.

Mucuk ve Demirsel (2009), Türkiye ekonomisi için doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme arasındaki nedensel bağıntıyı 1992 – 2007 yıllarını kapsayan verileri kullanarak VAR analizi aracılığıyla analiz etmişlerdir. Elde ettikleri ampirik bulgulara göre söz konusu değişkenler uzun dönemde birlikte hareket etmektedirler.

Örnek (2008), Türkiye'nin 1996: 4 – 2006: 1 üçer aylık dönemlerine ait, yabancı sermaye girişleri ve yurt içi tasarrufları ile ilgili zaman serileri kullanarak, iki değişken arasındaki nedensellik ilişkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre kısa vadeli sermaye girişleri ile doğrudan yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki yarattığı tespit edilmiştir.

Şen ve Karagöz (2007), Türkiye ekonomisi için 1994:2 – 2004:4 arası dönemi kapsayan verileri kullanarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi nedensellik testi ile araştırmışlardır. Ortaya çıkan sonuca göre hem ihracat ile ekonomik büyüme arasında hem de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Ancak ihracat ile ekonomik büyüme arasında ilişki daha kuvvetli çıkmıştır.

Şimşek ve Behdioğlu (2006), Türkiye'de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini görebilmek için Cobb-Douglas

üretim fonksiyonundan hareketle ekonometrik bir analiz yapmışlardır. Analizde elde edilen bulgulara göre Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gayri safi milli hasıla artışı üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Blömstorm, Lipsey ve Zejan (1992), nedensellik testi uygulayarak gelişmiş ve gelişmekte olan 78 ekonomi için 1960 – 1985 dönemini kapsayan verilerle doğrudan yabancı yatırım ve ekonomi büyüme ilişkisini incelemiş, analiz sonunda doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye etkisinin özellikle gelişmiş ülkelerde daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Balasubramanyam, Salisu ve Sapsford (1996), kesitsel regresyon analizini kullanarak 1970 – 1985 periyodu verileriyle 46 ülke için yaptıkları çalışmada, dış ticarete liberalleşme politikaları uygulandığı takdirde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olacağı sonucunu elde etmişlerdir.

Borensztein, De Gregorio ve Lee Jong (1998), 1970 – 1989 yılları için 69 gelişmekte olan ülke ekonomisini kapsayan verilerle SUR analizi yapmış, beşeri sermayesi yüksek olan ülkelerde doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkıda bulunabileceği sonucuna ulaşmışlardır.

Carkovic ve Levine (2002), 72 ülke ekonomisi için 1960 – 1995 dönemi verileriyle panel veri analizi uygulamış, hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucunu elde etmişlerdir.

Karimi ve Yusop (2009), Malezya’da doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik büyüme ilişkisini 1970 – 2005 yıllarını kapsayan verileri kullanarak Toda - Yamamoto nedensellik testi ve ARDL sınır testi kullanarak incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümeye direkt olarak etki etmediğini ancak dolaylı olarak etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Kumar ve Pradhan (2002), 1980 – 1999 periyodu için 107 gelişmiş ülke ekonomisinde doğrudan yabancı yatırımlar, ekonomik büyüme ve yurt içi yatırımlar arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Panel veri analizini kullandıkları çalışmadan çıkardıkları sonuca göre; doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi bulunmaktadır.

Bashir (1999), 1975 – 1990 yıllarını kapsayan dönem için seçilmiş ülkelerde (Cezayir, Mısır, Ürdün, Fas, Tunus ve Türkiye) doğrudan yabancı yatırımlar ve

ekonomik büyüme ilişkisini incelemiş, yabancı yatırımların ekonomik büyümeye katkı sağladığı sonucunu elde etmiştir.

Lensink ve Morrissey (2001), 1970 – 1997 periyodu için 88 ülke ekonomisi üzerinde doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisini kesitsel regresyon ve panel veri ekonometrik yöntemleriyle test etmiştir. Bir yandan doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu sonucu elde edilmiş, diğer yandan; yabancı yatırımlarda meydana gelen oynaklık (dalgalanma) sonucunda ekonomik büyümenin olumsuz etkileneceği bulgusu da elde edilerek ters yönlü ilişki olabileceği ortaya konulmuştur.

Mencinger (2003), söz konusu dönemde Avrupa Birliğine aday olan sekiz ülke (Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Litvanya, Letonya, Estonya, Macaristan ve Polonya) ekonomisi için 1994 – 2001 periyodunu kapsayan verilerle nedensellik testi uygulayarak doğrudan yabancı sermaye yatırımı ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Elde ettiği bulgulara göre doğrudan yabancı yatırımlar ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkide bulunurken, ekonomik büyümenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde herhangi bir etkide bulunmadığı tespit edilmiştir.

Zhang (2006), Çin ekonomisi için 1992 – 2004 dönemini kapsayan verilerle doğrudan yabancı yatırım ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Analiz sonucuna göre Çin’de doğrudan yabancı sermaye yatırımları ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Ayrıca sahil bölgelerinde meydana gelen gelir seviyesindeki iyileşmeler, Çin’in iç bölgelerinden daha fazla gerçekleşmektedir.

Magnus ve Fosu (2008), Gana ekonomisi için 1970 – 2002 dönemi verilerini kullanarak zaman serileri analizi yardımıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisini test etmişlerdir. Elde edilen bulgulara göre ele alınan dönem iki periyoda ayrılarak iki değişken arasındaki ilişki yorumlanmaktadır. 1970 – 1983 döneminde yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir etkisi bulunmazken, 1984 – 2002 döneminde ise siyasi istikrar ve ekonomik odaklanma faktörlerinin de etkisiyle yabancı yatırımların ekonomik büyümeyi pozitif etkilediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Khaliq ve Noy (2007), Endonezya ekonomisinde 1997 – 2006 periyodu içerisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme ilişkisini sektörel veriler kullanarak araştırmışlardır. Elde edilen bulgulara göre toplam

düzeerde yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu belirlenmiştir. Ancak sektörler arasındaki büyüme performansının da aynı düzeyde olmadığı ortaya çıkan sonuçlar arasındadır.

Akinlo (2004), Nijerya ekonomisinde 1970 – 2001 yıllarını kapsayan dönem için doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre hem özel sermayenin hem de gecikmeli yabancı sermayenin ekonomik büyüme üzerinde küçük ve istatistiksel anlamlı bir etkisinin olmadığı ortaya konulmuştur.

Feridun (2004), Kıbrıs ekonomisi açısından 1976 – 2002 dönemi verilerini kullanarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla arasındaki ilişkiyi Granger nedensellik testi ve VAR (Vektör otoregresif model) modeli yardımıyla incelemiştir. Elde edilen bulgular sonucunda doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir.

3.3. Veri ve Metodoloji

Türkiye’de doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerine etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada sırasıyla; “Durağanlık Testi (Birim Kök Analizi), VAR Modeli, Koentegrasyon (Eşbütünleşme) Analizi, Granger Nedensellik Testi, Etki – Tepki Fonksiyonları ve Varyans Ayırıştırması” metodları uygulanarak söz konusu iki olgu, 1995:1 – 2007:9 dönemini kapsayan logaritması alınmış aylık verilerle ampirik olarak incelenmiştir. Araştırma için gerekli olan doğrudan yabancı sermaye yatırım rakamları ile GSYİH rakamları Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sisteminden temin edilmek suretiyle milyon dolar cinsinden eşitlenerek analize tabi tutulmuştur.

3.2.1. Durağanlık Testi (Birim Kök Analizi)

Zaman serisi verilerine dayalı ekonometrik analizlerde ele alınan serilerin durağan olmamasından kaynaklanan nedenlerle “sahte regresyon” sorunu ortaya çıkabilmektedir. Bu durumda t, F ve ki-kare gibi sınamalar yetersiz kaldığı için serilerin taşıdığı trendin mutlaka ortadan kaldırılarak durağan hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Serilerin durağanlığının belirlenmesi ve sağlanması açısından ise

Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri kullanılmaktadır (Uzgören vd., 2007: 250).

ADF testi için aşağıdaki modeller önerilmektedir:

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (10)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (11)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \beta_t + \sum_{i=2}^m \beta_i \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (12)$$

Bu testin sonucunda elde edilen τ değeri, Dickey - Fuller tarafından hesaplanan (MacKinnon tarafından yeniden düzenlenen) tablo değerleri karşılaştırılarak $\gamma=0$ hipotezi test edilmektedir. Sıfır hipotezi serinin durağan olmadığını ve birim köke sahip olduğunu ($H_0 : \gamma = 0$) alternatif hipotez ise serinin durağan olduğunu yani birim kök içermediğini göstermektedir (Göktaş Yılmaz, 2005: 69). Alternatif olarak, PP testi otokorelasyonun bilinmeyen şekillerinin varlığını ve hata terimindeki şartlı heteroskedastisiteyi dikkate alır ve serisel ilişki için parametrik olmayan bir düzeltme kullanır. O zaman, test istatistiklerinin asimptotik dağılımı üzerine serisel ilişkinin etkilerini kaldırmak için istatistikler dönüştürülür. Her iki testte de, t istatistiğinin kritik değerlerden daha büyük olması, birim kökün boş hipotezinin reddine neden olmaktadır (Günaydın, 2004: 173).

3.2.2. VAR Modeli

VAR modeli birbirleri ile bağlantılı olan değişkenlerin birlikte nasıl hareket ettiklerini gösteren bir denklem sistemidir. Modelin temel varsayımı ise içsel ve dışsal değişken ayrımı yapılmasına gerek olmamasıdır. Bu denklem sisteminde tüm değişkenler aynı anda kendi gecikmeleri ve diğer değişkenlerin gecikmeli değerleri ile açıklanmaktadır. Modelde yer alacak değişkenler ve değişkenlerin nedensellik yönünün belirlenmesinde ise eşbütünleşme ve hata düzeltme modeli gibi istatistiki

yöntemlere başvurulmaktadır. Model matematiksel olarak basitçe, X_t farkı (ΔX_t) durağan iken;

$$\Delta X_t = A_0 + \alpha_t \Delta X_{t-i} + \beta_0 A_t + \varepsilon_t \quad (13)$$

şeklinde gösterilebilir. Bu denklem VAR modelinin standart biçimini yansıtmaktadır. Burada $X_t (n \times 1)$ ve $X_{t-1} (n \times 1)$ içsel değişkenler vektörü iken $A_t : (n \times 1)$ dışsal değişkenler vektörüdür (Pekkaya ve Tosuner, 2004: 59).

3.2.3. Koentegrasyon (Eşbütünleşme) Testi

Ekonomik değişkenler arasında uzun dönem ilişkisinin varlığı koentegrasyon olarak ifade edilmektedir. Çalışmamızda uzun dönem ilişkisini belirlemek amacıyla Johansen - Juselius çoklu koentegrasyon (eşbütünleşme) tekniği kullanılmıştır. Johansen - Juselius sürecinde koentegre vektör sayılarının tahmini, İz (Trace) İstatistiği ve Maksimum Özdeğer (Max Eigenvalue) İstatistiği yardımıyla yapılmaktadır. Bu testlerin hipotezleri ise şu şekildedir (Batmaz ve Tunca, 2007: 220):

$$\lambda_{trace}(r) = -n \sum_{i=r+1}^n \ln(1 - \lambda_i) \quad (14)$$

$$\lambda_{max}(r, r+1) = -n \ln(1 - \lambda_{r+1}) \quad (15)$$

Denklem (14)'de verilen İz istatistiği, koentegre vektör yoktur boş hipotezine karşılık koentegre vektör vardır hipotezini test etmektedir. Eğer boş hipotez reddedilirse bu kez bir tane koentegre vektör vardır boş hipotezini test eder. Denklem (15)'de verilen maksimum özdeğer istatistiği ise eşbütünleşen vektör yoktur hipotezine karşılık bir tane koentegre vektörün bulunduğu hipotezini test etmektedir.

3.2.4. Hata Düzeltme Modeli

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin belirlenmesi, oluşturulacak modellerde hangi değişkenin içsel, hangi değişkenin dışsal olacağını tespit etmek açısından önem taşımaktadır. Değişkenlerin koentegre olmaması durumunda standart

Granger ve Sims gibi testler yapılabilmektedir. Çünkü hata terimi içermedikleri için bu testler, söz konusu değişkenlerin koentegre olup olmadıkları konusunda yanıltıcı olabilmektedirler. Ancak değişkenler arasında koentegrasyon olduğunda Granger (1988) kısa dönemli nedensellik ilişkisinin Hata Düzeltme Modeli kullanılarak incelenebileceğini ifade etmiştir (Kızılgöl, 2006: 6). Hata düzeltme modeli basit olarak şu şekilde gösterilebilir:

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta_1 \Delta X_t + \beta_2 e_{t-1} + u_t \quad (16)$$

(16) numaralı denklemde β_2 katsayısı kısa dönemdeki dengesizliğin bir dönem sonra ne ölçüde düzeltileceğini, yani Y_t 'nin gerçek ve uzun dönem denge değerleri arasındaki farkın ne kadarının bir dönem içerisinde giderileceğini göstermektedir (Yılmaz ve Kaya, 2003:202).

3.2.5. Etki - Tepki Fonksiyonları

Bir makroekonomik yapının üzerinde herhangi bir değişkenin etkili olup olmadığı öncelikle nedensellik testleri ile belirlenmektedir. Etkili olan değişkenin politika aracı olarak kullanılıp kullanılmayacağı ise etki – tepki fonksiyonları ile analiz edilmektedir (Sarı, 2008: 6). Etki- tepki fonksiyonlarının kullanılması, değişkenlerden birinde meydana gelen bir standart hata kadarlık şok karşısında her bir değişkenin gösterdiği dinamik tepkilerin izlenmesine olanak tanımaktadır. Hareketli ortalama vektörü (VMA) gösterimi, Sims (1980)'in yönteminde, şokların VAR sisteminin içerdiği değişkenler üzerindeki etkilerinin zaman yolunun çizilmesine olanak tanımaktadır. Etki-tepki fonksiyonu iki değişkenli VAR matris formunda,

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \end{bmatrix} + \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} \\ a_{21} & a_{22} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} y_{t-1} \\ z_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} e_t \\ e_{2t} \end{bmatrix} \quad (17)$$

hareketli ortalama sunumu $\{e_{yt}\}$ ve $\{e_{zt}\}$ serileri açısından,

$$\begin{bmatrix} y_t \\ z_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} y \\ z \end{bmatrix} + \sum_{i=0}^{\infty} \begin{pmatrix} \phi_{11(i)} & \phi_{12(i)} \\ \phi_{21(i)} & \phi_{22(i)} \end{pmatrix} \begin{bmatrix} \varepsilon_{yt-1} \\ \varepsilon_{zt-1} \end{bmatrix} \quad (18)$$

veya daha özet formda;

$$x_t = \mu + \sum_{i=0}^{\infty} \phi_i \varepsilon_{t-i} \quad (19)$$

şeklinde yazılabilir.

Bu hareketli ortalama sunumu özellikle y_t ve z_t serileri arasındaki karşılıklı etkileşimi incelemek için yararlı bir araçtır. ϕ_1 'nin katsayıları $\{\varepsilon_{yt}\}$ ve $\{\varepsilon_{zt}\}$ şokları y_t ve z_t serilerinin tüm zaman yolu üzerindeki etkilerini ortaya çıkarmak için kullanılabilir. Burada dört eleman $\phi_{jk}(0)$ etki çarpanlarıdır. Örneğin; $\phi_{12}(0)$, $\{\varepsilon_{zt}\}$ deki bir birimlik bir değişimin y_t üzerindeki ani etkisidir. Aynı şekilde $\phi_{11}(1)$, $\phi_{12}(1)$ sırasıyla $\{\varepsilon_{yt-1}\}$ ve $\{\varepsilon_{zt-1}\}$ 'deki bir birim değişimlerin y_t üzerindeki bir dönemlik etkileridir. Dört terimden ibaret olan bu katsayılar kümesi $\phi_{11}(i)$, $\phi_{12}(i)$, $\phi_{21}(i)$, $\phi_{22}(i)$ etki - tepki fonksiyonları olarak adlandırılır. Etki - Tepki fonksiyonları grafiksel olarak $\{y_t\}$ ve $\{z_t\}$ serilerinin değişik şoklar karşısındaki tepkileri şeklinde çizilmektedir (Barışık ve Kesikoğlu, 2006:70).

3.2.6. Varyans Ayırıştırması

VAR'ın hareketli ortalamalar bölümünden elde edilen varyans ayırıştırması, değişkenlerin kendilerinde ve diğer değişkenlerden birinde meydana gelecek olan bir değişimin yüzde kaçının kendisinden, yüzde kaçının da diğer değişkenlerden kaynaklandığını göstermektedir. Bir değişimde meydana gelen değişimlerin büyük bölümü kendisindeki şoklardan kaynaklanıyorsa bu durum, söz konusu değişkenin dışsal olarak hareket ettiğini, modeldeki diğer değişkenlerden kaynaklanıyorsa değişkenin içsel olduğunu ifade eder. Ayrıca VAR ayırıştırması, değişkenler arası nedensellik ilişkilerinin derecesi konusunda da bilgi vermektedir (Aktaran: Uysal vd., 2009: 9).

3.3. Analiz Sonuçları

3.3.1. Durağanlık Testi (Birim Kök Analizi) Sonuçları

Tablo 18: Büyüme Serisi İçin ADF Test Sonuçları

Büyüme Serisi		T Değerleri
ADF Test Değeri		0.590045
Kritik Test Değerleri	% 1	-3.478547
	% 5	-2.882590
	% 10	-2.578074

Büyüme serisi için yapılan durağanlık testinde; ADF test değeri, Mc Kinnon kritik değerlerinden % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinde mutlak değer olarak küçük çıktığı için birim kök içermektedir. Birim kökü ortadan kaldırmak amacıyla serinin birinci dereceden farkı alınıp yeniden durağanlık testi yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 19: Büyüme Serisi İçin Birinci Farkı Alınmış ADF Test Sonuçları

Büyüme Serisi		T Değerleri
ADF Test Değeri		-2.926740
Kritik Test Değerleri	% 1	-3.478189
	% 5	-2.882433
	% 10	-2.577990

Birinci farkı alınan büyüme serisinde ADF test değeri mutlak değer olarak % 5 ve % 10 anlamlılık düzeyindeki Mc Kinnon kritik değerinden büyük olduğundan birim kök içermemektedir.

Tablo 20: DYY Serisi İçin ADF Test Sonuçları

Doğrudan Yabancı Yatırım Serisi		T Değerleri
ADF Test Değeri		-1.878184
Kritik Test Değerleri	% 1	-3.477487
	% 5	-2.882127
	% 10	-2.577827

Doğrudan Yabancı Yatırım serisi için yapılan durağanlık testinde; ADF test değeri, Mc Kinnon kritik değerlerinden % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinde mutlak değer olarak küçük çıktığı için birim kök içermektedir. Birim kökü ortadan kaldırmak amacıyla serinin birinci dereceden farkı alınıp yeniden durağanlık testi yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 21: DYY Serisi İçin Birinci Farkı Alınmış ADF Test Sonuçları

Doğrudan Yabancı Yatırım Serisi		T Değerleri
ADF Test Değeri		-10.67964
Kritik Test Değerleri	% 1	-3.479656
	% 5	-2.883073
	% 10	-2.578331

Ortaya çıkan sonuca göre birinci dereceden farkı alınan doğrudan yabancı yatırım serisi; % 1, % 5 ve % 10 anlamlılık düzeylerinde birim kök içermemektedir.

3.3.2. VAR Modeli Sonuçları

Seçilen bütün değişkenleri birlikte ele alan ve bir sistem bütünlüğü içinde inceleyen VAR modeli, tahminlerin doğru biçimde yapılabilmesi açısından öncelikle optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesini gerektirmektedir. Buradan hareketle Akaike (AIC), Schwarz (SC) ve Hannan – Quinn gibi kritik değerleri minimum yapan sekiz gecikme düzeyi alınarak aşağıda Tablo 22’de gösterilen VAR modeli tahmin edilmiştir.

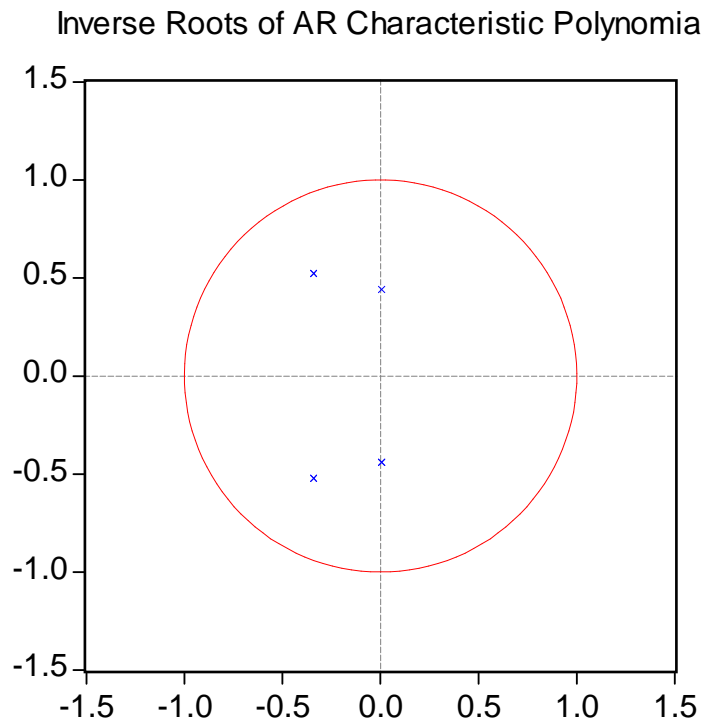
Tablo 22: Büyüme ve DYY Serileri İçin Beş Gecikmeli VAR Modeli Sonuçları

Seriler	Büyüme (BY)	Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY)
BY (-1)	-0.468757	-0.351828
BY (-2)	-0.389643	-0.212165
BY (-3)	0.047168	1.019175
BY (-4)	0.005913	0.159192
BY (-5)	-0.181314	1.308984
BY (-6)	-0.725662	-0.280794
BY (-7)	-0.529148	-0.021766
BY (-8)	-0.277918	-0.290110
DYY (-1)	0.007843	-0.842624
DYY (-2)	0.003955	-0.778230
DYY (-3)	0.019038	-0.589215
DYY (-4)	0.033110	-0.672323
DYY (-5)	0.054489	-0.445388
DYY (-6)	0.034519	-0.348936
DYY (-7)	0.030294	-0.213456
DYY (-8)	-0.005373	-0.136489
C	0.027925	0.087872
VAR Modeli Diğer Standart Testler		
R2	0.616361	0.521437
Düzeltilmiş R2	0.558994	0.449877
F İstatistik Değeri	10.74425	7.286636

VAR modelinden elde edilen sonuçlar; ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının birbirlerini pozitif yönde etkilediklerini ortaya koymaktadır.

Tahmin edilen VAR modelinin birim kök içerip içermediğine ilişkin olarak AR karakteristik polinomun ters köklerinin birim çember içerisindeki konumuna bakılmıştır.

Grafik 1: Birim Çember İçinde AR Karakteristik Polinomu Kökleri

Ters köklerin tamamının birim çember içerisinde yer alması, tahminlenen modelin durağan bir yapı sergilediğini ortaya koymuştur.

3.3.3. Koentegrasyon (Eşbütünleşme) Testi Sonuçları

Aynı düzeyde durağan oldukları belirlenen ekonomik değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkisinin varlığı Johansen – Juselius koentegrasyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Bu analiz, Trace (İz) İstatistiği ve Max-Eigenvalue (Maksimum Özdeğer) istatistikleri aracılığıyla sınanmıştır.

Tablo 23: İz İstatistik Değeri Sonuçları

Hipotez	Trace (İz) İstatistik	0.05 (%5) Kritik Değer	Olasılık
$r = 0$	84.32324	25.87211	0.0000
$r \leq 1$	28.90176	12.51798	0.0000

r: koentegrasyon vektör sayısı

Tablo 24: Maksimum Özdeğer Sonuçları

Hipotez	Max-Eigenvalue (Maksimum Özdeğer)	0.05 (%5) Kritik Değer	Olasılık
$r = 0$	55.42148	19.38704	0.0000
$r \leq 1$	28.90176	12.51798	0.0000

r: koentegrasyon vektör sayısı

Trace ve Max-Eigenvalue istatistikleri % 5 anlamlılık düzeyi kritik değerlerinden daha büyük olduğundan dolayı ortaya çıkan sonuca göre; koentegrasyon vektörünün olmadığına ilişkin hipotez reddedilmiş, değişkenler arasında 1 adet koentegrasyon (eşbütünleşik) vektörü olduğu belirlenmiştir. Buna göre ele alınan büyüme ve doğrudan yabancı yatırım değişkenlerinin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri sonucuna varılmıştır.

3.3.4. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Koentegrasyon testi sonucunda büyüme ve doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki uzun dönemli ilişki belirlenmiş fakat iki değişken arasındaki bağıntının yönü belirlenememiştir. İki değişken arasındaki bağıntının yönünü belirlemek amacıyla Granger Nedensellik Testi yapılmıştır.

Tablo 25: Nedensellik Testi Sonuçları

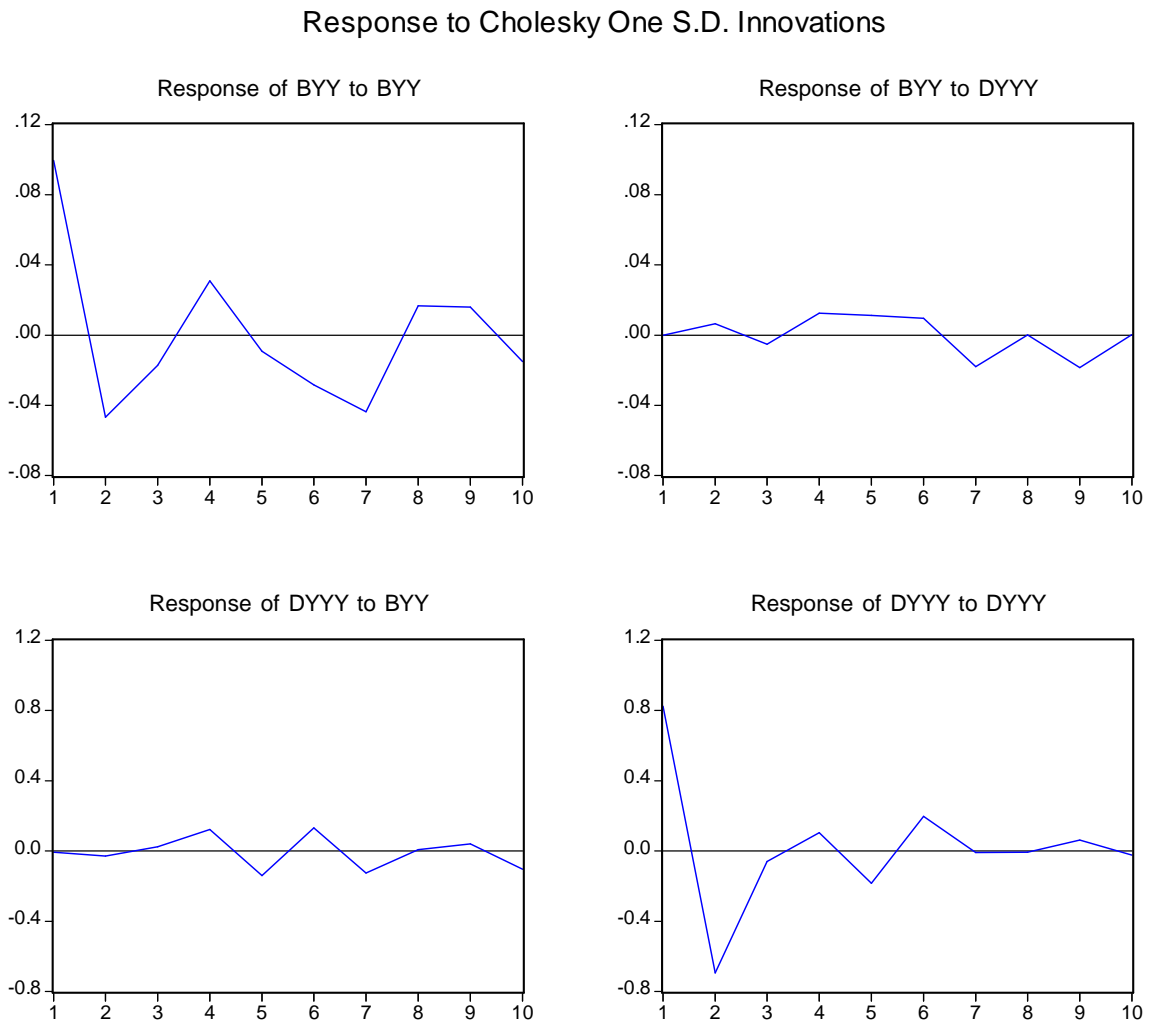
Hipotezler	F İstatistik Değerleri	Gecikme	Olasılıklar
DYY, BY'nin nedeni değildir	2.20869	8	0.03223
BY, DYY'nin nedeni değildir.	1.24874	8	0.27829

Granger Nedensellik testi bulguları ile ortaya çıkan sonuca göre; olasılık değerinin % 5'ten küçük olmasına bağlı olarak, doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkmıştır.

3.3.5. Etki - Tepki Fonksiyon Grafik Sonuçları

Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme değişkenlerine verilen bir standart hatalık şoka karşın söz konusu değişkenlerin verdikleri tepkiyi belirlemek üzere etki – tepki fonksiyonları kullanılmıştır. İki değişkenli VAR modelindeki etki – tepki fonksiyonları 10 dönem esas alınarak aşağıdaki Grafik 2’de gösterilmiştir.

Grafik 2: Bir Standart Hatalık Şoka Etki – Tepki Grafikleri

Grafiklerde ortaya çıkan etki – tepki fonksiyonları sonuçlarına göre doğrudan yabancı yatırımlara verilen şokların ekonomik büyümeyi, ekonomik büyümeye verilen şokların da doğrudan yabancı yatırımları pozitif yönde etkiledikleri

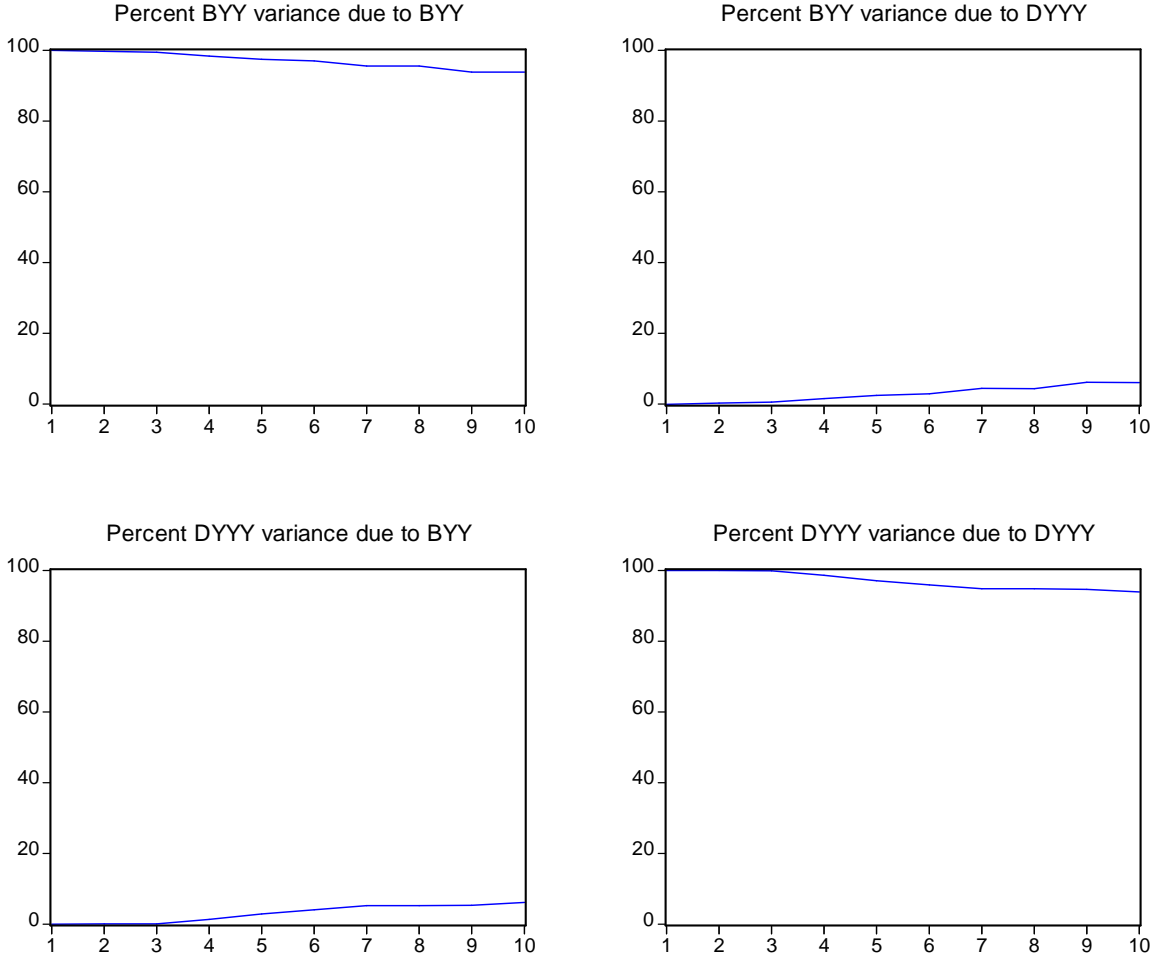
gözlemlenmiştir. Bu sonuçlara göre büyümede meydana gelen iyileşme ve istikrarın doğrudan yabancı yatırım çekmede etkili olacağı, diğer taraftan doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen artışların da söz konusu ülkelerde doğrudan veya dolaylı olarak milli hasılda artışlar meydana getirebileceği sonucu iktisat teorisinde de genel kabul gören bir durumdur.

3.3.6. Varyans Ayırıştırması Grafik Sonuçları

Varyans ayırıştırması, değişkenlerden birindeki değişimi, tüm değişkenleri etkileyen ayrı ayrı şoklar olarak ayırmaktadır. Varyans ayırıştırmasıyla değişkendeki değişmelerin ne kadarının kendisinden, ne kadarının sistemdeki diğer değişkenlerden kaynaklandığı belirlenmeye çalışılmaktadır (Bilgili vd., 2007: 144). Doğrudan yabancı yatırımların, dönemler içerisinde hangi oranda büyüme değişkeni tarafından belirlendiği ve ekonomik büyümenin de hangi oranda doğrudan yabancı yatırımlar tarafından belirlendiği ayrı ayrı aşağıdaki Grafik 3’de gösterilmiştir.

Grafik 3: Varyans Ayrıştırması Grafikleri

Variance Decomposition

Grafiklerden ortaya çıkan sonuçlara göre ekonomik büyümenin varyans ayrıştırmasına bakıldığında ekonomik büyümede yaşanan bir gelişmenin ilk dönemde tamamı kendisi tarafından açıklanmakta olup dönem ilerledikçe istikrarlı bir şekilde doğrudan yabancı yatırımlar tarafından açıklanma gücünde artış yaşanmıştır. 10. dönem itibariyle ekonomik büyümede meydana gelen artışın yaklaşık % 8'lik bir kısmı doğrudan yabancı yatırımlar tarafından açıklanmıştır.

Diğer taraftan doğrudan yabancı yatırımlarda meydana gelen değişimlerde ilk başlarda kendisi tarafından açıklanmaktayken dönem ilerledikçe ekonomik büyümenin etkisinin arttığı görülmektedir.

SONUÇ

Yabancı kaynaklı yatırım çeşitleri içerisinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını önemli kılan unsurlar; istihdama yönelik sağladığı katkılar, dış ticaret dengesinde meydana getirdiği olumlu etkiler vasıtasıyla ödemeler dengesinde gerçekleştirdiği iyileşmeler ve verimlilik artışlarında önemli derecede pay sahibi olmasından kaynaklanmaktadır. Buna karşın portfolyo denilen sıcak para akımları istihdam ve verimlilik üzerinde belirgin etkiler bırakmamakla birlikte ödemeler dengesine de bıraktığı iyileştirmelere geçici gözüyle bakılıp, bu tip yatırımların akışkanlık özelliğinin yüksek olmasından dolayı tam manasıyla güvenilememektedir.

Ekonomik büyüme olgusu da bir ülkenin gelişmişlik ve kalkınmışlık düzeyini belirleyen en önemli unsur kabul edilmesinden dolayı, sabit sermaye yatırımları şeklinde ülkelere giriş yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu katkılarda bulunacağını kavrayan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, küreselleşme eğilimlerinin hız kazanmaya başladığı zamanlardan itibaren bu tip yatırımları kendi ülkelerine çekebilmek amacıyla birbirleriyle yarışmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarındaki kırılganlıklar nedeniyle zaman zaman karşılaştıkları ekonomik krizler sonrasında ülkedeki yabancı yatırımlara karşı türü ne olursa olsun şüpheli gözle bakılmasına neden olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımların, ülkelerin makroekonomik dengeleri üzerine bıraktığı etkilerin uzun dönemde avantaj mı yoksa dezavantaj mı sağlayacağı yönündeki tartışmalar da iktisadi gündemden hiç eksik olmamıştır.

Türkiye’de de ekonomik ve sosyal açıdan gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşabilmek için doğrudan yabancı yatırımlar bir araç olarak kabul edilmiş ve tarihsel süreç içerisinde yabancı sermaye yatırımlarına yönelik bir çok düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Özellikle ekonomik liberalizasyonun hızlandığı ve teknolojik gelişmelerin hızlandığı 1980’li ve 1990’lı yıllardan itibaren yabancı yatırımları teşvik edici bir takım çalışmalar yapılmıştır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının yanı sıra portfolyo yatırımlarının da ülkemize girişi ekonomik mekanizmalar sayesinde özendirilmekten geri durulmamış ve 1994, 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerde sıcak para hareketlerinin payı büyük olmuştur. Bu bakımdan yabancı yatırım savunucuları sıcak para hareketlerinden ziyade doğrudan yabancı

sermaye yatırımlarının ülkeye çekilmesi yoluyla ekonomik büyüme sağlanacağını ve buna bağlı olarak da ülkemizin gelişmişlik düzeyinin üst seviyelere ulaşabileceğini düşünmektedirler.

Çalışmamızda doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişki Türkiye açısından 1995: 1 ile 2007: 9 arası aylık verileri kullanılarak ilk olarak değişkenler birim kök analizine tabi tutulmuş ve birinci dereceden farkları alınarak seriler birim kökten arındırılmıştır. Daha sonra sekiz gecikmeli VAR modeli tahmin edilerek, ekonomik büyüme ve doğrudan yabancı yatırımların birbirlerini pozitif yönde etkiledikleri sonuncuna ulaşılmıştır. Bir sonraki adımda eşbütünleşme analizi gerçekleştirilerek söz konusu iki değişkenin uzun dönemde birlikte hareket ettikleri saptanmıştır. Granger nedensellik testi sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre doğrudan yabancı sermaye yatırımlarından ekonomik büyümeye doğru olmak üzere tek taraflı bir nedensellik ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. Etki – tepki analiziyle de söz konusu iki değişkende meydana gelebilecek artışların birbirlerini pozitif yönde etkileyecekleri ortaya konulmuş ve son olarak varyans ayrıştırması metoduyla büyüme ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında meydana gelen artışların birbirlerini açıklama gücü ortaya konulmuştur. Buna göre her iki değişken de birbirini açıklama gücüne sahip olmakla birlikte ekonomik büyümede meydana gelen artış durumunda doğrudan yabancı sermaye faktörünün payı, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında yaşanan artışlar içerisindeki ekonomik büyüme faktörünün payından daha belirgin nitelikte ortaya çıkmıştır.

Elde edilen sonuçlar birleştirildiği takdirde, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümenin sağlanmasında katkısı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyüme performanslarını artırma gayesiyle birlikte diğer makro ekonomik sorunlarının çözümüne katkı sağlaması amacıyla da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ülkelerine çekebilmek için çaba göstermekteyken, gelişmiş ülkeler ise ekonomik istikrarlılıklarını devam ettirebilmek için genellikle kendi ülkelerinden çıkan bu yabancı yatırımları ülkelerinde tutabilmeye çalışmaktadır. Türkiye açısından; ekonomik gelişmişlik sürecinde sürdürülebilir kalkınma ve büyüme gibi hedefleri gerçekleştirmek amacıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımları teşvik edilerek

ekonomik büyüme sağlayabilmenin yanı sıra; doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla işsizlik, dış ticaret açığı ve teknolojik sorunlar...vb. ekonomik büyümeyi dolaylı olarak etkileyebilen makroekonomik değişkenler üzerinden de çözüm üretilebilmesi muhtemeldir.

KAYNAKÇA

- Açıklalın, Sezgin, Gül, Ekrem ve Yaşar, Ercan (2006). *Ücretler ve Büyüme ile Doğrudan Yabancı Yatırımlar Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Analizi*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16, 271 - 282.
- Adanur Aklan, Nejla (1997). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları*. Dış Ticaret Müsteşarlığı Dış Ticaret Dergisi, 2 (6), 21-36.
- Afşar, Muharrem (2008). *The Causality Relationship Between Economic Growth and Foreign Direct Investment in Turkey*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20, 1 - 10.
- Aghion, Philippe ve Howitt, Peter (1998). *Endogenous Growth Theory*. <http://www.fordham.edu/economics/mcleod/AghionHowittChapter1.pdf>, Erişim Tarihi: 14. 03.2010.
- Akinlo, A. (2004). *Foreign direct investment and growth in Nigeria: An empirical investigation*. Journal of Policy Modeling, 26, 627 – 639.
- Akyıldız, Hüseyin ve Eroğlu, Ömer (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 9 (1), 43 – 62.
- Alagöz, Mehmet, Erdoğan, Savaş ve Topallı Nurgün (2008). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Deneyimi 1992 – 2007*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (1), 79 - 89.
- Altıntaş, Mustafa, Güvercin, Deniz ve Uğurlu, Erginbay (2006). *Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi*. Ekonomik Yaklaşım, 19 (Özel Sayı), 17 – 32.
- Arıkan, Deniz (2006). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları* (1.Baskı). İstanbul: Arıkan Basım Yayım.

Avşaroğlu, Nadir (2006). *Türkiye Madencilik Sektöründe Yabancı Sermaye*. http://eski.maden.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2_ek.pdf?tipi=23&tu ru=X&sube=0, Erişim Tarihi: 02.02.2010.

Ay, Ahmet (2000). *Dışa Açılma Sürecinde Döviz Kuru Politikası*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 4, 15 – 31.

Ay, Ahmet (2007). *Tarihsel Süreç İçerisinde Türkiye’de Büyüme*. (Editör: Ahmet Ay). Türkiye Ekonomisi. Konya: Çizgi Kitabevi, 3 - 53.

Ay, Ahmet ve Karaçor, Zeynep (2006). *2001 Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinde Krizden Büyümeye Geçiş Üzerine Bir Tartışma*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, 67 – 86.

Bağımsız Sosyal Bilimciler – İktisat Grubu (2001). *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Üzerine Değerlendirmeler*. Mülkiye Dergisi, XXV(229), 11 – 70.

Balasubramanyam, Venkataraman N., Salisu Mohammed A. and Sapsford David (1996). *Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS Countries*. Economic Journal, 106 (1): 92 - 105.

Barışık, Salih ve Kesikoğlu, Ferdi (2006). *Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987 – 2003 VAR, Etki – Tepki Analizi, Varyans Ayrıştırması)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 64 (4), 59 – 82.

Bashir, Abdel-Hameed M. (1999). *Foreign Direct Investment and Economic Growth in Some MENA Countries: Theory and Evidence*. <http://www.luc.edu/orgs/meea/volume1/bashir.pdf>, Erişim Tarihi:17.02.2010.

Batmaz, Nihat ve Tekeli, Sevinç (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Türkiye Örneği (1996 – 2006) (1.Baskı)*. Denizli: Ekim Basım Yayın Dağıtım.

- Batmaz, Nihat ve Tunca, Halil (2007). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Bölgesel Belirleyicileri Üzerine Bir Eş Bütünleşme Analizi (1992 – 2003)*. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.1, 199 – 224.
- Berber, Metin (2006). *İktisadi Büyüme ve Kalkınma* (3. Baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.
- Bilgili, Faik, Düzgün, Recep ve Uğurlu, Erginbay (2007). *Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yurt İçi Yatırımlar Arasındaki Etkileşim*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (2), 127 - 152.
- Blomström, Magnus (1991). *Host Country Benefits of Foreign Investment*. National Bureau Of Economic Research, 3615, 1-33.
- Blomström, Magnus, Lipsey Robert E. ve Zejan Mario (1992). *What Explains Developing Countries Growth?. National Bureau of Economic Research (NBER), Working Paper No. 4132*.
- Borensztein, Eduardo, De Gregorio Jose, ve Lee Jong-Wha (1998). *How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?. Journal of International Economics*, 45 (1): 115 – 135.
- Bozer, Ali (2001). *Türkiye’deki Yabancı Sermayeli Firmalar, Sorunları, Gelişme Perspektifleri (Dünü ve Bugünü) – I*. <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/turkyabsermfir.doc>, Erişim Tarihi: 13.01.2010.
- Braconier, Henrik, Pehr-Johan Norback ve Urban Dieter (2002). *Vertical FDI Revisited*. Research Institute of Industrial Economics, 579, 1-45.
- Buluş, Abdülkadir (2003). *Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri* (1.Baskı). Konya: Tablet Yayınları.

- Carkovic, Maria ve Levine Ross (2002). *Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?. Financial Globalization: A Blessing or a Curse*, World Bank Conference: 195 – 220.
- Caves, E.Richard (1971). *International Corporations: The Industrial Economics of Foreign Investment*. *Economia*, New Series, 38 (149), 1-27.
- Çalışkan, Özgür (2002). *Dünya Yatırım Raporu-2002 Çerçevesinde Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerine Değerlendirmeler*. Ankara: Dış Ticaret Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- Çetinkaya, Murat (2007). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Dünü ve Bugünü*. (Editör: Ahmet Ay). Türkiye Ekonomisi. Konya: Çizgi Kitabevi, 519 – 558.
- Değer, M. Kemal ve Emsen, Ö. Selçuk (2006). *Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Panel Veri Analizleri (1990 - 2002)*. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 7 (2), 121 - 137.
- Demir, Osman (2002). *Durgun Durum Büyümeden İçsel Büyümeye*. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 3 (1), 1 – 16.
- Demirel, Onur (2006). *Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Ekonomik Büyümeye Etkileri ve Türkiye Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu. (2003). *T. C. Resmi Gazete*, 4875, 17 Haziran 2003.
- Domar, Evsey (1946). *Expansion and Employment*. *The Econometric Society*, 14 (2), 137 – 147.
- Dönmez, Aygül (2009). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme ve Dış Ticaret Üzerine Olan Etkileri: Türkiye Üzerine Bir*

Uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2000). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu (Rapor No: 2514)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950 – 2006)*.

<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC41EB0226750A883>, Erişim Tarihi: 12.01.2010.

Eroğlu, Esin (2008). *Küreselleşme Sürecinde Yabancı Sermaye Yatırımları: 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Feridun, Mete (2004). *Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Causality Analysis for Cyprus, 1976-2002*. Journal of Applied Sciences, 4 (4), 654 - 657.

Göktaş Yılmaz, Özlem (2005). *Türkiye Ekonomisinde Büyüme İle İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi*. İ. Ü. Ekonometri ve İstatistik Dergisi, 2, 11 – 29.

Göver, Z.Tuğrul (2005). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslararası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Günaydın, İhsan (2004). *Vergi – Harcama Tartışması: Türkiye Örneği*. Doğu Üniversitesi Dergisi, 5 (2), 163 – 181.

Gürak, Hasan (2006). *Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi (1.Baskı)*. Bursa: Ekin Kitabevi.

- Güven, Yılmaz (2007). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Gelişme Yolunda Ülke Ekonomileri Üzerine Etkileri: Türkiye İçin Ampirik Bulgular ve Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Harrod, Roy (1939). *An Essay in Dynamic Theory*. The Economic Journal, 49 (193), 14 – 33.
- Jones, Charles I. (2001). *İktisadi Büyümeye Giriş* (1. Baskı). (Çevirenler: Sanlı Ateş ve İsmail Tuncer). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Kar, Muhsin ve Taban, Sami (2003). *Kamu Harcama Çeşitlerinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri*. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 58 (3), 146 – 169.
- Karaçor, Zeynep, Yılmaz, M. Levent ve Topallı, Nurgül (2009). *Dolaysız Yabancı Sermayenin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Türkiye Örneği*. 1.Uluslararası Balkanlarda Tarih ve Kültür Kongresi Kosova, 563 – 578.
- Karagöz, Kadir (24–25 Mayıs 2007). *Doğrudan Yabancı Yatırımların İstihdama Etkisi: Türkiye Örneği*. 8.Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi, Malatya.
- Karakayalı, Hüseyin (2003). *Türkiye Ekonomisinin Yapısal Değişimi* (2.Baskı). İzmir: Güleç Matbaacılık.
- Karimi, Mohammad Sharif ve Yusop, Zulkornain (2009). *FDI and Economic Growth in Malaysia*. Munich Personal RePEc Archive Paper No. 14999.
- Karluk, Rıdvan (1983). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Karluk, Rıdvan (1996). *Türkiye Ekonomisi* (4. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.

- Karluk, Rıdvan (2001). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyümeye Katkısı*.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kitap2/kitap2monu.html>,
 Erişim Tarihi: 08.01.2010.
- Karluk, Rıdvan (2002). *Türkiye Ekonomisi* (7.Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kepek, Yakup ve Yentürk, Nurhan (1997). *Türkiye Ekonomisi* (9.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keskin, Huzur (2006). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Türkiye’de Ekonomik Büyümeye Etkisi – Çin ve Tayland İle Karşılaştırmalı Analizi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Khaliq, Abdul ve Noy, Ilan (2007). *Foreign Direct Investment and Economic Growth: Empirical Evidence from Sectoral Data in Indonesia*.
http://www.economics.hawaii.edu/research/workingpapers/WP_07-26.pdf,
 Erişim Tarihi: 25.01.2010.
- Kılıç Gürmezöz, Kızbes (2007). *Türkiye’ye Doğrudan Gelen Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Üzerindeki Etkileri*. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara.
- Kızılgöl, Özlem (2006). *Türkiye’de İhracata ve Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin Analizi: Eşbütünleşme ve Nedensellik İlişkisi*. İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Akademik Bakış, 10, 1 – 19.
- Kızılkaya, Oktay (2007). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi (1980 – 2006)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Kibritçioğlu, Aykut (1998). *İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri*. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 53 (1-4), 207 – 230.
- Kökçü, Havva Berrin (2007). *Doğrudan Yabancı Yatırımın Ekonomik Büyümeye Etkisi ve Türkiye Uygulaması (1987 – 2006)*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Kula, Ferit (2005). *Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dış Ticaret. Tartışma Metni*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. TM.05/01.
- Kumar N. ve Pradhan, P. (2002). *Foreign Direct Investment, Externalities and Economic Growth in Developing Countries*. RIS Discussion Papers, 1, 1 - 37.
- Lensink Robert ve Morrissey Oliver (2001). *Foreign Direct Investment: Flows, Volatility and Growth in Developing Countries*. <http://www.earthsummit2002.org/.../FDI%20-%20nottingham%20university.doc>, Erişim Tarihi: 19.02.2010.
- Magnus, Frimpong Joseph ve Fosu, Otang-Abayie Eric (2008). *Bivariate Causality Analysis between FDI Inflows and Economic Growth in Ghana*. International Research Journal of Finance and Economics, 15, 103 - 112.
- Mencinger, Jose (2003). *Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?*. Kyklos, 56 (4), 491 – 508.
- Moosa, Imad A (2002). *Foreign Direct Investment Theory, Evidence and Practice* (First Edition). NewYork: Palgrave.
- Mucuk, Mehmet ve Demirsel, Tahir (2009). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Performans*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 21 / 2009, 365 – 373.

OECD (1996). *OECD Benchmark Definition Of Foreign Direct Investment* (Third Edition). <http://www.oecd.org/dataoecd/10/16/2090148.pdf>, Erişim Tarihi: 05.02.2010.

Örnek, İbrahim (2008). *Yabancı Sermaye Akımlarının Yurtiçi Tasarruf Ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye Örneği*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 63 (2), 199 - 217.

Öztürk, Lütfü (2004). *Serbest Bölgelerdeki Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: Dünyadaki Uygulamalara Teoriler Işığında Bir Bakış*. Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi (7), 110-128.

Pamuk, Şevket (2007). *Dünyada ve Türkiye’de İktisadi Büyüme (1820 – 2005)*. Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, 1 (2), 3 – 26.

Parasız, İlker (1997). *Modern Büyüme Teorileri: Dinamik Makro Ekonomiye Giriş* (1.Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Parasız, M. İlker (1998). *Türkiye Ekonomisi. 1923’Den Günümüze Türkiye’de İktisat ve İstikrar Politikaları Uygulamaları*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

Pekkaya, Semra ve Ayhan Tosuner; (2004). *Türkiye Ekonomisinin Temel Dinamikleri Işığında 2000 Yılı Enflasyonu Düşürme Programına Eleştirel Bir Yaklaşım: 1990-99 Dönemine Yönelik Bir VEC (Vector Error Correction: Vektör Hata Düzeltme) Modeli Denemesi*. 2004 Türkiye İktisat Kongresi, Gelişme Stratejileri ve Makroekonomik Politikalar Tebliğ Metinleri II, 3.Cilt, 39 – 77.

Sarı, Aydın (2008). *Parasalcı Görüşe Göre Türkiye’de Ödemeler Bilançosu Dengesinin Sağlanmasında Otomatik Denkleşme Mekanizmalarının Etkinliği*. Cumhuriyet Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi, 9 (2), 1 – 12.

Savaş, Vural Fuat (1999). *İktisatın Tarihi* (3. Baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Saygılı, Şeref, Cihan, Cengiz ve Yurtoğlu, Hasan (2005). *Türkiye Ekonomisinde Sermaye Birikimi, Verimlilik ve Büyüme: 1972 – 2003*. Ekonomik Modeller Ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürlüğü (Yayın No. 2686). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Selçuk, Bora ve Yılmaz, Naci (19 Aralık 2008). *Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye'ye Etkileri* (Bildiri). Uluslararası Finans Sempozyumu – 2008, İstanbul.
- Seyidoğlu, Halil (2003). *Uluslararası İktisat Teori, Politika ve Uygulama* (15. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Solow, Robert M. (1956). *A Contribution to the Theory of Economic Growth*. The Quarterly Journal of Economics, 70 (1), 65 – 94.
- Soydal, Haldun (2007). *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Verimlilik Analizi: Otomotiv Sektörü Üzerine Bir Uygulama*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin, Hüseyin (2002). *Türkiye Ekonomisi* (7. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi
- Şen, Ali ve Karagöz, Murat (2007). *Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımlarının Büyüme ve İhracat Etkisi*. <http://iibf.kocaeli.edu.tr/ceko/ssk/kitap50/42.pdf>, Erişim Tarihi: 02.11.2009.
- Şener, Sefer (2008). *Yabancı Sermaye* (1. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şimşek, Mevlüdiye ve Behdioğlu, Sema (2006). *Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20, 47 - 65.
- T. C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2005). *Yabancı Sermaye Raporu*. Ankara: Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.

- T. C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2006). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2005 Yılı Raporu*. Ankara: Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.
- T. C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2007). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2006 Yılı Raporu*. Ankara: Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.
- T. C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2008). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2007 Yılı Raporu*. Ankara: Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.
- T. C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009). *Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2008 Yılı Raporu*. Ankara: Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü.
- T. C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2010). *Üretim Verileri 1998 – 2009*. <http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Economic%20Indicators/egosterge/PDF/I-URETIM.pdf>, Erişim Tarihi: 12.05.2010.
- T. C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı. *Türkiye’de Yıllara Göre Yabancı Sermaye Yatırımları (1980 – 2003)*. <http://www.hazine.gov.tr/irj/portal/anonymous?NavigationTarget=navurl://e2e24785e13b51af18464d81e80b65f0&LightDTNKnobID=1728274996>, Erişim Tarihi: 12.01.2010.
- T. C. M. B. (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*. <http://evds.tcmb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.01.2010.
- Taban, Sami (2008). *İktisadi Büyüme: Kavram ve Modeller* (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Taban, Sami (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye* (1. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Talaşlı, Esra (2007). *Doğrudan Yabancı Yatırımların Türkiye’nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkileri (2000-2007) Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Tandirciođlu, Haluk ve Özen, Ahmet (2003). *Geçiş Ekonomilerinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5 (4), 105 – 129.
- Taymaz, Erol ve Suiçmez, Halit (2005). *Türkiye’de Verimlilik, Büyüme ve Kriz*. Tartışma Metni. Türkiye Ekonomi Kurumu. Yayın No. 2005/4.
- Tezel, Yahya Sezai (1994). *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi* (3.Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tortian, Annie Zaven (2007). *International Investment Agreements And Their Impact On Foreign Direct Investment*. Doctorat En Sciences Economiques, l’Université de Paris 1, Paris.
- Tunca, Halil (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Türkiye Örneği: Bir Zaman Serisi Analizi Uygulaması (1992 – 2003)*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- TÜİK (2010). *Türkiye İstatistik Yıllığı 2009*. <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>, Erişim Tarihi: 12. 05. 2010.
- Türkiye İktisat Kongresi Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu (2003). *Büyüme Stratejileri*. Tartışma Metni. Türkiye Ekonomi Kurumu. Yayın No. 2003/5.
- Uludağ, İlhan ve Arıcan, Erişah (2003). *Türkiye Ekonomisi (Teori-Politika-Uygulama)* (2.Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- UNCTAD (2009). *World Investment Report: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development*. Newyork and Cenova: United Nations.
- Uysal, Doğan, Mucuk, Mehmet ve Gerçekler, Mustafa (24 – 27 Eylül 2009). *Terörizmin Ekonomik Etkileri: Türkiye Örneği* (Bildiri). Uluslararası Davraz Kongresi, Isparta.

Uzgören, Nevin, Ceylan, Gülçin ve Uzgören, Ergin (2007). *Türkiye’de Kredi Kartı Kullanımını Etkileyen Faktörleri Belirlemeye Yönelik Bir Model Çalışması*. Celal Bayar Üniversitesi İ. İ. B. F. Yönetim ve Ekonomi, 14 (2), 247 – 256.

Ünsal, Erdal M. (2003). *Makro İktisat* (5. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Ünsal, Erdal M. (2007). *İktisadi Büyüme* (1.Baskı). Ankara: İmaj Yayınevi.

Vernon, Raymond (1966). *International Investment And International Trade In The Product Cycle*. The Quarterly Journal of Economics, 80 (2), 190–207.

Yardımcı, Pınar (2006). *İçsel Büyüme ve Türkiye’de İçsel Büyümeyi Etkileyen Faktörlerin Ampirik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

YASED (Yabancı Sermaye Koordinasyon Derneği) (1983). *Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımı*. İstanbul: Yabancı Sermaye Koordinasyon Derneği.

YASED (Yabancı Sermaye Koordinasyon Derneği) (2009). *Dünya Yatırım Raporu 2009* (UNCTAD). <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Pages/UNCTAD2009D%C3%BCnyaYat%C4%B1r%C4%B1mRaporu.aspx>, Erişim Tarihi: 18.12.2009.

Yavan, Nuri (2006). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yavan, Nuri ve Kara, Hamdi (2003). *Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Bölgesel Dağılışı*. Coğrafi Bilimler Dergisi, 1 (1), 19 - 42.

Yeldan, Erinç (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm, Birikim ve Büyüme* (4.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, Ömer ve Kaya, Vedat (2003). *Bölgesel Hasıla Bileşenleri ve Bölgesel Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Çok Bölgeli Bir Uygulama*. Uludağ Üniversitesi İ. İ. B. F. Dergisi, 22 (2), 187 – 201.

Yükseler, Zafer (2005). *Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve İş/Yatırım Ortamı İlişkisi*.
<http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/Rekabetgucu-YabancıSermaye.pdf>, Erişim Tarihi: 18.01.2010.

Yülek, Murat A. (1997). *İçsel Büyüme Teorileri, Gelişmekte Olan Ülkeler Ve Kamu Politikaları Üzerine*. Hazine Dergisi, 6, 1 - 15.

Zhang, Kevin H. (2006). *Foreign Direct Investment and Economic Growth in China: A Panel Data Study for 1992-2004*.
<http://faculty.washington.edu/karyiu/confer/beijing06/papers/zhang.pdf>,
Erişim Tarihi: 25.01.2010.

EKLER**EK 1: BİRİM KÖK TESTLERİ**

Null Hypothesis: DY has a unit root					
Exogenous: Constant					
Lag Length: 2 (Automatic based on SIC, MAXLAG=13)					
			t-Statistic	Prob.*	
Augmented Dickey-Fuller test statistic				-1.878184	0.3418
Test critical values:	1% level		-3.477487		
	5% level		-2.882127		
	10% level		-2.577827		

Null Hypothesis: D(DY) has a unit root					
Exogenous: Constant					
Lag Length: 3 (Automatic based on SIC, MAXLAG=13)					
			t-Statistic	Prob.*	
Augmented Dickey-Fuller test statistic				-10.67964	0.0000
Test critical values:	1% level		-3.479656		
	5% level		-2.883073		
	10% level		-2.578331		

Null Hypothesis: BY has a unit root					
Exogenous: Constant					
Lag Length: 13 (Automatic based on SIC, MAXLAG=13)					
			t-Statistic	Prob.*	
Augmented Dickey-Fuller test statistic				0.590045	0.9890
Test critical values:	1% level		-3.478547		
	5% level		-2.882590		
	10% level		-2.578074		

Null Hypothesis: D(BY) has a unit root				
Exogenous: Constant				
Lag Length: 11 (Automatic based on SIC, MAXLAG=13)				
			t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic			-2.926740	0.0991
Test critical values:	1% level		-3.478189	
	5% level		-2.882433	
	10% level		-2.577990	

EK 2: VAR MODELİ TAHMİNİ

VAR Lag Order Selection Criteria						
Endogenous variables: BYY DYYY						
Exogenous variables: C						
Date: 04/06/10 Time: 15:25						
Sample: 1995M01 2007M07						
Included observations: 124						
Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	-128.1576	NA	0.027975	2.099316	2.144804	2.117794
1	-110.3298	34.79293	0.022383	1.876287	2.012752	1.931723
2	-97.24403	25.11625	0.019333	1.729742	1.957184	1.822135
3	-94.23773	5.673173	0.019649	1.745770	2.064189	1.875119
4	-87.19726	13.05895	0.018713	1.696730	2.106126	1.863036
5	-81.68157	10.05278	0.018269	1.672283	2.172656	1.875546
6	-47.03661	62.02565	0.011151	1.178010	1.769359	1.418230
7	-30.80681	28.53305	0.009163	0.980755	1.663081*	1.257932
8	-23.45881	12.68123*	0.008691*	0.926755*	1.700058	1.240889*

Vector Autoregression Estimates		
Date: 04/06/10 Time: 15:26		
Sample (adjusted): 1995M10 2007M07		
Included observations: 124 after adjustments		
Standard errors in () & t-statistics in []		
	BYY	DYYY
BYY(-1)	-0.468757 (0.09421) [-4.97574]	-0.351828 (0.78029) [-0.45090]
BYY(-2)	-0.389643 (0.08636) [-4.51183]	-0.212165 (0.71528) [-0.29662]
BYY(-3)	0.047168 (0.06447) [0.73158]	1.019175 (0.53400) [1.90855]
BYY(-4)	0.005913	0.159192

	(0.06429)	(0.53244)
	[0.09198]	[0.29898]
BYY(-5)	-0.181314	1.308984
	(0.06374)	(0.52797)
	[-2.84439]	[2.47929]
BYY(-6)	-0.725662	-0.280794
	(0.06757)	(0.55966)
	[-10.7393]	[-0.50172]
BYY(-7)	-0.529148	-0.021766
	(0.09055)	(0.75000)
	[-5.84357]	[-0.02902]
BYY(-8)	-0.277918	-0.290110
	(0.09025)	(0.74748)
	[-3.07952]	[-0.38812]
DYYY(-1)	0.007843	-0.842624
	(0.01140)	(0.09445)
	[0.68775]	[-8.92131]
DYYY(-2)	0.003955	-0.778230
	(0.01467)	(0.12149)
	[0.26963]	[-6.40547]
DYYY(-3)	0.019038	-0.589215
	(0.01691)	(0.14002)
	[1.12616]	[-4.20817]
DYYY(-4)	0.033110	-0.672323
	(0.01794)	(0.14862)
	[1.84519]	[-4.52375]
DYYY(-5)	0.054489	-0.445388
	(0.01847)	(0.15298)
	[2.95012]	[-2.91141]
DYYY(-6)	0.034519	-0.348936
	(0.01818)	(0.15061)
	[1.89828]	[-2.31675]
DYYY(-7)	0.030294	-0.213456
	(0.01496)	(0.12393)
	[2.02467]	[-1.72244]

DYYY(-8)	-0.005373	-0.136489
	(0.01127)	(0.09331)
	[-0.47691]	[-1.46280]
C	0.027925	0.087872
	(0.00942)	(0.07804)
	[2.96383]	[1.12602]
R-squared	0.616361	0.521437
Adj. R-squared	0.558994	0.449877
Sum sq. resids	1.059160	72.65909
S.E. equation	0.099492	0.824049
F-statistic	10.74425	7.286636
Log likelihood	119.3455	-142.8092
Akaike AIC	-1.650735	2.577567
Schwarz SC	-1.264083	2.964219
Mean dependent	0.012208	0.029539
S.D. dependent	0.149819	1.111023
Determinant resid covariance (dof adj.)		0.006721
Determinant resid covariance		0.005005
Log likelihood		-23.45881
Akaike information criterion		0.926755
Schwarz criterion		1.700058

EK 3: KOENTTEGRASYON (EŞBÜTÜNLEŞME) TESTİ

Date: 04/06/10 Time: 15:34				
Sample (adjusted): 1995M11 2007M07				
Included observations: 122 after adjustments				
Trend assumption: Linear deterministic trend (restricted)				
Series: BYY DYYY				
Lags interval (in first differences): 1 to 8				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Trace)				
Hypothesized		Trace	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.365092	84.32324	25.87211	0.0000
At most 1 *	0.210930	28.90176	12.51798	0.0000
Trace test indicates 2 cointegrating eqn(s) at the 0.05 level				
* denotes rejection of the hypothesis at the 0.05 level				
**MacKinnon-Haug-Michelis (1999) p-values				
Unrestricted Cointegration Rank Test (Maximum Eigenvalue)				
Hypothesized		Max-Eigen	0.05	
No. of CE(s)	Eigenvalue	Statistic	Critical Value	Prob.**
None *	0.365092	55.42148	19.38704	0.0000
At most 1 *	0.210930	28.90176	12.51798	0.0000

EK 4: GRANGER NEDENSELLİK TESTİ

Pairwise Granger Causality Tests			
Date: 04/06/10 Time: 15:29			
Sample: 1995M01 2007M07			
Lags: 8			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Probability
DYYY does not Granger Cause BYY	124	2.20869	0.03223
BYY does not Granger Cause DYYY		1.24874	0.27829